

บทที่ 5

ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน พ.ศ. 2505-2530

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนได้เคลื่อนตัวสู่ช่วงแห่งความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เป็นความเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้าน เกิดขึ้นซ้อนทับแทบจะพร้อม ๆ กันด้วยปัจจัยทางธรรมชาติ และสังคม ทางธรรมชาติมีทั้ง “วาตภัยแหลมตะลุมพุกปี 2505” น้ำท่วมหนักหลายครั้ง ไฟไหม้ป่าไม้ ทางสังคมภายนอก ชุมชนอยู่ในยุคกระแส “แผนพัฒนา” แต่ด้วยสภาพพื้นที่รอยต่อระหว่างจังหวัดทำให้เป็นการพัฒนาแบบ “ชายขอบ” ด้วยประสิทธิภาพและล่าช้า ประกอบกับรัฐมีทัศนคติทางการเมืองแบบ “เผด็จการ” กดดันชาวบ้านถึงแปดปีเป็นอย่างน้อย ทั้งหมดนี้เมื่อประกอบกับสภาพทางภูมิศาสตร์เขตป่าเขาและอัตลักษณ์ทางนิสัยใจคอของ “ชาวนอกเขา” เมื่อ “อุดมการณ์คอมมิวนิสต์” ได้เข้ามา “เคลื่อนไหว” ชาวบ้านได้ “เข้าร่วม” และเป็น “แนวร่วม” เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในเขตใกล้ภูเขา เช่น พิปูน ละอวย จวาง ห้วยปรึก กะเปียด นาเขลียง เป็นต้น ขณะเดียวกันมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งสนับสนุนรัฐ ถัดค้ำน ต่อต้าน “คอมมิวนิสต์” ส่วนหนึ่งไม่ข้องเกี่ยวกับฝ่ายใด ขณะเดียวกันก็มีชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งที่ “รับรู้” แต่ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำมาหากินอย่างเดียว ทั้งหมดนี้นำไปสู่ความขัดแย้ง หวาดระแวงไปทั่ว ประกอบกับในช่วงเดียวกันนี้มีการพบ “แร่เขาสุกัญ” ทำให้หลายกลุ่มหลายฝ่ายต่างขึ้นไปขุดแร่กันมากมายนำมาสู่การแย่งชิงและเพิ่มความขัดแย้งมากขึ้น

ชาวบ้านปรับตัวต่อปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ หลายลักษณะหลายช่วงหลายตอน “วาตภัยปี 05” เป็นจุดเริ่มต้นเปลี่ยนการผลิตมาเป็น “ยางพันธุ์” หรือ “ยางกองทุน” ทำให้ชาวบ้านต้องเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐมากขึ้นในเชิงการผลิตตั้งแต่เริ่มเตรียมดิน จนถึงนำผลผลิตไปขาย ตกอยู่ใน “อำนาจ” ของรัฐและระบบทุน อย่างไรก็ตาม “ยุคแผนพัฒนา” ช่วงแรกตกอยู่ในนโยบายทางการเมืองแบบ “เผด็จการ” มีการบังคับใช้อำนาจบาตรใหญ่ พฤติกรรมส่วนตัวที่ชาวบ้านบางส่วนรับไม่ได้ ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ชอบ มีความกดดันอยู่ลึก ๆ เมื่อ “อุดมการณ์คอมมิวนิสต์” เข้ามาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ “นอกเขา” เกิด “ปรากฏการณ์คอมมิวนิสต์” ในระดับเข้มข้นพื้นที่หนึ่งในภาคใต้ นโยบายปราบปราม “คอมมิวนิสต์” และหลังจาก “คอมมิวนิสต์” อ่อนกำลังลง ทำให้รัฐต้องเร่ง “การพัฒนา” ด้านต่าง ๆ ทั้งตั้งอำเภอใหม่ สร้างและพัฒนาถนนหนทาง โรงเรียนมัธยมของรัฐ โรงพยาบาลรัฐ สถานบริการต่าง ๆ ฯลฯ หลังปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา จึงเป็นช่วงที่ชาวบ้านต้องปรับตัวในยุคแผนพัฒนาที่ต้องผูกติดกับรัฐและระบบทุนมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามวิถีการผลิตแบบยังชีพและภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่สืบทอดจากอดีตยังคงดำรงอยู่ควบคู่กันไปด้วยแม้จะลดความเข้มข้นลง ประกอบกับศักยภาพในการเรียนรู้และพึ่งพาตัวเองที่มี

อยู่สูง เมื่อเกิดปัญหาหรือวิกฤติจากระบบทุน หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ชาวชุมชนบางกลุ่มสามารถใช้ศักยภาพและภูมิปัญญาต่าง ๆ ในการต่อสู้กับปัญหาและวิกฤติต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมสามารถเป็นพลัง เป็น “ต้นแบบ” ในการขับเคลื่อนให้กับชาวชุมชนอื่น ๆ และสังคมไทยในภาพรวม

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ทำให้เครือข่ายชุมชนต่าง ๆ ในยุคก่อนเปลี่ยนแปลงไป เครือข่ายราชการแข็งแกร่งขึ้น เครือข่ายความร่วมมือชาวบ้านด้านเศรษฐกิจลดความเข้มข้นลงเนื่องจากเข้าสู่ยุคยางกองทุนและพืชพาณิชย์ ชาวบ้านหันไปพึ่งราชการ นายทุน และระบบตลาดมากขึ้น การจ้างแรงงานเข้ามาแทนการ “ออกปาก” มากขึ้น แต่ด้านประเพณีวัฒนธรรมยังคงเหนียวแน่นไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก วัดและหลวงพ่อยังคงมีบทบาทต่อชุมชน แต่หลังพ่อบ้านคล้าย “ดับ” ไป ไม่มีคนศูนย์กลางมีบารมีพอที่จะหลอมรวมจิตใจชาวชุมชนทั้งหมดได้ เครือข่ายวัดหรือหลวงพ่อยังอยู่ในบริบทของหมู่บ้านใกล้เคียง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลัง “วาทภัย 05” จาก “ปายาง” สู่ “สวนยาง” และพืชพาณิชย์

ก่อน พ.ศ. 2505 ชาวชุมชนเพิ่มการปลูกยางและขยายพื้นที่ปลูกยางมากขึ้น โดยได้แบบอย่างจากคนจีน โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ราคายางสูงขึ้น แต่ราคาลงลงไม่แน่นอน ประสงค์ ธรรมรงค์ เขียนไว้ว่า “ปี 2495 ยางลดลงมาเหลือกิโลกรัมละ 4 บาท เป็นยางพื้นเมือง ไร่ละ 1 กิโลต่อวัน กรีดยาง 5 ไร่ ได้เงิน 20 บาท” (ประสงค์ ธรรมรงค์, 2552 ข, หน้า 10) แต่ราคาที่ขึ้นลงนี้ไม่มีผลกระทบต่อกรยังชีพชาวชุมชนมากนัก เพราะชาวชุมชนยังอยู่ในวิถีการผลิตแบบยังชีพเป็นส่วนใหญ่ การทำนวยังมีความสำคัญมากที่สุด ที่นามีความสำคัญกว่าที่สวนยางเข็บ บัวบาน อายุ 88 ปี เล่าว่า “ปี 2500 ยางเอานา 5 ไร่ ไปแลกปายางมา 11 ไร่” (เข็บ บัวบาน, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2552) นอกจากนั้นธรรมชาติยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ยางเป็นเพียงพืชเสริมเพื่อนำไปขายเป็นเงินไว้ใช้ซื้อสิ่งที่ผลิตไม่ได้จ่ายภาษีส่งลูกหลานเรียนหนังสือ ฯลฯ

การขยายพื้นที่ปลูกยาง ชาวบ้านขยายเข้าไปเขตพื้นที่สูง เขตป่าเขามากขึ้น ส่วนใหญ่เข้าไปจับจองหลังจากบริษัทสัมปทานป่าไม้ ตัดไม้จนแทบหมดแล้ว กลายเป็นป่าเสื่อมโทรม มิถุนนจากการเข้าไปซัดลากไม้ไม่สามารถเข้าเขตป่าสะดวกมากขึ้น มีเพียงจำนวนน้อยที่ชาวบ้านบุกป่าไม้ สมบูรณ์เพื่อทำสวนยางพาราเอง เพราะเครื่องมือเครื่องมือไม่พร้อม แรงงานไม่เพียงพอ เป็นงานที่ยากลำบากมาก ประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่สองมาถึงประมาณปี พ.ศ. 2500 ป่าไม้ในเขตภูเขาภายนอกก่อนเขาสูงเทือกเขาหลวงถูกตัดโดยบริษัทสัมปทานป่าไม้แทบหมดสิ้น บริษัทเหล่านั้นดำเนินการโดยนายทุนท้องถิ่นเชื้อสายจีนที่มีโรงเลื่อยจักรที่ตลาดฉวาง ตลาดทานพอ เป็นต้น

(คูบทที่ 4 ข้อ 2) หลังจากพื้นที่ป่าหมดประโยชน์เชิงธุรกิจบริษัทฯ แล้ว ชาวบ้านจึงเข้าไปจับจองส่วนใหญ่เป็นการขยายพื้นที่ออกไปจากหมู่บ้านเดิม การขยายพื้นที่ใหม่นี้ไม่ได้เพื่อปลูกยางพาราอย่างเดียว พื้นที่ไหนพอจะทำได้ชาวบ้านก็ทำนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ราบระหว่างหุบเขาที่สามารถทำนบเอาน้ำเข้านาได้ เมื่อเวลาผ่านไป ลูกหลานที่มีครอบครัวใหม่ ๆ เข้าไปอยู่อาศัยถาวร กลายเป็นหมู่บ้านใหม่ ๆ ขึ้นมา

ประยงค์ ธรรมรงค์ เล่าถึงการบุกเบิกทำสวนยางพาราในช่วงนี้ไว้ว่า

...ปี พ.ศ. 2498 มีที่ป่าเสื่อมโทรมจากการสัมปทานป่าไม้จำนวนมาก ชาวบ้านจึงเข้าไปจับจองทำสวนยางพารากันทั่วไป แม้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ก็ตาม ตำรวจและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไปห้ามปราม จำกุ่มบ่อยี่เหล่านี้อย่างมีด้นไม้ขนาดสอง สามคน โอบกั๊ยังมีอยู่เพราะเป็นไม้ที่เขาไม่นิยมในการนำไปก่อสร้าง คนทำสวนยางจึงต้องทำการกรโค่นก่อน เครื่องมือมีเพียงขวาน 2 เล่ม ต้องใช้เวลา 2-3 วัน กว่าจะล้มได้สักต้น บางครั้งที่เราล้มโค่นต้นไม้ใหญ่อยู่มีคนไปหลอกตะโกนว่าตำรวมา ก็วิ่งหนีกันวุ่นวายอยู่บ่อย จึงได้ประชุมกันทำข้อตกลงกันว่าให้ใช้ เขาควายเป็นสัญลักษณ์ คนหลอกไม่ได้เพราะเสียงแต่ละอันไม่เหมือนกัน...”

“...การปลูกยางสมัยนั้น ไม่มียางพันธุ์ดีเหมือนเดี๋ยวนี้อใช้วิธีเก็บเมล็ดยางพาราพันธุ์พื้นเมืองมาเพาะกล้าอายุประมาณ 1 ปี จึงถอนมาปลูกในแปลงโดยใช้เลียมหรือแหลงปักเป็นรู แล้วเสียบต้นยางลงปลูกไม่ได้ชุดหลุมใส่ปุ๋ยเหมือนปัจจุบัน แต่ต้นยางเจริญเติบโตได้ดี เพราะดินมีความอุดมสมบูรณ์ และต้นกล้ายางพันธุ์พื้นเมืองมีความแข็งแรงทนทาน เหมาะกับดินฟ้าอากาศของท้องถิ่นภาคใต้ การดูแลรักษาที่ไม่ต้องทำอะไรมากเพียงแต่คอยดูแลไม่ให้ต้นไม้อื่นหรือเถาวัลย์ขึ้นปกคลุมเหนือต้นยางก็พอ ปล่อยให้ต้นยางเจริญเติบโตตามธรรมชาติ...” (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ค, หน้า 10)

ครูดำเนิน ชาวล้วน อายุ 74 ปี เข้ามาอยู่ “นอกเขา” ในปี พ.ศ. 2504 เล่าถึงภาพที่ได้เห็นในช่วงนั้นว่า “เป็นคนกระบี่ เข้ามาเป็นครู ตอนนั้นฉวาง คนทำนา ทำสวน มีปายาง มีสวนผลไม้ สมรม เมื่อผมมาที่ละอายเป็นพื้นที่ขยายมาจากพิปูน คนพิปูนเข้ามาอยู่มาก (ดำเนิน ชาวล้วน, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2552)

จุดพลิกผันครั้งสำคัญเกิดขึ้นในช่วงค่ำของวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2505 เมื่อพายุโซนร้อนแฮเรียต เส้นผ่าศูนย์กลางของพายุ มีขนาด 300 กิโลเมตร หรือใหญ่เท่ากับจังหวัดนครศรีธรรมราช ความเร็วลม 180-200 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ความเร็วในการเคลื่อนที่ 92.622 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ถล่มใส่แหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านเรือนและผู้คน ถูกกวาดลงทะเล ชาวบ้านล้มตายเป็นจำนวนมาก ด้วยความแรงของพายุได้พัดเข้าไปในพื้นที่แผ่นดินตอนในกินพื้นที่ทั่วจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดใกล้เคียง แนวเส้นทางพายุจากแหลมตะลุมพุกพัด

ตรงไปไม่น่าเชื่อว่าสามารถผ่านเทือกเขานครศรีธรรมราช ผ่านเขาหลวงที่สุดลับเข้าไปถึง “นอกเขา” ได้

ผลกระทบในภาพรวมวาทภัยในครั้งนี้ มีความร้ายแรงที่สุด ในรอบศตวรรษ ชาวจังหวัด นครศรีธรรมราชที่มีอายุ 70-80 ปี บอกว่า เกิดมาเพิ่งเคยเห็น ความร้ายแรงของธรรมชาติ และความเสียหายอย่างมากครั้งนี้เอง จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในสภาพเหมือนถูกปล่อยเกาะ เส้นทางที่จะติดต่อกับจังหวัดอื่น ถูกทำลายพินาศหมดทั่วทุกหัวระแหงในจังหวัด อยู่ในสภาพขาดแคลน ทั้งเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค ไฟฟ้าในจังหวัดก็ดับหมด 9 จังหวัดในภาคใต้ ได้รับความเสียหายอย่างมาก สถานที่ราชการ อาคารบ้านเรือน โรงเรียน วัด ถูกพายุพัดพังระเนระนาด การไฟฟ้าและสถานีวิทยุตำรวจเสียหายหนัก ไม่สามารถติดต่อกันได้ เรือที่ออกทะเลเสียหายมากมาย ดันยาง ดันมะพร้าว และต้นไม้อื่น ๆ ล้มพินาศมหาศาล สวนยางนับแสน ๆ ต้นโค่นล้มขวางเป็นสิบ ๆ กิโลเมตร หลายร้อยคนหาทางออกไม่ได้ คนภายนอกจะเข้าไปช่วยเหลือก็ไม่ได้ การช่วยเหลือต้องส่งเครื่องบินไปทิ้งอาหารให้กองทัพเรือออกปฏิบัติการ ช่วยเหลือค้นหา เรือประมงในหลายจังหวัดทางภาคใต้ ที่สูญหายไปเป็นจำนวนมาก การรถไฟแห่งประเทศไทย ประกาศงดเดินขบวนรถด่วนสายใต้ เพราะภูเขาหินพังทลาย ทับรางระหว่างสถานีช่องเขากับสถานี ร่อนพิบูลย์ ศพในทะเลเริ่มลอยเกลื่อน ไม่เหลือผู้รอดชีวิตให้ช่วยเหลือ จากเครื่องบินหรือเรือรบเลย และผู้ที่เหลือรอด เผชิญกับปัญหาความอดอยากและพบซากเรือแตกทั่วท้องทะเล จังหวัด นครศรีธรรมราชเวลากลางคืน มีดมืดไปหมดทั้งเมือง เพราะไฟฟ้าใช้การไม่ได้ สฤณี ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ปราศรัยถึงผู้ประสบวาทภัยว่า รู้สึกเสียใจอย่างสุดซึ้ง คนไทยทั้งชาติ รวมทั้งต่างชาติ อาทิ อังกฤษ, อิตาลี, เวียดนาม, สวีเดน, สหรัฐ ฯลฯ ตกตะลึงต่อข่าวมหาวិปโยค ต่างก็เข้ามาช่วยเหลือ และบริจาคให้กับผู้ประสบภัยที่รอดชีวิตในครั้งนั้น (มหาวาทภัยแหลมตะลุมพุก, 2552)

รายงานความเสียหายจากมหาวาทภัย (2505) ว่า มีคนตาย 832 คน สูญหาย 142 คน รวม 974 คน บาดเจ็บสาหัส 252 คน ทรัพย์สินของชาวบ้านและราชการเสียหายจำนวนมาก รวมมูลค่าประมาณ 371 ล้านบาท แน่แน่นอนว่าอำเภอที่เสียหายมากที่สุด คือ อำเภอปากพนัง จุดกระทบโดยตรงและรุนแรงที่สุดของพายุในครั้งนี้

สำหรับ “นอกเขา” แม้ว่าจะอยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางและมีเทือกเขาขวางอยู่แต่วาทภัย มีผลกระทบต่อพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ บ้านเรือนเสียหายจำนวนมากที่มีผลกระทบมากที่สุดคือ ดันไม้ ล้มระเนระนาด สวนยางล้ม ผลไม้ล้มทั่วพื้นที่ (วัน ศรีเปารยะ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2553; พระราชพุทริรังสี, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2553; ตอม หิดนุ้ย, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2552; สงวน วงศ์สวัสดิ์, สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2553; อารี ฤกษ์ตุลา, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2552;

ทวีป ศรีชาย, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2553; เสี่ยม รัตนพันธ์, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2553; อานนท์ ภิรมย์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2553; คล้อง ศรีพัฒน์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2553) นอกจากนั้นพื้นที่ใกล้เคียง เช่น อำเภอยางชุมน้อย อำเภอนาตาล จังหวัดสุรินทร์ วัฏภัยได้ทำลายทั้งป่าไม้ เรือกสวนไร่นา รวมทั้งบ้านที่อยู่อาศัย (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2536, หน้า 179)

รายงานความเสียหายจากมหาวัฏภัย (2505) ว่าอำเภอฉวางมีคนตาย 18 คน เท่ากับอำเภอทุ่งสง มากเป็นอันดับ 5 ของจังหวัดนครศรีธรรมราช (ปากพนัง 660 คน เมือง 58 คน ท่าศาลา 33 คน อำเภอลานสกา 21 คน) ในอำเภอฉวางบ้านพัง 2509 หลัง ปลูกข้าวและสัตว์พาหนะ ตาย 527 ตัว ที่น่าประหลาดใจคือ สวนผลไม้ สวนยาง ไร่นาเสียหายถึง 76,500 ไร่ มากที่สุดในบรรดาอำเภอของจังหวัดนครศรีธรรมราช รองลงมา คืออำเภอทุ่งสง 58,499 ไร่ อำเภอปากพนัง 39,500 ไร่ อำเภอท่าศาลา 37,240 ไร่ อำเภอเมือง 25,000 ไร่ อำเภอรัตนบุรี 17,546 ไร่ อำเภอลานสกา 10,000 ไร่ และอำเภอลือ 1,300 ไร่ เป็นต้น การที่อำเภอฉวางพื้นที่เกษตรเสียหายมากที่สุด เป็นเพราะว่าในยุคนั้น อำเภอฉวางมีพื้นที่กว้างขวาง ยังไม่มีการแยกออก 3 อำเภออย่างในปัจจุบัน ประกอบกับมีพื้นที่สวนไม้ยืนต้นจำนวนมากทั้งผลไม้ สวนยางพารา จึงทำให้เสียหายบริเวณกว้าง

ประยงค์ ธรรมรงค์ เขียนถึงเหตุการณ์วันนั้นไว้ว่า

“วันที่ 25 ตุลาคม พายุโซนร้อน เคลื่อนขึ้นฝั่งที่แหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ด่าบลไม้เรียงก้อยู่ในจุดศูนย์กลางของพายุนี้จึงทำให้เกิดความเสียหายอย่างย่อยยับ เนื่องจากสมัยนั้นการสื่อสารก็ไม่มี ไม่ได้รู้ล่วงหน้าเหมือนสมัยนี้ ก่อนหน้านั้นมีฝนตกหนักมาก่อนประมาณ 4-5 วัน ฝายเก็บกักน้ำที่อยู่ห่างจากบ้านผมไปทางเหนือประมาณ 300 เมตร น้ำล้นฝายอยู่ 2 วัน คืนวันที่ 25 ตุลาคม ตอนประมาณ 3 ทุ่ม เรายังไม่นอน กำลังนั่งคุยกันอยู่ ผมได้ยินเสียงอื้ออึงไปหมด ไม่รู้ว่าเสียงอะไร ผมบอกกับภรรยาว่าสงสัยท่านบั้งแล้วเพราะน้ำล้นตั้งแต่เมื่อวาน พอพูดขาดคำพายุก็กระแทกกระท่อมบีมใหญ่หลังคาหายไปด้านหนึ่ง ประเดี๋ยวเดียวก็หวนมาอีกด้านหนึ่งหลังคาหายไปหมดทั้งหลัง ยังเหลือแต่ฟากั้น...ฝนก็เทลงมาอย่างหนักทั้งคืน เราสามคนผมภรรยาและลูกเล็กมีเพียงร่มคำคันเดียวนั่งชนหัวกันให้ลูกอยู่ตรงกลางได้ร่มจนสว่าง”...

...“พอออกมานอกบ้าน รู้สึกเว้งว้างเปล่าเปลี่ยว ราบเรียบสุดลูกหูลูกตา เจ็บสงัดไม่มีแม่เสียงนกเสียงกา มองไปรอบกระท่อม ข้างไรที่เริ่มออกรวงล้มราบแบกะดิน ดันพริก ดันมะเขือ ผักต่าง ๆ ถอนราก ถอนโคนไม่มีเหลือแม้แต่ต้นเดียว ลิงค่าง ชะนีที่อยู่บนเขาศูนย์ที่ส่งเสียงโหยหวนตอนเช้า ๆ ทุกวัน วันนี้เงียบกริบ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพียงช่วงข้ามคืน กลับหน้ามือเป็นหลังมือ ทุกคนซ็อกทำอะไรไม่ถูก เพราะยังปรับตัวไม่ทัน”...เราเดินไปบ้านพ่อตาทั้งข้าม ทั้งลอดทั้งไต่ขอนไม้เกือบจะไม่ได้เดินบนพื้นดินเลย ระยะทาง 3 กิโลเมตร ต้องใช้เวลาเกือบชั่วโมงจึงไปถึง แต่โล่งใจบ้านพ่อตาไม่มีปัญหาอะไร จึงบอกภรรยาว่าอยู่ที่นี่ไปก่อนผมต้องไปบ้านพ่อที่นาเส

(ตำบลนาเกาะชะ) เพียงเสือ 1 ตัว กางเกง 1 ตัวใช้เวลาเดินทางเกือบครึ่งวันแทบจะไม่ได้เหยียบพื้นดิน ต้องไต่ไปบนขอนไม้ที่ซ้อนทับระเกะระกะ พอพ้นจากขอนไม้ต้องว่ายน้ำ เพราะที่ที่เคยเป็นทุ่งนา ตอนนี้น้ำท่วมทั่วไปในที่ลุ่ม แต่ด้วยความเป็นห่วงและความเคร่งเครียดทำให้มีเรี่ยวแรงมหาศาล ไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยเลย เมื่อไปถึงบ้านพอเกือบช็อกเพราะจำไม่ได้มองตัวบ้านไม่เห็น มีดินไม้ใหญ่ และต้นหมากหลายต้นล้มทับจนมืด เมื่อลอดเข้าไปได้ก็ได้พบกับพ่อ แม่ และน้อง ๆ ทุกคน ปลอดภัยนั่งห่มหูกกันอยู่ใต้ถุนบ้าน ใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ที่ช่วยกันรื้อต้นไม้ลงจากหลังคา และบริเวณบ้านออกได้หมด ช่วยกันเลื่อยไม้ ซึ่งมีต้นทุเรียนประมาณ 2 คนโอบเพื่อเป็นไม้ซ่อม โครงหลังคาที่หดยุบลงมามากหลายอัน ทำการพิมพ์กระเบื้องซึ่งแตกไปหลายร้อยแผ่น” (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ข, หน้า 35-36)

หลังจากชาวบ้านตั้งสติได้จัดการเรื่องซ่อมแซมบ้านที่อยู่อาศัย และปัญหาเฉพาะหน้า ต่าง ๆ ได้ในระดับหนึ่ง โดยรัฐแทบไม่ได้ช่วยเหลืออะไรเลย ชาวบ้าน ช่วยเหลือกันเอง เครือญาติ จากต่างตำบลต่างเดินทางไปช่วยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเรื่องที่อยู่อาศัย เครือญาติต่างขนเครื่องมือช่างสารพัดชนิด “เดินสาย” ไปบ้านโน้น บ้านนี้ จนหมดแล้วค่อยกลับบ้าน (สงวน วงศ์สวัสดิ์, สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2553)

หลังวาตภัยตั้งแต่วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2505 จนถึงเดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2506 ฝนไม่ตกลงมาอีกเลย ทำให้สภาพพื้นที่แล้ง แห้ง สารพัดไม้ที่ล้มเมื่อวาตภัยกลายเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี หลายพื้นที่เกิดไฟไหม้ลุกลามไปสู่ที่สูงเขตป่าสงวน ดังเช่นที่เขาสุณย์ ทานพอ กะเปียด นาเขลียง นาแวง ละอาย สวนขัน ฯลฯ เมื่อไฟมอดลง กลายเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมจำนวนหนึ่ง ขณะเดียวกัน มีไม้ล้มในเขตป่าสงวนอีกจำนวนมาก เป็นโอกาสให้เจ้าของโรงเลื่อยจักรในจวาง ทานพอ ซึ่งกิจการเริ่มซบเซาหลังจากตัดไม้ในแปลงสัมปทานก่อนหน้านี้ยืนเดียวกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ไปมากแล้ว ได้สะสมความมั่งคั่งอย่างต่อเนื่อง โดยได้สัมปทานไม้ล้มอีกหลายแปลง (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ค, หน้า 37) แน่นนอนว่าไม้ที่ยังไม่ล้มก็กลายเป็น “ไม้ล้ม” เมื่อเดินทางเข้าสู่โรงเลื่อย ทำให้ป่าไม้เสื่อมโทรมมากขึ้นไปอีก พื้นที่เหล่านี้ทั้งที่ถูกไฟไหม้ และป่าเสื่อมโทรมจากโรงเลื่อยทำให้ชาวบ้านซึ่งหมดเนื้อหมดตัวจากวาตภัยไม่รู้จะทำอย่างไรกันต่อ ได้ค่อย ๆ เข้าไปจับจองปลูกข้าวไร่ ปลูกยางพันธุ์พื้นเมือง ฯลฯ พื้นที่ป่าสงวนหลายจุดจึงถูกจับจองโดยชาวบ้าน ตั้งแต่นั้นมา (อานนท์ ภิรมย์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2553)

หลัง “วาตภัย 05” ชาวบ้านต้องแสวงหาทางในการฟื้นตัวเอง โชคดีที่นาไม่ได้รับผลกระทบมากนักชาวบ้านสามารถทำนามีข้าวกินได้เหมือนเดิม แต่สวนเสียหายเป็นส่วนใหญ่ แม้ข้าวเป็นสิ่งจำเป็นแต่ไม่เพียงพอในการดำรงชีพ ชาวบ้านต้องกลับไปฟื้นฟูสวนใหม่ โดยสวนผลไม้ก็ค่อย ๆ ปลูกไปเช่นเดิม เนื่องจากผลไม้ในยุคนั้นส่วนใหญ่ปลูกไว้กินเหลือจึงค่อยขาย

เช่นเดียวกับข้าว แต่สวนยางเป็นพืชที่ปลูกขายโดยเฉพาะจึงเป็นพืชทำเงินให้ชาวบ้านมากกว่าพืชชนิดอื่น ๆ การฟื้นฟูสวนยางจึงเป็นงานเร่งด่วนที่ต้องทำแต่การเริ่มต้นใหม่ในครั้งนี้ไม่เหมือนการปลูกยางพาราพันธุ์พื้นเมืองแบบเดิมอีกแล้ว เป็นการเริ่มต้นใหม่ด้วยพันธุ์ใหม่ หรือ “ยางพันธุ์” ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลภายใต้สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (Office of the Rubber Replanting Aid Fund) หรือ สกย. โดยชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า “ยางกองทุน”

ความจริงแล้ว “ยางกองทุน” มีมาก่อนแล้วตั้งแต่ปี 2503 เมื่อรัฐบาลยุคเร่งรัดพัฒนาประเทศเริ่มมีนโยบายส่งเสริมปลูกยางพาราพันธุ์ดีแทนยางพาราพันธุ์เก่า ด้วยการจัดตั้งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์สวนยางขึ้น ตามพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์สวนยาง พ.ศ. 2503 สำนักงานใหญ่อยู่เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ต่อมาการจัดตั้งสำนักงานสาขากระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วภาคใต้ และภาคตะวันออก (สงบ ส่องเมือง, 2546, หน้า 55) “ชาวนอกเขา” ต่างได้ทราบถึงความเคลื่อนไหวนี้ แต่ไม่มีใครไปขอทุนด้วยสาเหตุต่าง ๆ ประกอบกัน ประการแรก ยางเก่ายังไม่หมดอายุ เพราะสวนใหญ่ยางปลูกมากหลังสงครามโลกครั้งที่สองเรื่อยมาจนถึงก่อนวาทภัย อายุยางประมาณ 25-30 ปี กว่าหมดอายุอย่างรวดเร็วที่สุดก็ประมาณปี 2513 ประการที่สอง ผู้ที่ปลูกยางอยู่แล้ว และผู้ที่เริ่มปลูกยางหรือขยายพื้นที่ใหม่ ๆ ก็ยังไม่ไปขอทุน เพราะรัฐบาลยังประชาสัมพันธ์ไม่ดีเท่าที่ควร ชาวบ้านเชื่อกันว่า “นายจะมาเอาที่” ต้องทำสัญญาโดยใช้เอกสารสิทธิ์ที่ดิน และประการสุดท้าย การปลูกยางของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเพียงอาชีพเสริม ไม่ต้องลงทุน ลงแรงอะไรมาก ซึ่ง “ยางกองทุน” มีเงื่อนไขในการปลูกที่เป็น “วิชาการ” มาก เงื่อนไขสลับซับซ้อน ต้องใช้เวลาและกำลังงานมาก จึงไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในขณะนั้น ดังนั้นหากไม่เกิดวาทภัย หากชาวชุมชนจะปลูกยางพันธุ์ใหม่ก็คงเป็นหลังยางเก่าหมดอายุและหากจะขอทุนชาวบ้านต้องใช้เวลาทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขของรัฐบาล หรือวิถีชีวิตเปลี่ยนมาถึงจุดการทำสวนยางเป็นอาชีพหลัก ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากนั้นหลายปีทีเดียว

การเริ่มต้นปลูกยางใหม่หลังวาทภัย ชาวบ้านมีทางเลือกไม่มากนัก ไม่มีเงินทุนพอจะปลูกยางด้วยตัวเอง ประกอบกับหลังวาทภัย รัฐมีนโยบายให้ “กองทุนสวนยาง” สนับสนุนช่วยเหลือชาวบ้านที่ต้องการปลูก “ยางกองทุน” เต็มที่ โดยให้ชาวสวนยางที่ได้รับความเสียหาย แจ้งต่อกลไกกรมอำเภอเพื่อกองทุนฯ จะได้สนับสนุนต่อไป (กองทุนสวนยาง, 2505) ชาวบ้านจึงรับทราบว่า มียางพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลดีกว่าเดิม การเข้าหา “ยางกองทุน” จึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด นายตอม หิดนุ้ย อายุ 79 ปี เล่าว่า “หลังวาทภัยคนปลูกยางพันธุ์กันหมด ก่อนนั้นคนไม่ขอทุน กลัวนายเอาที่ พอเราไปขอไม่เสียตังค์สักบาท เขาให้ต้นยาง ปลูกตามเขาว่า เป็นแถว ๆ สวยหาว (กว่า) ยางพารา (เดิม) พอเริ่มเป็นต้นใหญ่ขึ้น พวกไม่ถูกวาทภัยก็ขอตามมั่ง” (ตอม หิดนุ้ย, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2552)

อย่างไรก็ตามในพื้นที่จับจองใหม่ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ชาวบ้านก็ยังปลูกยางพันธุ์พื้นเมืองต่อไป โดยไปเก็บลูกยางจากสวนคนอื่นมาปลูกตามกรรมวิธีดั้งเดิมคือเอาเหล็กเจาะดิน เอาลูกยางฝังกลบ ลงไป หรือเดินไปขย้างไป หากขึ้นก็เขี่ยดินก็เอาหนังสือติดยิงให้ไปตกไกล ๆ ยางกองทุนกลุ่มแรก ๆ เริ่มปลูกกันมากช่วงปี พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา (ดำเนิน ขาวล้วน, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2553; ประยงค์ ธรรมรงค์, สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2553) ประยงค์ ธรรมรงค์เล่าในบันทึกไว้ว่า

“ปี 2507 ซื้อที่ดิน 7 ไร่ (ในที่ราบบ้านนาเส) 7,000 บาท ปลูกยางกองทุน เป็นยางติดตา พันธุ์ดี “ปลูกถูกต้องตามหลักวิชาการที่สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางแนะนำ ในระหว่างแถวยางได้ปลูกพืชคลุมดินด้วยถั่วพาราเรีย ป้องกันหญ้าคาและสามารถเพิ่มปุ๋ยในดิน ได้ด้วย ..ดินก็เป็นดินดี และยังได้ใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงเข้าไปด้วย จึงเป็นความหวังและกำลังใจ ทุ่มเท แรงงาน อย่างเต็มที่” (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ค, หน้า 41)

ยางกองทุน รุ่นแรกเปิดกรีดได้ประมาณหลังปี พ.ศ. 2512 หลังจากนั้นเมื่อยางพันธุ์ พื้นเมืองที่ไม่ถูกควบคุมกักขังหมดอายุ หรือบางคนเห็นว่ายางพันธุ์ดีกว่าก็ไถ่นายเก่า เปลี่ยนมาปลูก ยางพันธุ์โดยขอทุนแทบทั้งหมด อย่างเช่นบางพื้นที่ของสวนขัน เริ่มปลูกยางกองทุนประมาณหลัง พ.ศ. 2515 (อรุณ ธิยาพันธ์, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2553) บางส่วนของตำบลกะเปียดเริ่มปลูก หลัง พ.ศ. 2515 เช่นเดียวกัน (ธีรศักดิ์ ศิริรักษ์, สัมภาษณ์, 23 พฤศจิกายน 2553) และบางส่วนของ อำเภอพิปูนเริ่มปลูกประมาณหลัง พ.ศ. 2519 เป็นต้น (เหือง จิตสว่าง, สัมภาษณ์ 14 สิงหาคม 2553) ช่วงเวลาดังกล่าวสอดคล้องกับช่วงการหมดอายุของยางพื้นเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่สองพอดี ประมาณหลัง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ชาวชุมชนส่วนใหญ่จึงเข้าสู่ “ยุคยางกองทุน” เดิมรูปแบบ ในภาพรวมจะมีความสอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานกองทุนฯ หลังจากโครงการเปิดดำเนินการ มา ในรอบสองทศวรรษแรกสามารถดำเนินการปลูกแทนได้มากกว่า 2.4 ล้านไร่ ประมาณร้อยละ สามสิบของเนื้อที่ปลูกยางพาราทั้งประเทศ (สงบ ส่งเมือง, 2546, หน้า 55) สำหรับชาวชุมชน กลุ่มน้ำตาปีตอนบนส่วนใหญ่ถือว่าเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่เข้าสู่โครงการนี้

นอกจากยางกองทุนอันเป็นพืชพาณิชย์หลักแล้วชาวบ้านที่สนใจปลูกพืชอื่น ๆ ในเชิง พาณิชย์ ก็เกิดขึ้นในช่วงหลังวาทภัยนี้ เช่น สวนกาแฟ สวนเงาะ ลงสาด ทุเรียน ฯลฯ ซึ่งได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากรัฐเช่นเดียวกัน ดังเช่น นายชื่น ตราชู ชาวช้างกลาง เป็นคนหนึ่งที่ แตกต่างจากคนอื่นหลังสวดยางพาราล้มตายเป็นเหยื่อจากวาทภัยได้เปลี่ยนมาเป็นปลูกกาแฟประมาณ 10 ไร่ โดยคำแนะนำจากรัฐ ช่วง พ.ศ. 2513 กาแฟที่ปลูกระยะแรกคือ โรบัสตา ของอินโดนีเซีย และ 1.37 ของอำเภอสะบ้าย้อย สงขลา อันเป็นพันธุ์ที่พัฒนามาระดับหนึ่งแล้ว เมื่อขายผลผลิตได้ พบว่าผลรวมของการปลูกกาแฟดีกว่าสวนยางในเวลานั้น ต่อมาเมื่อมีผู้ปลูกกาแฟตามมาอีกหลาย ครอบครัว (เอี่ยม อุบลพันธุ์ และพอล อุบลพันธุ์, 2553, หน้า 30)

อย่างไรก็ตามช่วงการฟื้นตัวหลังวาทภัยนี้เชื่อว่าจะราบรื่น ไร้ปัญหาอุปสรรค ภัยธรรมชาติได้ซ้ำเติมอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2508 เกิดน้ำท่วมใหญ่ ดันยางปลูกใหม่ในที่ราบน้ำท่วมถึงตายไปมากกว่าครึ่ง จึงต้องปลูกซ่อม “เคราะห์ซ้ำกรรมซัด” ผ่านมาไม่ถึงเดือนธันวาคมปีเดียวกันน้ำท่วมอีกครั้ง ดันยางซ่อมยังอ่อนอยู่ตายหมด ปลูกซ่อมไม่ได้อีก เพราะหมดฤดูฝนต้องไปปลูกใหม่เริ่มฤดูฝนปีหน้า แต่ปลายปี พ.ศ. 2509 เหมือน “ฟ้าลงทัณฑ์สวรรค์แกล้ง” เกิดน้ำท่วมใหญ่อีก ยางที่ปลูกซ่อมตายหมดอีกเช่นเคย ต้องปลูกใหม่อีกครั้ง (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ค, หน้า 42)

หลัง “วาทภัยปี 05” จึงเป็นยุคที่วิถีการผลิตชาวชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงจากเดิม ชาวชุมชนต้องพึ่งพารัฐและระบบตลาดมากขึ้นกว่าเดิม แม้ว่าชาวชุมชนจะเข้าสู่ระบบตลาดมาก่อนหน้านานแล้วโดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2536, หน้า 20) แต่การอยู่ในระบบตลาดของผลผลิตยางสองชนิดคือยางพันธุ์พื้นเมืองกับ “ยางกองทุน” มีความต่างกันมาก แม้ว่าจะเป็นยุค “พืชพาณิชย์” เหมือนกัน เทอร์ตัน (2533, หน้า 39) วิเคราะห์ภาพของท้องถิ่นในช่วงยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไว้ว่า “ผู้ผลิตรายย่อยที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (Small Owner-producer) ประเภทต่าง ๆ นั้น ไม่เพียงจะถูกผลักเข้าไปในวงจรสินค้า (Commodity Circuit) อาณาบริเวณแห่งการแลกเปลี่ยน (Sphere of Exchange) มากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งยังไร้สมรรถภาพลงเรื่อย ๆ ที่จะสืบทอดความเป็นผู้ผลิตดังกล่าวอย่างเป็นเอกเทศจากวงจรนั้น ๆ นอกจากนั้นแล้วผู้ผลิตเหล่านี้ยังสูญเสียอำนาจไปเรื่อย ๆ ในการควบคุมปัจจัยการผลิตสำคัญ ตลอดจนควบคุมกระบวนการแรงงานด้วย นอกจากนี้ถึงแม้ว่าผู้ผลิตรายย่อยเหล่านี้ดูเหมือนว่าจะเป็นเจ้าของปัจจัยพื้นฐานในการผลิตหรือมีปัจจัยเหล่านั้นในครอบครองก็ตาม (ปัจจัย อันได้แก่ ที่ดิน และแรงงาน รวมทั้งสุขภาพ และความชำนาญ เป็นต้น) แต่อำนาจควบคุมปัจจัยดังกล่าวถูกบ่อนทำลาย และปัจจัยใหม่ ซึ่งผู้ผลิตรายย่อยไม่มีอำนาจควบคุมกำลังมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างมาก (รวมทั้งเงินทุน วัตถุดิบ กับพลังงาน เทคโนโลยี ข้อมูล ข้อเสนอเทศ การตัดสินใจ การขนส่ง การแปรรูป การเก็บสำรอง ฯลฯ)

เช่นเดียวกับการผลิต “ยางกองทุน” (รวมถึงพืชพาณิชย์อื่น ๆ) “ความรู้” ละการขายผลผลิต ถูกผูกขาดโดยรัฐและระบบตลาดทุน ชาวชุมชนต้องใช้เวลา แรงงาน แรงใจ ฯลฯ ไปกับการผลิตแบบใหม่มากกว่าเดิม ก่อนหน้านั้นยางเป็นของเสริม ไร้ชื่อเกλιο กะปิ ฯลฯ พืชผัก ผลไม้ อย่างอื่นก็หาได้ใน “ป่ายาง” เมื่อ “ป่ายาง” กลายเป็น “สวนยาง” ของอื่น ๆ ก็หมดไป ต้องทำยางให้เป็นเงินอย่างเดียว ของอื่น ๆ จากป่าธรรมชาติก็ยังพอหาได้แต่ลดน้อยกว่าเดิม ระยะเวลาไม่มากพอจะ “เข้าป่า” อีกแล้ว ก่อน “เปิดกรีด” ชาวบ้านอยู่ได้กับเงินกองทุนฯ ขายผลผลิตเล็กน้อยอย่างอื่น รับจ้างบางครั้งคราว เงินจึงมีความสำคัญขึ้นมาก

ภาพที่ 5-1 โฆษณาอุปกรณ์ผลิตยางพารา “ยุคยางกองทุน”

นอกจากนั้นยังพบว่าช่วง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ชาวชุมชนเริ่มว่าจ้างแรงงานต่างถิ่นเข้ามาทำสวนยาง ส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากภาคอีสาน นายสถิต ทองละเอียด อายุ 54 ปี ชาวอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เล่าว่า เป็นแรงงานต่างถิ่นกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาทำสวนยาง ชาวชุมชนรับจ้างโดยการเหมา ถาง กำจัดวัชพืช ใส่ปุ๋ย ช่อมแซม ฯลฯ รวมถึงรับจ้างทำงานอย่างอื่น เช่น ขุดบ่อ แยกหมาก บางครั้งเข้ามารับจ้างตามหลุมขุดแร่ทั้งที่เขาศูนย์และที่กระทุง (สถิต ทองละเอียด, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2554) หลังจากนั้นแรงงานต่างถิ่นก็เข้ามามากขึ้นส่วนใหญ่แรงงานที่เข้ามาก่อนได้ติดต่อญาติ เพื่อน แรงงานต่างถิ่นเหล่านี้แทบทั้งหมดเข้ามาทำงานชั่วคราว ประมาณ 2-5 ปี ก็กลับภูมิลำเนาหรือไปทำงานที่อื่น มีจำนวนน้อยมากที่ลงหลักปักฐานที่ชุมชน โดยทั้งหมดได้กลายเป็นเขหรือสะไภ้ของชาวชุมชน (ปรีชา เหลาเลิศ, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2554)

การใช้แรงงานต่างถิ่นส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นว่าแรงงานในชุมชนมีไม่เพียงพอด้วยสาเหตุต่าง ๆ กัน บรรดาลูกหลานชาวชุมชนได้เข้าสู่ระบบการศึกษาที่ยาวนานขึ้นเพราะมีค่านิยมให้ลูกหลานมีการศึกษาสูงขึ้น อาชีพเกษตรไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร นอกจากนั้น

ยางกองทุนมีเงินสนับสนุนการจ้างแรงงานจึงเริ่มนิยมมากขึ้น แรงงานภายในหายากขึ้น เพราะต้องไปทำงานของตัวเอง แรงงานต่างถิ่นจึงเป็นตัวเลือกที่ดี อย่างไรก็ตามการ “ออกปาก” “ขอแรง” ยังคงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั่วไปเพียงแต่ลดน้อยลงกว่าเดิมเท่านั้น เพราะสถานการณ์การผลิตไม่อาจทำได้สะดวกเช่นในอดีต บางครั้งค่าใช้จ่ายสูงกว่าการจ้างแรงงาน เพราะต้องใช้เวลาในการซื้อข้าว ปลาอาหาร สุรา ยาสูบ บุหรี่ ฯลฯ และต้องใช้เวลาไปทำให้คนอื่น ๆ (जर तिपायस्, सम्मान्, 20 พฤศจิกายน 2553)

อย่างไรก็ตามก่อน พ.ศ. 2518 ที่น้ำยังคงมีอยู่มาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงทำนา การขยายพื้นที่ปลูกยางนอกจาก “ป่ายาง” เดิมแล้ว เป็นการบุกเบิก จับจองพื้นที่ใหม่ ๆ ไม่ได้เปลี่ยนที่นาเป็นส่วน ส่วนใหญ่ยังคงทำนากับเครื่องมือแบบเดิมในอดีต แต่เริ่มมีเทคโนโลยีทันสมัยมากขึ้น ประมาณปี พ.ศ. 2510 เริ่มมีการใช้รถไถนาและรับจ้างไถนากันทั่วพื้นที่ เช่น ที่ไม้เรียง หลักช้างนาแวน นากะชะ ถ้ำพรรณรา พิปูน เป็นต้น แสดงถึงการต้องใช้จ่ายเงินทำนามากขึ้นกว่าเดิมมาก ดังเช่นตำบลไม้เรียงในปี พ.ศ. 2510 ค่าจ้างไถนาด้วยรถไถ ไร่ละ 25 บาท (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ก, หน้า 43) โดยปกติในพื้นที่มีฝนตกชุก ยาวนานในฤดูฝน มีแม่น้ำสำคัญ ๆ หลายสาย ชาวบ้านสามารถใช้น้ำจากฝน และทำนบชักน้ำจากแม่น้ำเข้ามาได้ จึงไม่ค่อยมีปัญหาการขาดน้ำ แต่ก็มีบางพื้นที่ที่แห้งแล้งฝนตกน้อยกว่าที่อื่น ๆ ดังเช่น เขตรอยต่อระหว่างตำบลไม้เรียงกับตำบลฉวาง เป็นหมู่บ้านที่เรียกกันว่า “ทุ่งข้าวผี” ดังเช่น กวีชาวนอกเขาท่านหนึ่ง เกิดและเติบโตที่ “ทุ่งข้าวผี” เขียนไว้ประมาณปี พ.ศ. 2514 ว่า

ทุ่งข้าวผี “ตำบล” คนยากไร้
แรกโค่น ไม้ถางป่าทำนาข้าว
เกิดห้วยน้ำดันเขียวใบเขียวยาว
ออกรวงขาวเต็มนาคาฝนริน
ผลรีเล็กไร้เม็ด...เดือนเจ็ดล่วง
ฝนทิ้งช่วงเดือนเก้าเผาตายนั่น
เรียก “ข้าวผี” ผีปลูกให้ลูกกิน
เป็นชื่อถิ่นทุ่งนาแต่ยายาย
หลายชั่วคนจนยากเลี้ยงปากท้อง
เหี่ยวคร่ำรองรอยไถไม่แห้งหาย
ผักปลาทุ่งคัมแกงให้ร่างกาย
ขอข้าวขายแลกเสื้อผ้ากะปิเกลือ... (“กวีนอกเขา”, ทุ่งข้าวผี)

แม้ว่าภาพแบบ “ทุ่งข้าวผี” ไม่ใช่ลักษณะทั่วไปของ “นอกเขา” แต่ก็ได้สะท้อนภาพความยากลำบากของชาวบ้านในการดำรงชีวิต การบุกเบิกทำนา การนำข้าวไปขายเพื่อซื้อเกลือ กะปิ เสื้อผ้า เป็นต้น อันเป็นวิถีชีวิตโดยทั่วไปของ “ชาวนอกเขา”

ภาพสะท้อนด้านความยากลำบากของ “ชาวนอกเขา” ยังสื่อสาร บอกเล่าไปถึง “ชาวเมือง” และ “คนหน้าเขา” อื่น ๆ อีกด้วย ดังเช่นครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2513 มีการประชันกลอนสด วันมาฆบูชา ณ วัดพระบรมธาตุ เมืองนคร ผู้จัดได้เชิญนักกลอนจากอำเภอต่าง 4 คน (ลงแข่งทีมละ 3 คน) นำโดยครูเอื้อม อุบลพันธุ์ มาประชันกับนักกลอนอำเภอเมือง ในการประชันต้องเริ่มด้วยบทไหว้ครู “ทีมนอกเขา” ได้แต่งทั้งหมด 4 บท บทแรกเป็นการบูชาพระรัตนไตร พระบรมธาตุเมือง นครศรีฯ บทที่ 2 กล่าวถึงวันมาฆบูชา บทที่ 3 เขียนว่า

“จากฉวางทางผ่านกันดารวิถี

ข้อสามนี้สู้สุดส้าห์มาเถลง

ประจจะจบทกลอน อักษรแสดง

หวังบุญแบ่งบูชา ครูอาจารย์”

(กลินร่ำ คำหอม, 2548, หน้า 46)

การนำเสนอบทนี้ในบทไหว้ครู แสดงถึงความรู้สึกของทีมที่มีต่อ “นอกเขา” ขณะเดียวกันเป็นการสื่อสารถึง “ผู้อื่น” ให้รับรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ ขณะเดียวกันเป็นการสร้างอัตลักษณ์ “ตอบได้” กลับไปในทำนองว่า “ใช่! เป็น “คนนอกเขา” แต่ก็มีดีนะ”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 เกิดน้ำท่วมหนัก ยาวนาน ทำให้ข้าวในนาเสียหายรุนแรง ครั้นปี พ.ศ. 2519 น้ำท่วมหนักซ้ำอีก ทำให้ชาวบ้านรู้สึกท้อ เหนื่อยหน่ายไม่อยากทำนา ประกอบกับในช่วงนั้น “ยางกองทุน” จากยุควาทภัยเริ่มทยอยให้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจกว่ายางพื้นเมืองเดิม และยางพันธุ์เดิมจากยุคหลังสงครามโลกเริ่มหมดอายุ ชาวบ้านบางส่วนเห็นว่าการทำนาไม่คุ้มกับเวลาและแรงงาน เปลี่ยนมาปลูกยางพันธุ์ใหม่ในที่กันมากขึ้น บางคนเปลี่ยนทั้งหมดบางคนยังคงเหลือที่นาไว้บ้างเพื่อทำกิน นอกจากนั้นในช่วงเวลานี้ชาวบ้านยังมีทางเลือกในการปลูกพืชพาณิชย์อื่น ๆ หลังปี พ.ศ. 2519 การผลิตข้าวในพื้นที่เริ่มมีอยู่น้อย โรงสีขนาดกลางในตลาดและขนาดเล็กตามหมู่บ้านจึงมีข้าวมาสีน้อยลงเรื่อย ๆ จนโรงสีขนาดกลางบางโรงต้องปิดตัวลงประมาณปี พ.ศ. 2520 เหลือโรงสีขนาดเล็กในหมู่บ้าน (บุญ ลิ่มไพบูลย์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2553) ดังนั้นประมาณหลังปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ที่นาค่อย ๆ ลดน้อยลง แต่เมื่อมองในภาพรวมชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงทำนาเพียงแต่ลดจำนวนลงกว่าเดิมทั้งจำนวนพื้นที่และผู้ทำนา

ดังนั้นในช่วงเวลานี้ (2505-2530) ชาวนอกเขาส่วนใหญ่ยังคงปลูกข้าวกิน “ผลหมากรากไม้” “ผักหญ้าปลูก” ก็ยังพอหากินหาขายได้บ้างแม้ไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม อันเป็นช่วงที่

ชาวชุมชนได้รับผลผลิตจากยางพันธุ์ใหม่ และพืชพันธุ์อื่น ๆ จึงเป็นช่วงค่อย ๆ เปลี่ยนผ่านจากวิถีการผลิตแบบ “ทำกิน ทำเพื่อ เหลือขาย” มาเป็นวิถีการผลิตแบบ “ทำกิน ทำขาย ซื้อมากิน” ในยุคต่อมา

ยุคสมัยแห่งความขัดแย้ง

จาก พ.ศ. 2505 ถึง พ.ศ. 2530 นอกจากต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติและเริ่มเข้าสู่วิถีการผลิตยุค “ยางกองทุน” แล้ว ชาวชุมชนยังต้องเผชิญกับความกดดันทางสังคมหลายอย่างพร้อม ๆ กัน ขณะที่กำลังเริ่มต้นใหม่ด้วยความเหนื่อยยาก ลำบาก ผลผลิตยังไม่ “ผลิออกออกผล” รายได้ลดน้อยลง บางคนแทบไม่มีรายได้ใด ๆ เลย กลับถูกกดทับด้วยอำนาจรัฐเผด็จการ อย่างยาวนาน จนนำไปสู่ความรู้สึกไม่พอใจ เกลียดชัง สะสมหลายปี นอกจากนั้นในภาพรวมสังคมไทยเริ่มเข้าสู่ช่วง “แผนพัฒนาฯ 04” แต่ผ่านไปเกือบ 10 ปี ชุมชนได้รับ “การพัฒนา” จากรัฐน้อยมากทั้ง ๆ ที่จำนวนประชากรปี พ.ศ. 2503 อำเภอลำปางมีประชากรถึง 81,355 คน มากเป็นอันดับ 2 ใน 13 อำเภอของจังหวัดนครศรีธรรมราช รองจากอำเภอเมืองเท่านั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2506) ช่วงเดียวกันนี้ “อุดมการณ์คอมมิวนิสต์” ได้เผยแพร่เข้ามาโดยแสดงให้เห็นถึงความบกพร่อง ล้มเหลว และความอยุติธรรมต่าง ๆ ของรัฐ เมื่อผนวกกับสภาพภูมิศาสตร์และอัตลักษณ์ด้านบุคลิกนิสัยผู้คนจึงสามารถ “จุดติด” ได้ระดับหนึ่ง รัฐเริ่มหวาดระแวงต่อบรรดาแกนนำและแนวร่วมจึงใช้วิธีปราบปรามอย่างรุนแรง ความขัดแย้งจึงลุกลามเป็น “ไฟลามทุ่ง” เมื่อมีการพบแรกที่เขาศูนย์ ดาบดไม่เรียง กลายเป็น “ชุมทรัพย์” ที่หลายคน หลายฝ่ายต้องการ เขาศูนย์ กลายเป็น “เวทีทำการแสดง” ของกลุ่มต่าง ๆ อย่างครบครัน ผลประโยชน์จากเขาศูนย์ยิ่งทำให้ความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น จนถึงจุดที่หลายฝ่ายไม่อาจยอมรับได้อีกต่อไป รัฐเปลี่ยนมาใช้นโยบายใหม่ สามารถคลี่คลายเรื่องคอมมิวนิสต์ได้ในระดับหนึ่ง และสั่งปิดเขาศูนย์เมื่อ พ.ศ. 2524 ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงโดยอ้อมต่างกลับมา “ตั้งหลัก” กันอีกครั้ง จนนำมาสู่การรวมกลุ่มและเชื่อมเครือข่ายกันอีกครั้ง ภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

1. อำนาจ “รัฐเผด็จการ”

ก่อน พ.ศ. 2503 หกสิบสามปีที่ผ่านมา (2440-2503) อำเภอลำปาง มีนายอำเภอมาแล้ว 22 คน เฉลี่ยประมาณสามปีต่อหนึ่งคน โดยภาพรวมจากสายตาชาวบ้านบทบาทของรัฐสมัยใหม่ไม่ค่อยมีอะไรโดดเด่นเป็นที่ประทับใจชาวบ้านเท่าไรนัก ชาวบ้านยังคงดูแลตัวเองแทบทุกด้าน ผู้เฒ่า ผู้แก่ แม้กระทั่งคนเป็นผู้ใหญ่บ้านยังพูดว่า “อำเภอก็อยู่ส่วนอำเภอ เราก็ออยู่ส่วนเรา” อำเภอนั้นไปตีบทบาทการจัดเก็บภาษีควบคุมให้ชาวบ้านอยู่ภายใต้อำนาจมากกว่ารับใช้ประชาชนงานด้านพัฒนายังไม่มีให้เห็นบทบาทรัฐที่ชาวบ้านรู้สึกบวกอยู่บ้างจะเป็นงานด้านการศึกษา มากกว่าอย่างอื่น “หน้าร้อน” ปี พ.ศ. 2503 อำเภอลำปาง มีนายอำเภอคนใหม่เป็นนายอำเภอในยุค

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีแนวคิดทางการเมืองแบบ “พ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ” (ทักษ์ เกลิมเตียรณ, 2552, หน้า 189-206) เป็นเรื่องบังเอิญหรืออย่างไรไม่ทราบได้ นายอำเภอคนนี้ก็มีความคิดการปกครองในลักษณะคล้าย ๆ กัน และอยู่ในตำแหน่งยาวนานถึง 8 ปี มากที่สุดในบรรดานายอำเภอจางที่ผ่านมา (2440-2550) ทั้ง 42 คน โดย 41 คน ที่เหลือมีวาระดำรงตำแหน่งโดยเฉลี่ยไม่ถึง 3 ปี เท่านั้น

ช่วงดำรงตำแหน่งนายอำเภอใช้อำนาจแบบเผด็จการต่าง ๆ หลายลักษณะ เช่น สั่งให้ชาวบ้านมาประชุม มาชุด สร้างถนน ใครไม่ไปให้ปรับเป็นเงินถึง 50 บาท ต่อครอบครัว ซึ่งเป็นเงินจำนวนมากในยุคนั้น แถมต้องเอาข้าวไปกินเอง (พระราชพุทธิรังสี, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2553; สงวน วงศ์สวัสดิ์, สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2553; ดำเนิน ขาวล้วน, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2552; ประยงค์ ธรรมรงค์, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2552; อานนท์ ภิรมย์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2553; คล้อง ศรีพัฒน์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2553)

อดีตครูใหญ่โรงเรียนในอำเภอจางเล่าว่า “แกให้ชาวบ้านเรียกว่า “พ่อ” มีการเบียดเบียนราษฎรบ้างหลวง สักดินาเนียม ไปไหนมาไหน ต้องให้ข้าราชการมาเข้าแถวรับ ขาดความสนใจประชาชนอย่างรุนแรง” (ดำเนิน ขาวล้วน, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2552) ผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งในอำเภอพิบูลกล่าวว่า “ตอนวาทภัย ชาวบ้านลำบากมาก แต่ราชการไม่เคยมาดูแล ไม่มีแจกข้าวแจกน้ำ (สะ) พานพัง ชาวบ้านทำเองทั้งเพ” (คล้อง ศรีพัฒน์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2553) พระผู้มีชื่อเสียงท่านหนึ่งเล่าว่า “ตอนชาวบ้านช่วยสร้างสะพานหลังถูกวาทภัย นายอำเภอนั่งเรือผ่านถูกไม้ล่นไล่ แกโมโห บอกให้เรือหยุด ถามว่า ใครสร้างสะพานนี้ ถือป็นมาด้วย คนกลัวกันหนีหมด เหลือแต่อาตมากับคนสองคน อาตมาบอกว่าอาตมาเอง เพราะสะพานเสีย ต้องสร้างแกเลยกลับไป” (พระราชพุทธิรังสี, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2553)

นอกจากเรื่องการใช้อำนาจเผด็จการ การไม่สนใจทุกข์ยากชาวบ้านแล้ว บุคลิกนิสัยส่วนตัวบางอย่างก็นำไปสู่ความไม่พอใจของชาวบ้านได้มาก เพราะบางครั้งใช้อำนาจในเรื่องส่วนตัวไปกระทบต่อการทำงานและผู้อื่น บรรยาการทั้งหมดนี้สั่งสม กดทับอยู่นานถึงแปดปีความจริงแล้ว “ชาวนอกเขา” ไม่ค่อยชอบ “นาย” เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว นายอำเภอรวมถึงข้าราชการบางคนก่อนหน้านี้ก็ไม่มีอะไรโดดเด่นมากนัก ชาวบ้านไม่ชอบก็รู้สึกเฉย ๆ ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจสังคมหลังวาทภัย กลับถูกกดทับด้วยอำนาจทางการเมืองแบบเผด็จการที่ยาวนาน ทำให้ถึงบรรยาการความไม่พอใจเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนั้นในช่วงเดียวกันนี้สังคมไทยเริ่มเข้าสู่ “กระแสการพัฒนา” ตามนโยบายแผนพัฒนาฯ แต่ชุมชนไม่ได้รับ “การพัฒนา” ใด ๆ จากรัฐ เนื่องจากเป็นพื้นที่ “ปลายแดน” “ชายขอบ” ของจังหวัด และเป็นจังหวัดที่อยู่นอกอาณาเขตศูนย์กลางกรุงเทพฯ มาก เพราะใน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 และ 2 เน้นการพัฒนาไปที่ส่วนกลางเสียมาก

น่าสังเกตว่าช่วงเวลาเดียวกันนี้ (พ.ศ. 2505-2513) บทบาทของพ่อท่านคล้ายในด้าน เป็นผู้นำด้านพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ แทบไม่เกิดขึ้น อาจเป็นเพราะท่านชราภาพมากแล้ว แต่บรรยากาศ “ทางการเมือง” ก็มีผลไม่น้อย เพราะอำนาจรัฐเผด็จการแทรกซึมไปทั่ว จนชาวบ้าน รวมตัวกันคิด ทำตามความต้องการของชุมชนได้ยาก ประกอบกับชาวบ้านยังอยู่ในช่วงหลังวาทภัย ต้องทำมาหากิน สร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาใหม่ อย่างไรก็ตามพ่อท่านคล้ายยังคงเป็นผู้นำทางจิต วิญญาณของชาวชุมชนเช่นเดิม ยังคงเป็นผู้นำการสร้างถาวรวัตถุทางด้านศาสนาและยังมี “บารมี” มากยิ่งขึ้นดังในปี พ.ศ. 2504 ท่านเป็นผู้นำสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุ “พระบรมสารีริกธาตุ” ที่ท่านได้มาจากจังหวัดพระยา เริ่มสร้าง วางศิลาฤกษ์วันที่ 14 มกราคม 2505 (ก่อนวาทภัย) โดยมี พล.ต.ต. ขุนพันธรักษาราชเดชเป็นประธานฝ่ายฆราวาส เจดีย์นี้ถือว่าเป็นถาวรวัตถุที่ยิ่งใหญ่และสำคัญมาก สำหรับท้องถิ่นระดับอำเภอ ที่พ่อท่านคล้ายเป็นผู้นำสร้าง มีการรวมตัวของประชาชนทุกกลุ่ม ทัวสารทิศและเป็นที่มาของ “เจดีย์ธาตุน้อย” อันมีชื่อเสียงจนถึงปัจจุบัน ท่ามกลางบรรยากาศทาง สังคมที่กดดันหลาย ๆ ด้าน ช่วงเดียวกันนี้สังคมไทยในภาพรวม “แนวคิดคอมมิวนิสต์” เริ่มแพร่หลายในสังคมไทยและเริ่มมีการต่อสู้ด้วยอาวุธ “อย่างเป็นทางการ” หรือที่เรียกกันว่า “เสียงปืนแตก” ประมาณปี พ.ศ. 2508 ที่อำเภอเรณูนคร จังหวัดสกลนคร และสาย “คอมฯ ได้” ก็มีการเคลื่อนไหวด้วยอาวุธในปีเดียวกันที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (น้ำตก 357 อำเภอ เวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2554) ซึ่งเป็นอำเภอที่ติดต่อกับอำเภอนาวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช รัฐไทยจึงมีความกังวลต่ออุดมการณ์คอมมิวนิสต์ อันเป็นปฏิกิริยาโดยตรงต่อความมั่นคงของรัฐ ด้วยเหตุนี้หลังจากนายอำเภอยุคเผด็จการเกษียณราชการในปลายปี พ.ศ. 2511 อำเภอนาวังได้ต้อนรับ นายอำเภอคนใหม่ที่ “สั่งตรง” จากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย คือ นายอำเภอ ร.ต.ท. ระเบิด นานากุล นายอำเภอท่านนี้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยตำรวจโกลาตองโค ด้าน การปราบปราม “ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์” จากประเทศมาเลเซีย และเคยทำงานเป็นนายตำรวจ ประสานงานที่มาเลเซีย 3 ปี 8 เดือน และเคยเป็นอาจารย์ที่สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ (นิด้า)

การให้ผู้มี “คุณสมบัติ” อย่างนายอำเภอรระเบิด นานากุล เข้ามาเป็นนายอำเภอ แสดงถึง ความกังวลของรัฐต่อ “คอมมิวนิสต์” ในอำเภอนาวัง นายอำเภอท่านนี้เข้ามา “เปลี่ยนแปลง” ความรู้สึก “ด้านลบ” ที่ชาวบ้านมีต่อรัฐก่อนหน้านี้ให้มีความสำคัญต่อชาวบ้าน ไม่ใช่อำนาจ เผด็จการให้ข้าราชการในอำเภอไม่ทำตัวแบบ “ศักดิ์นาเผด็จการ” หรือเป็น “เจ้านาย” ที่อยู่เหนือ ชาวบ้าน ฯลฯ ทำให้บรรยากาศผ่อนคลายขึ้นมาก ชาวบ้านต่างกล่าวถึงนายอำเภอท่านนี้ใน “แง่ดี” เป็นส่วนใหญ่ นางกานดา (ชีวเกียก) แซ่บั้ง อายุ 81 ปี กล่าวว่า “สมัยนายอำเภอรระเบิดมา คนฉลาด ขึ้นมาก เมื่อก่อนไปอำเภอคน “ขี้ขลาด” (กลัว) นายระเบิดแกล้งทำให้คนไม่กลัวอำเภอ”

(กานดา (ชั่วเกียก) แซ่บั้ง, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2553) นายประยงค์ รัตนรงค์ อายุ 73 ปี กล่าวว่า “นายระบิลปลูกให้คนตื่นขึ้นมา ทำให้คนคิดใหม่ แก่ทำให้คนตาสว่างว่า ข้าราชการเป็นผู้รับใช้ประชาชน” (ประยงค์ รัตนรงค์, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2552) นางบุญมาส วชิรมน อายุ 70 ปี กล่าวว่า “สมัยก่อนคนกลัว “นาย” มาก พอนายไปบ้านใครต้องไปหาไปเฝ้าแกกินแต่สมัย นายระบิลทำให้คนไม่กลัวนาย” (บุญมาส วชิรมน, สัมภาษณ์, 23 พฤศจิกายน 2553) นายสุพจน์ ประภาพันธุ์ศกร อายุ 70 ปี กล่าวว่า “นายอำเภอระบิลเข้ามาปรับปรุงถนนหนทางร่วมกับชาวบ้านสร้างสะพาน (ข้ามแม่น้ำตาปีเชื่อม ตำบลฉวาง กับ ตำบลไม้เรียง) ให้ข้าราชการรับใช้ประชาชน ปลูกให้ชาวฉวาง “ตื่น” อย่างรวดเร็ว” (สุพจน์ ประภาพันธุ์ศกร, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2552) นายไพบูลย์ ลิขิตวัฒน์ อายุ 66 ปี กล่าวว่า “คนฉวางรักนายระบิล ไปอำเภอแก (ทะ) ลายกำแพงห้องให้คนเห็นข้าราชการในอำเภอหมด” (ไพบูลย์ ลิขิตวัฒน์, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2552)

ขณะที่ชาวบ้านเริ่มมีทัศนคติต่อรัฐดีขึ้น นายอำเภอระบิล นานาคูล ได้ขัดแย้งกับผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชสมัยนั้น ผู้ว่าท่านนี้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2503-พ.ศ. 2512 นำสังเกตว่าเป็นช่วงเดียวกับยุคอำนาจรัฐเผด็จการในอำเภอฉวาง ความขัดแย้งนี้ทำให้นายอำเภอระบิลต้องถูกพักราชการ รวมเวลาเป็นนายอำเภอฉวางไม่ถึง 1 ปี (กรกฎาคม 2511-พฤษภาคม 2512) การถูกสั่งพักราชการของนายระบิล นอกจากทำให้บรรยากาศที่เพิ่งเริ่มดีขึ้นระหว่างรัฐกับชาวบ้านในช่วงเวลาสั้น ๆ หยุดชะงักแล้ว ยังทำให้ชาวบ้านที่รักและชื่นชมนายระบิลมองรัฐในสายตาแง่ลบอีก เห็นได้จากนายอำเภอคนต่อมา ชาวบ้านก็ต่อต้าน “สามล้อก็ไม่รับ ต้องเดินกลับบ้าน งานเลี้ยงต้อนรับข้าราชการคนมาไม่ถึง 40 ชาวบ้านไม่ร่วม “จับไล่ทุกวัน” จนต้องย้ายออกไปหลังจากเข้ามาเป็นนายอำเภอเพียง ประมาณ 5 เดือนเท่านั้น (กรกฎาคม 2512-พฤศจิกายน 2512)

ท่ามกลางปัจจัยที่กดดันซ้อนทับต่อเนื่อง ประมาณ พ.ศ. 2512 ได้มีครุอันเป็นที่เคารพนับถือในอำเภอพิปูนท่านหนึ่งถูกกลั่นแกล้งจากระบบราชการและครูใหญ่ ครูท่านนี้ได้ลาออกต่อมาได้สนใจใน “อุดมการณ์คอมมิวนิสต์” ได้กลับมาบอกกล่าวสั่งสอนถึงความเหลวแหลกของระบบราชการ ความไม่เป็นธรรมทางสังคม การละเลยไม่สนใจ “พัฒนาคุณภาพชีวิต” ชาวบ้านการถูกเอารัดเอาเปรียบต่าง ๆ นา ๆ การเป็นเผด็จการอำนาจนิยม ฯลฯ รวมสมัครพรรคพวกทำกิจกรรมที่รัฐอาจตีความว่าเป็น “คอมมิวนิสต์” เช่น เก็บ (เก็บ) ข้าวไม่ต้องจ้าง รวมกันทำขอความร่วมมือทุกงาน ชาวบ้านชื่นชอบอดีตครูท่านนี้มาก อำเภอได้ติดตามความเคลื่อนไหวตลอดมา ต่อมาครูท่านนี้ถูกฆ่าตายใน พ.ศ. 2512 เป็นจุดเริ่มต้น “เสียงปืนแตก” ในพื้นที่

2. “คอมมิวนิสต์” นอกเขา: ปฏิกริยาต่อต้านอำนาจรัฐกับ “อุดมการณ์การเมืองใหม่”

หนังประเทียน ระฆังทอง หนังตะลุง หน่วยศิลปินิตอาวรุของ “คอมมิวนิสต์”

ผู้มีชื่อเสียง ขับบทเพลงมโนราห์บทหนึ่งเรื่อง “พ่อกับลูกสาว” สะท้อนถึงสถานการณ์ “คอมมิวนิสต์” บริเวณรอยต่อระหว่างนครศรีธรรมราช-สุราษฎร์ธานี ในช่วงที่ “คอมมิวนิสต์” ขยายตัวไปแทบทุกพื้นที่ (ประมาณ พ.ศ. 2518-2524) ไว้ว่า (มีรื่องนำ สลับกับลูกคู่)

“ผมชาวสุราษฎร์ อยู่ตลาด พรุพี พอพวกคอมมิ หนีไป เขาศูนย์
(พ่อ-ไปอีหม่าถึง (คำเรียกลูกสาว) ดับพาย (จัดกระเป๋) ไปอยู่เขาศูนย์กันดีหว่า พรุพีคอมเพ
(เกือบทั้งหมด))

เขาศูนย์คอมมิหนีไป พิปูน หนีมา กระทุง เพราะพิปูนกะคอมมิ
(พ่อ-ไปเล่า (ไปอีก) ตะอีหม่าถึงที่พิปูนกะคอมมิ, ลูกสาว-ไปไหนเล่าพ่อ)

ตำบลกะทุงกะผมอยู่ไม่ได้ หมู่คอมล้อย่นาย...ล้อย่นายกะผมต้องย้ายหนี...หือ...หือ
(พ่อ-คอมล้อย่นายเล่ากับจันไม่ใช่หมั้นทำไหร (กับจันเขาไม่ทำอะไร) แต่ไปเล่าตะอีหม่าถึงอย่าอยู่
เหรย, ลูกสาว-หนีไปไหนเล่าพ่อ เมื่อกะคอมทั้งเพ่น (เกือบทั้งหมด) แล้วนี่พ่อ)

หนีไปบ้านส้อง เหนือคลองบายดี ทำไรหลายปี...หลายปี พอคอมมิหนีเลย
(พ่อ-ทำพายตะอีหม่าถึง คอมมิเล่า, ลูกสาว-แล้วหนีเล่าพ่อ, พ่อ-หนีเล่า, ลูก สาว-แล้วหนีไปไหน
เล่าพ่อ,)

หนีจากเหนือคลองกะมาอยู่ช่องช้าง ผมทำงานจ้างตัดยางลุงเฉย และลุงเหอ
...เหอ...เหอ...

(พ่อ-ลับมิดตะอีหม่าถึง ตัดยางลุงเฉย,ลูกสาว-สาอี่ (น่าจะ) อยู่ได้แล้วนะพ่อนะทีนี้หา ม่ายคอมแล้ว)

หมู่คอมเต็มบ้านลูกหลานยายเคยย ไม่อยู่แล้วเหวย เพราะลุงเฉยกะคอม
(พ่อ-ลุงเฉยกะคอม ไปเล่าตะอีหม่าถึง ๆ, ลูกสาว-ฮาย ชี้คร้าน (ชี้เกียจ) อีหนีแล้วนี่พ่อ เพื่อกะหนี
ไม่พ้น คอมทั้งเพ่นแล้วนี่) ฯลฯ (ส. สมพร, 2542, หน้า 147-148)

แนวคิด “คอมมิวนิสต์” หรือ “สังคมนิยม” เข้ามาในสังคมไทยมายาวนาน แต่ในรูปแบบองค์กร เริ่มจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ขยายสาขามาตั้งในเอเชียอาคเนย์ เรียกว่า พรรคคอมมิวนิสต์จีนสาขาทะเลใต้ จนนำมาสู่การตั้งพรรคคอมมิวนิสต์สาขาสยามขึ้นในปี พ.ศ. 2471 เรียกว่า “คณะใหญ่คอมมิวนิสต์จีนสาขาประเทศสยาม” มีหน้าที่รับผิดชอบเคลื่อนไหวต่อชาวจีนในสังคมไทยโดยเฉพาะหลังจากการปฏิวัติจีนบรรลุชัยชนะในปี พ.ศ. 2492 จึงได้เปิดตัวลง แนวคิดและการเคลื่อนไหวของ “พรรคคอมมิวนิสต์จีนสาขาสยาม” นี้ได้มีอิทธิพลต่อลูกหลานจีนในสยาม และคนไทยบางกลุ่มในยุคนั้น ต่อมาเมื่อกลุ่มชนชั้นสูงและนักเรียนนอกที่มาจากยุโรปซึ่งเป็นแกนนำ “คณะราษฎร” ได้นำแนวคิดลัทธิสังคมนิยมเข้ามา แม้ไม่ได้ส่งผลต่อการเกิดพรรคคอมมิวนิสต์ไทย

โดยตรงแต่แนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการเผยแพร่มากยิ่งขึ้น

จนสมัยสงครามโลกเมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกประเทศไทย กลุ่มลัทธิมาร์กซ์ในไทยถือเป็นภารกิจเฉพาะหน้าในการต่อต้านญี่ปุ่น จึงส่งตัวแทนมาประชุมร่วมกันครั้งแรกเมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2485 ที่จังหวัดนครสวรรค์ และถือเอาวันเปิดประชุม คือวันที่ 1 ธันวาคม เป็นวันก่อตั้งพรรคอย่างเป็นทางการ มีสมาชิกแรกตั้ง 57 คน พิชิต ณ สุโขทัย เป็นเลขาธิการคนแรก หลังจากนั้นด้วยสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ นำไปสู่การเกิดสมัชชาพรรคครั้งที่สองที่จังหวัดสกลนคร ในปี พ.ศ. 2495 ต่อมาเข้าสู่ยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้อำนาจเผด็จการเต็มรูปแบบ มีการ “กวาดล้าง” “คอมมิวนิสต์” ครั้งใหญ่ จนนำมาสู่ สมัชชาพรรคครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2504 ที่กรุงเทพฯ ในครั้งนี้นอกจากงานการเมืองที่ปฏิบัติมา ได้มีแนวคิดดำเนินการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธทุกรูปแบบอีกด้วย จนเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2508 ได้เกิดการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับกองกำลังพรรค ที่บ้านนาบัว ตำบลเรณู อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครพนม จึงถือเอาวันนั้นเป็นวัน “เสียปืนแตก” หลังจากนั้น พรรคได้ขยายตัวไปตามชนบทอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ “14 ตุลา” และ “6 ตุลา” (ส. หาญศักดิ์, 2542, หน้า 1-17) การขยายตัวอย่างรวดเร็วดังกล่าวเกิดจากนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และการปราบปรามอย่างรุนแรงโดยอาศัยกรอบพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 โดยการก่อตั้งกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ (กอ.ปค.) ขึ้นในปี พ.ศ. 2508 ภายใต้นโยบาย “ปราบให้สิ้นซากแล้วพัฒนาตามหลัง” (บนเส้นทางภูบรรทัด: ตำนานการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของประชาชน พัทลุง-ตรัง-พัทลุง, 2544, หน้า 83)

พรรคคอมมิวนิสต์ในภาคใต้เริ่มต้นที่บ้านส้อง (ติดกับอำเภอลำปาง) อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปี พ.ศ. 2499 โดยคนงานขับรถบรรทุกไม้โรงเลื่อยบ้านส้องคนหนึ่งที่เป็นนักอ่านและวิพากษ์วิจารณ์ เรื่องราวในสังคมได้อย่างมีเหตุผลตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ร้านกาแฟ ร้านตัดผม จนมีผู้เข้าใจและร่วมเป็นสมาชิก “สภากาแฟ” จำนวนหนึ่ง วันหนึ่งเขากับเจ้าของร้านตัดผมและเพื่อนอีกคนหนึ่งเดินทางไปกรุงเทพฯ เพื่อร่วมกระบวนชุมนุมต้อนรับพระราชบัญญัติแรงงาน กลับมาจากกรุงเทพฯ เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กลุ่มนี้ได้ช่วยผู้สมัครจากพรรคแนวร่วมสังคมนิยมด้วยความสมัครใจ และเห็นด้วยในแนวนโยบาย มีนายเชื้อ กาพแก้ว นายอรรถ สมวงศ์ และนายดุสิต นาสมใจ เป็นผู้สมัคร จนมีผู้นิยมพรรคนี้จำนวนมาก จนฝ่ายตรงข้าม ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2500 ได้จัดตั้งเป็นหน่วยศึกษาทางการเมืองหน่วยแรกขึ้นในตลาดบ้านส้อง และได้ขยายลงสู่ชาวนา ชาวดอน หลายจุด หลายหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ จังหวัดใกล้เคียงก็ขยายไปถึง (อำเภอลำปาง) อาศัยเงื่อนไขพรรคพวกและเครือข่าย (ส. 508, 2542, หน้า 18-19)

หลังการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยครั้งที่ 3 พ.ศ. 2504 “สหายประวัติ” อดีตครูผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯ ได้รับมอบหมายจากพรรคฯ ให้ไปเป็นผู้นำ เคลื่อนไหวในภาคใต้ จึงได้ไปทำงานอยู่แถบตำบลพยุหรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ต่อกับอำเภอเวียงสระ (สุรัชย์ แซ่ด่าน, 2541, หน้า 169) “สหายประวัติ” ได้ร่วมกับ “สหาย” ที่ได้ ผ่านการศึกษาทฤษฎี มีประสบการณ์จัดตั้งงานกรรมกรและชานาบ้างแล้วและสามารถอธิบาย เรื่องราวต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับคนที่ท้องถิ่นได้ เช่น “ผลึก” และ “ป่าใหญ่” จากบ้าน จันดี อำเภอนาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งหมดได้มาร่วมกับแกนนำที่ทำงานกันอยู่แล้ว (กลุ่มบ้านส้อง) หนึ่งในนั้นคือ “สหายปลอด” หรือจ่านงค์ จงจิตร คนเมืองพิบูล อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช (บนเส้นทางภูบรรทัด: ตำนานการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของประชาชน พัทลุง-ตรัง-พัทลุง, 2544, หน้า 42) หลังการจัดตั้ง “อย่างเป็นทางการ” วันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2508 “สหายบ้านพยุหรี” ได้ปะทะกับกองกำลังรัฐบาลเป็นครั้งแรก จึงให้วันนี้เป็นวัน “เสียงปืนแตก” ครั้งแรกของภาคใต้ (ส.508, 2542, หน้า 20) หลังจากที่ดินครพนมประมาณสองเดือน

หลังจากนั้นก็มีผู้เข้าร่วมอุดมการณ์ใหม่มากขึ้นจึงมีการขยายเขตงานไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่ ตั้งค่ายไปตามเทือกเขาช่วงแรก ๆ จะอยู่ในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช ต่อมาได้ ขยายไปถึงจังหวัดพัทลุง สงขลา ตรัง สตูล ฯลฯ โดยมีการดำเนินงานที่เชื่อมต่อกัน บนเส้นทาง ภูบรรทัด: ตำนานการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของประชาชน พัทลุง-ตรัง-พัทลุง, 2544) เขตจังหวัด นครศรีธรรมราช ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน เป็นพื้นที่หนึ่งที่ “คอมมิวนิสต์” เคลื่อนไหว อย่างเข้มข้น จนนำไปสู่การตั้งค่ายและเชื่อมโยงกับค่ายอื่น ๆ ผู้นำคนสำคัญคือ “สหายปลอด” หรือนายจ่านงค์ จงจิตร ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้ง “ค่ายใหญ่” หรือ “ค่ายพยุหรี” นั่นเองด้วย เป็นคนในพื้นที่เป็นตระกูลที่มีชื่อเสียง สืบสายมาจากขุนพิบูลเปรมประดิษฐ์ มีเครือญาติมากมาย จึงได้รับมอบหมายให้มาเคลื่อนไหวในเขตนครศรีธรรมราชช่วงแรกจุดศูนย์กลางอยู่ที่พิบูลต่อมา ขยายไปเขตเขาตะวันออก บริเวณตำบลนพพิดำ อำเภอท่าศาลา “สหายปลอด” จึงเป็นผู้นำสูงสุดของ จังหวัดนครศรีธรรมราช และคาดว่ามีความเป็นกรรมการหรือกรรมการสำรองในคณะกรรมการ กลางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอีกด้วย (สุรัชย์ แซ่ด่าน, 2541, หน้า 174)

การเข้าร่วมกับ “คอมมิวนิสต์” ของชาวชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน มีความสัมพันธ์ กับการกดดันจากอำนาจรัฐในยุคเผด็จการเป็นอย่างมาก “สหายสยาม” (ชื่อจัดตั้งในพรรคฯ) อายุ 66 ปี เป็นคนหนึ่งที่ “เข้าป่า” ถึง 12 ปี (2514-2526) มีฐานะในระดับสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ เป็นคนพิบูลโดยกำเนิดและอยู่ใน “สายตระกูลจงจิตร” อันมีชื่อเสียง ได้เล่าถึงการเข้าร่วมกับ อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ดังนี้

“สาเหตุก่อนนั้นสมัยนายอำเภอ (ยุคเผด็จการ) เขาเกณฑ์ชาวบ้านไปขุดถนนในฟิปปูนจากปากเสียวได้มาวัดยางค้อม เกณฑ์ชาวบ้านครัวละ 5 วา ใครไม่ทำปรับ 50 บาท สมัยนั้นมาก มี 25 สตางค์ใช้ไม่หมด 50 บาท จะเอามาจากไหน ไม่มีตางค์ก็ถูกขังที่โรงพัก ใครขาดประชุมก็ถูกปรับ 50 บาท การประชุมก็ชวนให้ทำงานกันทั้งเพ ถนนสายนี้เสร็จทำสายโน้นไปเรื่อย ๆ ผมก็ถูกเกณฑ์คนเลยไม่พอใจ เกลียดนาย...

...นายเหี้ยบหยามเรา หาวาโง่ มีการแบ่งชนชั้น คนใช้แรงงานถูกเหี้ยบหยาม เล่งง่ายในการหาเสียง ต่อต้าน มีคนมาทำให้ตาสว่าง...คนเป็นผู้นำคนแรกคือครู จ. แก่จัดเป็นกลุ่ม ๆ ใช้เงินตัวเอง ทำให้คนรู้ประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ เอกภาพ บอกอะไรถูก ผิด ให้คนรู้จักการถูกเอาเปรียบ ดูหมิ่นเหี้ยบหยาม ใครเป็นผู้ควบคุมทรัพยากร ทำให้เราเข้าใจ มองเห็น ลูกศิษย์แก่มากคนเขาร่วมมาก...

...ครู จ. ถูกยิงตาย ถือว่าเป็นเสียงปืนแตกในอำเภอฉวาง ตอนแรกเป็นกลุ่มมวลชนแนวร่วม มีสมาชิกจริงอยู่ไม่กี่คน แต่นายมันปราบมันเวียงแหไปหมด ทำให้อยู่ไม่ได้ เลยต้องไปเป็นกันหมด เราเป็นญาติกันหมด..

...ฟิปปูนตระกูลที่เข้าคอมฯมากคือจงจิตร์ เพราะคนมากที่สุด นายไม่ชอบพวกจงจิตร์ เพราะเรามีพวกมากมาแต่ชนฟิปปูนฯ มีการปราบในสายในเขื่อนายยิ่งตายมาก...ตระกูลอื่น ๆ ก็อยู่ในเครือ แม่ผมก็จงจิตร์ สกุลใหญ่ ๆ ในฟิปปูนก็เป็นเครือญาติกับจงจิตร์ เช่น ปรีชา วุฒิพงษ์ วงศ์สวัสดิ์ ศรีเปารยะ จอง...ตระกูลเหล่านี้ยังเกี่ยวข้องกันในปัจจุบัน เขามีไพร่ ปลุกหมากปลุกพร้าว เอาไปให้กัน เด็กรุ่นหลังยังไปมาหาสู่กัน...

...ช่วงหลัง ๆ ตระกูลเหล่านี้บางคนเข้าร่วมกันนายก็มี เราเลียบกันเอง ตายกันมาก เป็นสายนาย คอมฯ ยัง เป็นสายคอม นายยิง...แต่ส่วนใหญ่ 100 คน เป็นคอมฯ เสีย 70 คน...

...ฟิปปูนมีค่ายเล็ก ๆ อยู่เต็มเขา ค่ายใหญ่อยู่ “ควนหินคก” ต้นแม่น้ำตาปีเป็นศูนย์กลางแถวนี้ (ก่อนย้ายไปค่ายกรุงชิง) ข้างบนมีโรงพยาบาล โรงเรียน โรงเรียนการเมือง สนามกีฬา...บนเขาเราข้ามไปเขตท่าหลา (ท่าศาลา) ไปเขตสุราษฎร์...ไปถึงกันหมด...เราไปถึงเพื่อขอเขาบรรทัดพัทลุง ตรง...ถ้าพูดภาพรวมฟิปปูนเป็นจุดใหญ่...(ก (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2553)

การเกิดคอมมิวนิสต์อย่างเป็นรูปธรรมในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน จึงเริ่มจากตำบลฟิปปูน (ขณะนั้น) ด้วยปัจจัยสำคัญคือการกดดันจากรัฐ พระภิกษุสมณศักดิ์ระดับสูงย้ำกับผู้วิจัยว่า “คนฟิปปูนเข้าร่วมกับคอมฯมาก เพราะไม่ชอบนาย โดยเฉพาะยุคนายอำเภอ (ยุคเผด็จการ)”

(ว (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2553) นอกจากนั้นยังมีปัจจัยอื่น ๆ ประกอบกัน กล่าวคือ

ประการแรก การเป็นตระกูลผู้นำของตระกูลจงจิตร์และเครือญาติในฟิปปูนที่ต่อเนื่องมาจากชนฟิปปูนเปรมประดิษฐ์ นอกจากเป็นตระกูลผู้นำแล้ว ยังมีสมาชิกในสายตระกูลจำนวนมาก

เนื่องจากตระกูลจจิตรในตอนเริ่มตั้งนามสกุลใหม่ ๆ เครือญาติและบริวารของขุนพิปูนฯ ทั้งหมดต่างก็ใช้นามสกุลเดียวกัน “จจิตร” ในรุ่นหลัง ๆ จึงมีเป็นจำนวนมากทั้งใช้นามสกุลจจิตรฝ่ายชายและนามสกุลฝ่ายหญิง อำนาจรัฐแบบเผด็จการย่อมมองสายตระกูลนี้แบบ “ขัดหูขัดตา”

หว่ากระแวง ไม่ไว้ใจ อันเป็นธรรมชาติของนักเผด็จการทั้งหลาย ขณะเดียวกันการปฏิบัติของอำนาจรัฐแบบเผด็จการย่อมทำให้สายตระกูลนี้รู้สึกเสียศักดิ์ศรี อึดอัด คับข้องใจไม่มากนักน้อยปัจจัยประการต่อมาคือ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ (ดูบทที่ 2) พิปูนเป็นเขตภูเขาสูง ดินเขาหลวง และมีภูเขาภายในล้อมอีกชั้นหนึ่ง ขณะเดียวกันด้านที่ติดเขาหลวงสามารถเชื่อมอีกฝั่งของเมืองนครและจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้ ภายในพื้นที่เป็นอู่น้ำ น้ำ พืชพรรณธรรมชาติ สัตว์ป่า แร่ธาตุ อุดมสมบูรณ์ทั้งหมดจึงเป็น “ยุทธภูมิ” ที่เหมาะสม และปัจจัยสุดท้ายคือ อัตลักษณ์ทางนิสัยของคนพิปูน (รวมถึงคนลุ่มน้ำตาปัดตอนบนโดยทั่วไป) ที่รักอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่ยอมลงกับอำนาจที่ตัวเองรู้สึกว่าไม่เป็นธรรม ฯลฯ อัตลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ แต่เกิดจากความสามารถพึ่งพาตัวเองแทบทุก ๆ ด้านในอดีต และบรรพบุรุษส่วนหนึ่งที่ “หนีนาย” เข้ามาต่างก็รู้ “ฤทธิ์เดช” ของ “นาย” เป็นอย่างดี การประกอบกันของปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ “ชาวนอกเขา” เข้าสู่ยุคคอมมิวนิสต์อย่างเต็มตัว

หลังจาก “เสียงปืนแตก” แม้หลังยุคเผด็จการแล้ว แต่รัฐแก้ปัญหาด้วยการปราบปรามอย่างรุนแรง ไม่แยกแยะ “เหวี่ยงแห” ไปทั่ว ด้วยความมั่นใจในกำลังที่เหนือกว่า หวังให้ชาวบ้านมีความหวาดกลัว ชาวบ้านในระดับแนวร่วมและไม่เข้าร่วมถูก “ลาก” เข้าไปเกี่ยวข้องจำนวนมาก บ้างเสียชีวิต บ้างถูกข่มขู่ คุกคาม แต่เนื่องจากชาวบ้านอยู่ในวัฒนธรรมเครือญาติ ใครจะเป็นคอมฯ ไม่เป็นคอมฯ มีความสำคัญน้อยกว่า พ่อ แม่ พี่ น้อง ญาติสนิท มิตรสหาย ฯลฯ ประกอบกับโดยทั่วไปไม่ชอบ “นาย” อยู่แล้ว ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมกับคอมฯ จำนวนมาก จนนำไปสู่การตั้ง “ค่ายกรุงชิง” อันมีชื่อเสียงของจังหวัดนครศรีธรรมราช

สุรัชย์ แซ่ด่าน หนึ่งในผู้เดินทาง “ขึ้นกรุงชิง” เขียนไว้ว่า “เดิมทีการเคลื่อนไหวของ พ.ค.ท เขตจังหวัดนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่อยู่ในเขตพิปูนและฉวาง แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2514-2515 เมื่อทางการเปิดยุทธการใหญ่ทำการล้อมปราบอย่างหนักในยุค “ถีบลงเขาเผาผลาญ” เลยทำให้คนในเขตพิปูนและฉวางอพยพหลบหนีขึ้นเขตป่าเขาจำนวนมาก และหลังจากนั้นก็ถูกปิดล้อมอย่างหนัก ต้องประสบกับความยากลำบากชนิดที่เขาเรียกว่า “ต้องกินหัวมันแทนข้าว น้ำเต้า (ฟักทอง) แทนเคย” ที่เดียว นายจันงค์ จงจิตร และจิตร จงจิตร จึงได้นำกำลังส่วนใหญ่มายึด “อ่าวกรุงชิง” เป็นที่มั่นทางทหารเพื่อรับมือกับฝ่ายรัฐบาลต่อไป และเท่ากับมาบุกเบิกเขตงานใหม่ที่กรุงชิงแห่งนี้ด้วย...อ่าวกรุงชิงอยู่ในเขตอำเภอท่าศาลา เป็นสถานที่ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นที่ราบเว้งว่างระหว่างทิวเขาที่รายล้อมเหมือนผืนแผ่นดินที่เว้าโอบล้อม ผืนน้ำในทะเลนั่นเอง...”

(สุรัชย์ แซ่ด่าน, 2541, หน้า 170-171)

จาก “อ่าวกรุงชิง” นี้สามารถเชื่อมต่อไปได้หลายจุด หลายอำเภอ และข้ามจังหวัด สามารถไปถึงอำเภอพรหมคีรี อำเภอนาวัง อำเภอพิปูน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอเวียงสระ และอำเภอบ้านนาสาร (ที่ตั้งค่ายใหญ่) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้เป็นยุทธภูมิที่เหมาะสมในการต่อสู้กับรัฐ

พรรคคอมมิวนิสต์จังหวัดนครศรีธรรมราชก่อน พ.ศ. 2520 (ก่อนค่ายกรุงชิงแตก) แบ่งเขตความรับผิดชอบเป็น 3 เขตใหญ่ ๆ คือ เขต 31 ครอบคลุมพื้นที่ที่อ่าวกรุงชิงในเขตอำเภอ ท่าศาลา อำเภอพรหมคีรี และบางส่วนของอำเภอลิขิต (เขาฝั่งตะวันออก) เขต 32 ครอบคลุมพื้นที่ อำเภอนาวัง อำเภอพิปูน และเขต 33 ครอบคลุมพื้นที่อำเภอลานสกา อำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอ ชะอวด และบางส่วนของอำเภอทุ่งสง มีผู้นำคือ เขต 31 มีนายจิตร จงจิตร์ หรือ “สหายนรา” เขต 32 มีนายประคอง จงจิตร์ หรือ “สหายเปลี่ยน” และเขต 33 มีนายกำน ปานช่วย หรือ “สหายจัด” โดยเขต 31 ทางด้านตำบลบพิตำ “สหายปลอด” หรือนายจางง จงจิตร์ “แม่ทัพใหญ่” แบ่งมา รับผิดชอบด้วย เพราะในตำบลบพิตำมีหน่วยงานของเขตสุราษฎร์ธานีติดอยู่ด้วย และได้โอนมา ขึ้นต่อ “สหายปลอด” เพื่อความสะดวกในการทำงาน (สุรัชย์ แซ่ด่าน, 2541, หน้า 174-175)

อย่างไรก็ตามมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดก็จะถูกกดดันจากทั้งสองฝ่าย รู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหลายครอบครัวจึงต้องหนีออกจากพื้นที่ ดังเช่นครอบครัว นายสมพร ลาสโรจน์ เปิดร้านทำการค้าขายในตลาด ไม่สามารถค้าขายได้อีกต่อไป ปี พ.ศ. 2514 จึงได้ย้ายไปปรับซื้อเร่อยู่ที่ตลาดทานพอ (เขาสุนัข) จนถึงปี 2523 (ที่ระลึกลงานฉาปนกิจศพ คุณแม่อมรา ลาสโรจน์ 12 ธ.ค.2548, 2548)

กำนันทวี อินทรฤทธิ์ เขียนบันทึกไว้ว่า “ปี พ.ศ. 2514 เป็นกำนันตำบลพิปูน (เป็นผู้ใหญ่บ้านปี พ.ศ. 2503) อันเป็นช่วงที่การปราบปรามคอมมิวนิสต์ในพิปูนเริ่มเข้มข้น โดยทหารตั้งปืนใหญ่ที่วัดยางค้อม ชาวบ้านเดือนร้อนกันมาก ไม่สามารถทำนาได้ จำเป็นต้องรักษา ชีวิตไว้ก่อน จึงต้องช่วยเหลือชาวบ้านจำนวนมาก...เมื่อภรรยาเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2516 จึงทำหนังสือ ลาออก แต่อำเภอไม่ยอมให้ออกจึงทำงานต่อไป ทนทุกข์ทรมาน ต้องเลี้ยงลูกและหลานอยู่หลายคน คอมมิวนิสต์กำลังปราบใหญ่กับทหาร ผมเกือบไม่มีที่อยู่ แต่ทำใจดีสู้เสือต่อไปจนกระทั่งเกษียณ ในปี พ.ศ. 2520”

การปราบปรามอย่างรุนแรงตามลักษณะ “3 เรียบ” คือ “ปล้นเรียบ” “เผาเรียบ” และ “ฆ่าเรียบ” เพื่อให้ “เรียบร้อย” กลับทำให้การเข้าร่วมกับ “อุดมการณ์คอมมิวนิสต์” ขยายตัวออกไป ทั่วพื้นที่ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราชกล่าวชัดเจนว่า “ช่วงคอมฯ รัฐแก้ปัญหาไม่มีดี ปราบกันมากเกินไป ไม่เห็นอกเห็นใจ จากพิปูนลามไปถึงฉวาง ไปถึง

ถ้า (พรรณรา)...ก่อนมอบตัวยังกันทุกวัน” (ว (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2553)

หญิงชาวบ้านหัวยปรัก (อำเภอฉวาง) ท่านหนึ่งในช่วงคอมฯ ต้องรับภาระดูแลครอบครัวด้วยความลำบากเล่าว่า “ช่วงคอมฯ พวกเราหลายคนขึ้นเขา ทหารจับคนไปฆ่า พวกเราถูกจับ ไม่มีใครหาญ (กล้า) ไปประกัน เขาจะหาว่าเราเป็นคอมฯ” (ณ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2552)

นอกจากรัฐจะปราบปรามอย่างรุนแรงแล้วยังมีทัศนคติทางลบต่อชาวบ้าน มองว่าชาวบ้านถูกหลอกลวงเป็นเครื่องมือหรือหาประโยชน์ว่าจะเข้าร่วมกับคอมฯ นำไปสู่การกดดันในการใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้านอีกด้วย อดีตครูระดับผู้บริหารท่านหนึ่งเล่าว่า “สมัยคอมฯ ชาวบ้านลำบากมากในยุคปราบปราม รัฐบาลมีหน่วยปราบใช้กองกำลังทางทหาร แต่ไม่ได้พัฒนาเรื่องความรู้สึก ความเชื่อ ทัศนคติ คอมฯ เข้ามาดูแลประชาชนเข้าถึงประชาชน แต่รัฐเข้ามาควบคุมประชาชน ทำให้ประชาชนไม่ชอบ ตอนนั้นผมเป็นอาจารย์ใหญ่ เขา (คอมฯ) ไม่ทำอะไรไม่กระทบอะไร พวกที่เป็นกำลังสนับสนุนคอมฯ ส่วนใหญ่เป็นลูกศิษย์ ผมได้ศึกษาเรียนรู้วิถีคิดของเขา” (น (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2552)

ชาวบ้านอาวุโสท่านหนึ่งเล่าเปี่ยมไปความรู้สึกว่า “ยุคคอมฯ เพราะเจ้าหน้าที่มีแต่จะเอากับเอา เอาทุกอย่าง คนมีความรู้สึกนึกคิดขึ้นมา เขาก็เลยดั่งเจ้าหน้าที่ เรื่องเกิดจากเจ้าหน้าที่ขึ้นมาพิปูนกันเราหมด เคย (กะปิ) เกือบซื้อเกิดครึ่งโลก็ไม่ได้ ข้าวสารซื้อมาก็ไม่ได้ เขาหาว่าเราเป็นแนวร่วมเอาไปส่งในป่า” (อ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2553)

นายหนังตะลุง ศิลปิน “ชาวนอกเขา” เล่าถึงการแสดงหนังตะลุงในช่วงนั้นว่า “ช่วงคอมฯ เราไม่กระทบอะไรเลย คอมฯ ให้เกียรติเรามาก มากกว่าราชการ เราเล่นหนัง “นาย” มาตรวจ แต่คอมฯ ไม่เคยทำ” (หนังตะลุง ย (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2552)

ด้วยทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อรัฐและคอมมิวนิสต์สามารถเข้าถึงชาวบ้านมากกว่า ปัญญาชนท้องถิ่นท่านหนึ่งสะท้อนถึงบทบาทของคอมมิวนิสต์ในช่วงนั้นไว้ว่า “สมัยนั้นสหาย เป็นอำนาจรัฐ ศาลาพิศ แต่สหายว่าถูก ก็ต้องถูก” (ส (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2553)

ช่วงคอมมิวนิสต์เกิดความขัดแย้งในพื้นที่อย่างหนักระหว่างรัฐกับ “สหายชาวนอกเขา” รวมถึงแนวร่วม ขณะเดียวกันชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งที่อยู่ “กลาง ๆ” และมีจำนวนหนึ่งที่เป็นแนวร่วมรัฐ ชาวบ้านกลุ่มหลังนี้ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ บางส่วนได้จัดตั้งเป็นกองกำลังอาสาสมัคร ชาวบ้านกลุ่มนี้บางส่วนเป็นเครือญาติกับสหายและแนวร่วม บางส่วนก็เป็นอีกสายตระกูล แต่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดและบางส่วนมีความขัดแย้งกันมาก่อน บางคนญาติพี่น้องถูกคอมฯ ฆ่าตาย ไม่มีทางเลือกก็ต้องเข้ากับ “นาย” ความสัมพันธ์ทางสังคมจึงมีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างมาก ระบบเครือญาติถูกสั่นคลอนอย่างรุนแรง ทุกฝ่ายต่างหาประโยชน์ต่อกัน เจ้าของคลื่นวิทยุชุมชนผู้โด่งดังในอำเภอฉวางเล่าว่า “สังคมยุคคอมฯ คนป่าเถื่อนกันมาก ชาวบ้านเขารู้สึกว่านี่คอม นี่นาย แต่พูดไม่ได้ เดียวนายยิง คอมยิง คนทำมาหากินก็ถูกยิง.. (ช (นามสมมติ), สัมภาษณ์,

20 ตุลาคม 2552) สุรัชย์ แซ่ด่าน เขียนไว้ว่า “ในยุคการปราบใหญ่ปี 2520 ขณะที่นายอำเภอ ส. เป็นนายอำเภอพิบูลย์อยู่นั้น พวก อ.ส. นักฆ่า หน่วยล่าสังหารลูกน้องนายอำเภอ ถึงขนาดตั้งคำถามต่อชาวบ้านในเขตเคลื่อนไหวกอมมิวนิสต์ว่า “จะเข้าคอมฯ หรือเปล่า? เมื่อชาวบ้านตอบว่า “ไม่เข้า” ก็ถามต่อว่า “แล้วเข้ากับนายหรือเปล่า?” ชาวบ้านก็ตอบว่า “ไม่เข้า” “แล้วจะเข้าเข้าไหนล่ะ? อ.ส. ถาม ชาวบ้าน ตอบว่า “ไม่เข้าข้างไหน” อ.ส. ก็ว่า “มีมันคนไม่เข้าหัว (สวรรค์) ไหน อย่าอยู่เลย” (หมายถึงเป็นคนไม่เอาไหน ไร้ประโยชน์) ชาวบ้านที่ตอบอย่างนี้ก็เลยตาย” (สุรัชย์ แซ่ด่าน, 2541, หน้า 204-205) ผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งสะท้อนภาพความขัดแย้งดังกล่าวไว้ว่า “ก่อนคอมฯ หมอเผ่าอิม (หมอเผ่าข้างแห่งถ้ำพรรณรา) เคยทายว่า “บ้านเราจะตกนอน” คนจะตายกันมาก ผมมาเห็นจริงในช่วงคอมฯ ปี 22 ถึง 23 คนตายกันมาก ผู้ใหญ่บ้านก็ตายหลายคน คอมฯ ก็มาหา “นาย” ก็มาหาเราต้อง “ยื่น” อยู่ให้ได้ เข้าข้างไหนเราก็ถูกข้างนั้นยิง “นาย” ยิงคอมฯ ยิง กลางคืนต้องไปนอนที่คอกหมู...มีชาวบ้านรวมตัวสู้กับคอมฯ...คอมฯ ก็มีสองฝ่าย” (ง (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2553)

นอกจากนี้ยังมีจากทรัพยากรป่าไม้และปัจจัยซ่อนทับเข้ามาคือเรื่องผลประโยชน์แร่ (เรื่องแร่คู่อ 2.3) ในพื้นที่ทำให้ความขัดแย้งและความรุนแรงเพิ่มความสลับซับซ้อนมากขึ้น เรื่องผลประโยชน์จากป่าไม้ที่ผู้ใหญ่บ้านท่านเดิมในข้างต้นกล่าวว่า “คอมฯ บางคนเข้ากับ “นาย” ทำไม้บนเขา” ผู้อาวุโสท่านหนึ่งเล่าสอดคล้องกันว่า “ตอนปราบคอมฯ ทหารกับสหายทำไม้ ลากไม้เข้ามาในหมู่บ้าน เข้าสวนใครไม่มีใครกล้าพูด” (ว (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2553) พ.อ.บัญชา ขวาลศิลป์ เขียนไว้ว่า

“หม้อข้าว (อีกใบ) หนึ่งในของผู้มีอิทธิพลในภาคใต้คือการทำไม้เถื่อนในช่วงนี้ (ช่วงคอมมิวนิสต์) มีการลักลอบกันอย่างโจ่งครึม โดยเฉพาะในแถบภาคใต้ตอนกลางรอยต่อระหว่างนคร-สุราษฎร์ ซึ่งที่นั่นนอกจากจะเป็นแหล่งไม้เถื่อนที่ใหญ่ที่สุดในพื้นที่ภาคใต้แล้ว ก็ยังเป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวที่เข้มข้น จุดเดือดที่สุดของ พ.ค.ท. ได้อีกด้วย เขตงานของพวกเขาก็เป็นที่รู้จักกันดี ไม่ว่าจะเป็นช่องช้าง กรุงชิง พิบูล ฯลฯ อยู่ในพื้นที่นี้ทั้งสิ้น...(ทั้งไม้และแร่) มีลักษณะที่เกี่ยวเนื่องต่อทั้งข้าราชการทุจริต นายทุนอิทธิพล และพ.ค.ท” (สหายช่วง และบัญชา ขวาลศิลป์, 2540, หน้า 447; 449)

อย่างไรก็ตามเรื่องการเมืองผลประโยชน์จากป่าไม้ “สหายสยาม” คอมฯ ระดับสมาชิกพรรค ปฏิเสธว่า “คอมฯแท้” ไม่ทำเด็ดขาด เป็นการกล่าวหาจาก “นาย” และ “แนวร่วมนาย” เพื่อทำลาย

“พรรค” แต่ก็ไม่ใช่ปฏิเสธว่ามี “คอมฯ แกลบ”^{*} พร้อมกับแสดงความเข้าใจในอุดมการณ์และกลยุทธ์การต่อสู้ของ “คอมฯ แท้” ไว้ว่า

...ที่เป็นคอมฯ จริง ๆ เป็นเรื่องทางการเมือง เราไม่ได้รับให้ชนะ เรามีคนอยู่ในสภาผู้แทน แต่ตอนหลังถูกปราบหมด เรารบปลุกระดมให้ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศจริง ๆ ให้คนมีประชาธิปไตย แล้วสู้ในสภาที่รบ ๆ กันเป็นเรื่องย่อย ลูกน้องยังกันแต่กันนำรู้กัน แม่ทัพภาคยังขึ้นไปらวกับเรา งานแต่งงานยังมาร่วม หนังสือพิมพ์อยู่บนเขาทุกฉบับ ในค่ายทหารเรายังเคยไปนอนกันนำรู้กัน ทหารชนป็นมาให้เราพึ่งพา นโยบายเราต่อสู้แย่งประชาชน เพื่อเข้าในสภา...

...เรารู้จักจิตร ภูมิศักดิ์กันหมด เป็นผู้นำความคิดของเรา เราใช้ข้อมูลของเราเอง ไม่ได้เลียนแบบใคร จีนหรือรัสเซีย...หนังสือที่เราทุกคนต้องอ่านชื่อว่า “เรื่องของเราเอง” (สหายสยาม, สัมภาษณ์, กันยายน 2553)

ในช่วง พ.ศ. 2512-2523 เป็นช่วงสถานการณ์ความขัดแย้งหนักหน่วง รุนแรง เป็นการต่อสู้ด้วยยุทธศาสตร์ด้านทหารเป็นหลัก โดยมีกลยุทธ์อื่นเป็นตัวเสริม กลยุทธ์ที่รัฐประสบความสำเร็จมากคือสนับสนุนการรวมตัวของชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับคอมฯ หรือไม่ต้องการเห็นชาวบ้านถูกฆ่าหรือฆ่ากันเอง หรือต้องการให้ความสงบ ปลอดภัยกลับมาอีกครั้ง โดยให้ชาวบ้านจัดตั้งในรูปแบบสภาตำบล มีประธาน รองประธานและเลขานุการ แล้วให้คณะกรรมการเรียกประชุมชาวบ้าน ประมาณต้นปี พ.ศ. 2515 ณ วัดยางค้อม โดยมีปลัดอำเภอฉวางเข้าร่วมประชุม ข้อเสนอหนึ่งของชาวบ้านที่สำคัญคือ ขอยกสถานะตำบลพิปูนเป็นกิ่งอำเภอ ปรากฏว่าชาวบ้านในที่

* “คอมแกลบ” เป็นคำเรียกของคนในพื้นที่ ต่อคนอ้างตัวเป็น “คอมมิวนิสต์” หรืออยากเป็นหรือเป็นเพียงผิวเผิน ไม่มีอุดมการณ์ ปฏิบัติตัวไปในทางเสื่อมเสียเป็นต้น

* หนังสือหรือเอกสาร “เรื่องของเราเอง” นี้มีความสอดคล้องกับเนื้อหาในหนังสือ บนเส้นทางภูบรรทัด (2544, หน้า 82) มีความน่าสนใจที่ควรกล่าวถึงในที่นี้คือ “ในปี พ.ศ. 2507 คุณชอบและป้าทิพย์ (สหาย) เดินทางมาจากสุราษฎร์และรับผิดชอบโดยตรงที่กองป่าในเขตเขาแก้ว (พัทลุง) จัดให้มีการศึกษาเอกสารเรื่อง “เรื่องของเราเอง” และ “งานขบวนการ” เอกสาร 2 ชิ้นนี้ถือเป็นคู่มือในการศึกษาแก่พลพรรคและมวลชนที่สำคัญที่สุดของพ.ค.ท เขต 3 จังหวัดนี้ (พัทลุง-ตรัง-สตูล) โดย “เรื่องของเราเอง” นั้นคุณชอบดัดแปลงมาจากต้นฉบับเดิมในภาษาอีสาน ซึ่งประพันธ์ขึ้นโดย “สหายมิตร สมานันท์” (นายเจริญ วรรณงาม เลขาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (2504-2525) ในชื่อเดิมว่า “ใครสร้าง ใครเลี้ยง” ให้เป็นเรื่องที่เข้ากับลักษณะท้องถิ่นภาคใต้ ส่วน “งานขบวนการ” เป็นหนังสือบทเรียนการทำงานที่เพชรบุรีที่สหายผิว บัวอ่อน (นายอำนาจ ยุทธวิวัฒน์) อดีตกรรมการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) ได้พิมพ์แจกให้ผู้ปฏิบัติงานได้ศึกษา เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2503 แสดงให้เห็นว่าอุดมการณ์ “คอมมิวนิสต์” ในสังคมไทยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งในและนอกพื้นที่

ประชุมยกมือเห็นด้วยทุกคน เลขานุการสภาตำบลบันทึก แล้วอ่านให้ที่ประชุมอีกครั้ง ที่ประชุมก็เห็นพ้องเหมือนเดิม จึงได้มอบให้ปลัดอำเภอไปมอบให้นายอำเภอเพื่อเสนอไปตามขั้นตอนต่อไป

ความต้องการของชาวบ้านในเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญ เกี่ยวข้องกับการจัดการของรัฐ และอำนาจของอำเภอ แต่เมื่อเวลาผ่านไปเรื่องก็เงียบหายไป จนชาวบ้านกลุ่มแกนนำรู้สึกว่าการอำเภอไม่สนับสนุนเท่าที่ควร นอกจากนั้นเงียบไม่กล่าวถึงเรื่องนี้แล้ว ยังออกคำสั่งให้แกนนำชาวบ้านทั้งหมด 7 คนไปเฝ้าเวรอยู่ยามที่อำเภอจนางโดยไม่มีกำหนดและไม่มีเบี้ยเลี้ยง จนได้พบว่าเอกสารที่ส่งมายังถูกเก็บไว้ที่อำเภอ หลวงตาอิม วุฒิพงษ์ อายุ 99 ปี บันทึกไว้ว่า

“7 คน ได้มาอยู่เฝ้าที่ว่าการอำเภอจนางเวลาหลายวัน นาย ท. ปรีชา ว่า บาวอิม นีผมหมดดวงคักกินข้าวแล้ว ก็ตอบว่าเราก็อ่หมดเหมือนกัน และทุกคนก็พูดเสียงเดียวกันว่ากลับบ้านกันเลย ผมว่าเดี๋ยวเอาห่อยาสูบในลิ้นชักที่ปลัดนั่งอยู่ เลยเดินไปว่าผมขอโทษชักลิ้นชักเอาห่อยาสูบสักที ปลัดว่าเชิญเอาได้ เมื่อชักลิ้นชักเลื่อนออกมาก็มีซองหนังสือติดมาด้วย เมื่อจับดูก็ว่านี่หนังสือที่ประชุมสภานั้น เหตุไฉนยังไม่เคลื่อนที่อีก นาย ท. ว่าเอามาทิ้งเพราะเจ้านายไม่จัดการส่งผ่านไปจังหวัด ตามระเบียบของทางราชการ...นี่คนที่เขียน (เลขานุการสภาฯ) ก็ยืนอยู่ดูลายมือตนเองอยู่นั้น... จึงฉีกทิ้งแล้วแยกย้ายกันกลับบ้านกันหมดสิ้น ด้วยความน้อยใจที่ถูกลิ้นชักไม่กำหนดวัน”

(บันทึกหลวงตาอิม วุฒิพงษ์, ฉบับที่ 2, 2552)

ด้วยความไม่ยอมแพ้ นายอิม วุฒิพงษ์ (หลวงตาอิม) แกนนำคนหนึ่งได้เดินทางเข้าเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อไปร้องเรียนกับจังหวัด ได้บันทึกถึงที่มาของกิ่งอำเภอพิปูนไว้อย่างน่าสนใจว่า

“รถไฟถึงนครศรีธรรมราช กำลังหิวอาหารก็มุ่งตรงไปที่โรงแรมสั่งข้าวกิน แล้วถามว่าห้องเดียวโรงแรมครึ่งวันราคาคิดเท่าไร บอกว่า 15 บาท แถมน้ำชา-โอเลี้ยงอีกหนึ่งแก้ว...นั่งเขียนหนังสือในเรื่องที่จะให้ตำบลพิปูนมาเป็นกิ่ง เขียนสองสามฉบับ และเอาซอง จะส่งก็มีปัญหาส่งไม่ถูกอีก ก็เลยนอนหลับไปนาน เมื่อตื่นนาฬิกาข้อมือตี 2 พร้อมเสียงเกาะประตูเลยลุกขึ้นมาเปิดตำรา 3 คน โผล่หน้าว่า นั้นเขียนอะไรมา ไหนเอามาอ่านดู จึงรวบทั้งสี่ให้ตำราจ เมื่อเขาดูไปทุกใบแล้ว จึงยกขึ้นว่านี่ก็เข้าทำดีมากการเสนอยกให้มีกิ่งพิปูน จึงว่าผมเขียนนานแล้วแต่จะส่งถึงไหนไม่เข้าใจ เลยว่าน้องชายช่วยสักหลังซองให้สักที จึงตำราจรับมาเขียนให้แล้วส่งกลับมาว่านำรีบเอาไปใส่ตู้ไปรษณีย์ เพราะใกล้เวลาเขาจะมาเปิดแล้ว ว่าขอบใจแล้วก็ได้ไปส่งตามเวลาแล้วขึ้นรถไฟกลับ..

...เมื่อส่งไปถึงเพียง 7 วันเท่านั้นคือวันพุธทางการออกอากาศทางวิทยุเวลา 8.30 น. ทุกวันพุธก็เปิดวิทยุฟังตามเวลา ก็ข่าวออกมาว่าตามที่ราษฎรที่ตำบลพิปูน...เรียนมาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมว่าขอยกสถานะตำบลพิปูนเป็นกิ่ง บัดนี้ทางรัฐบาลอนุมัติตามความเรียกร้องทุกประการ และถัดไปอีก 7 วันที่ประกาศมาอีกข้อความเดียวกัน ต่อมาวันศุกร์ก็รับหนังสือจากกรม

ประชาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ก็ใจความเหมือนที่ออกอากาศ...คือดีใจเหียวนาอดกัน
โดยทั่ว ๆ ไป...(บันทึกหลวงตาอิม วุฒิพงษ์, ฉบับที่ 2, 2552)

อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลและจังหวัดให้อำเภอดำเนินการกลับไปตั้งที่ตำบล
กระทุงแทน ซึ่งความจริงก็สามารถดำเนินการได้เพราะพื้นที่บริเวณนี้ของอำเภอนางยุดนั้น
มีอยู่สองตำบลคือพิปูนกับกระทุง และเมื่อตั้งอำเภอใหม่สองตำบลนี้จะอยู่ในอำเภอเดียวกัน
แต่ขั้นตอนการผลักดันและกระบวนการต่าง ๆ เริ่มมาจากชาวบ้านที่ตำบลพิปูน จนมีประกาศ
ออกจากรัฐบาลให้ตั้งที่ตำบลพิปูน นำแปลที่นายอำเภอกลับไปตั้งที่ตำบลกระทุง โดยไม่แจ้ง
ให้ชาวตำบลพิปูนทราบ เมื่อการดำเนินการตั้งที่ว่าการอำเภอดำเนินไปจนเสร็จสิ้น และมีการทำพิธี
เปิดที่ว่าการอำเภอ โดยผู้ว่าราชการจังหวัด มีคำสั่งจากอำเภอให้ชาวบ้านในตำบลพิปูนไปร่วมในพิธี
เปิดด้วย แต่ชาวบ้านในพิปูนแทบทั้งหมดไม่ไปร่วม หากขั้นตอนต่างดำเนินไปเสร็จสิ้นถึงอำเภอ
พิปูนคงตั้งอยู่ที่ตำบลกระทุงจนถึงปัจจุบัน แต่เหตุการณ์กลับพลิกผันอย่างไม่น่าเชื่อว่าจะเกิดขึ้นได้
ในระบบราชการไทย หลวงตาอิม บันทึกเหตุการณ์สำคัญครั้งนั้นไว้ว่า

“แต่นายอิม วุฒิพงษ์ มีหนังสือกรมประชาสัมพันธ์ไว้ในมือ จึงยอมเสี่ยง (เดินทางไปใน
พิธีเปิด) ถึงเวลาใกล้จะเปิดและให้พระสวดพุทธมนต์อีกด้วย เมื่อถึงเสียงท่านผู้ว่าฯ เปิดที่นี่แล้ววันนี้
จะเลยไปทำการเปิดที่ ต.หัวไทรอีกด้วย จึงข้าฯ นายอิม วุฒิพงษ์ ว่าผมขอโทษ ๆ กุมหนังสือนั้น
ชูเข้ากลางที่ประชุม พลังว่าผมขออนุญาตอ่านหนังสือนี้สักประเดี๋ยว จึงผู้ว่าฯ (บอก) รีบอ่านหน่อย
เดี๋ยวจะไปอีก จึงได้อ่านดัง ๆ จึงผู้ว่าฯ (บอก) อ่านอีกครั้ง จึงได้อ่าน เมื่ออ่านแล้วท่านผู้ว่าฯ (บอก)
ไหนเอามาดูอีกที เลยเดินก้มศีรษะยกหนังสือนั้นให้ เมื่อ (ผู้ว่า) รับไปอ่านนานพอสมควร แล้วจึง
ม้วนเดินตรงไปที่นายอำเภอ-ปลัดอำเภอเขานั่งกลางคนหมู่มาก เมื่อมาถึงไม่น่าเชื่อ ท่านผู้ว่าฯ
หนังสือที่หน้าผากนายอำเภอ พลังพูดว่าไม่ฟังวิทยุประกาศข่าวหรือฟังออกที่ตำบลกระทุงนี้
ใจความบ่งชี้พร้อมลายเซ็นที่ตำบลพิปูน ไม่ใช่ตำบลกระทุง ก็สถานที่นี้ต้องเสียทุนรัฐอนุมัติ
สักเท่าไรรู้ไหมนายอำเภอ ที่นี้ยุบตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และหันมาว่า นายอิมมากันก็คน บอกว่า
มาแต่ผมคนเดียว เพราะทางอำเภอไม่นัดให้มา ผมมาวันนี้เพราะหนังสือหลักฐานที่ถือมาเท่านั้น
วันนี้ จึงท่านผู้ว่าฯ หยิบเงินในกระเป๋ายื่นให้ 7 บาท และพูดว่าขอบใจมากจึงว่าขอปิดประชุม...

...มีนายทหารอีกคนว่าผมขอเชิญนายอิมมาขึ้นรถคันนี้ จึงท่านผู้ว่าฯ ก็ขึ้นรถคันนี้
(จะไปตำบลพิปูนเพื่อดูที่สร้างที่ว่าการอำเภอ) เพราะคนขับไม่ชำนาญทางเท่าไร เมื่อรถออกมา
นายอิมก็พูดว่าถ้าเอาที่วัดร้างได้หรือไม่ ท่านผู้ว่าฯ (บอกว่า) ได้ (แต่) อย่างน้อย 7 ไร่ พุดกันมา
บนรถก็ถึงวัดร้างพอดี จึงว่านี่แหละวัดร้างหยุดรถลงดูได้ทันที (ท่าน) ประจักษ์ว่ากลัวไม่ได้ 7 ไร่
พร้อมถ่ายภาพ มีนายทอยและนายแสงสองคนเขาได้ยิน เขาทั้งสองว่าหากไม่ได้ 7 ไร่ก็พยายามหา
ให้จงได้ในเขตติดต่อกันนี้ แล้วก็ขึ้นรถ นายอิมแนะทาง เมื่อถึงเขตหมู่ 3 กับหมู่ 2 นายอิมว่าผมจะ

ถึงบ้านแล้ว...นายอ้อมได้ลงจากรถ...(กลับบ้าน) (บันทึกหลวงตาอ้อม วุฒิพงษ์, ฉบับที่ 2, 2552)

กึ่งอำเภอพิบูลย์อย่างเป็นทางการจึงเกิดขึ้นด้วยความพิสดารของระบบราชการไทย เหตุการณ์ครั้งนี้ยังแสดงว่านายอำเภอดูเหมือนไม่ค่อยอยากให้มีการแยกอำเภอ เมื่อหลักเลียงไม่ได้ ก็ไม่อยากให้ตั้งที่ตำบลพิบูลย์ ไม่ทราบเหตุผลที่แท้จริงของนายอำเภอ แต่การแยกอำเภอทำให้อำนาจต่าง ๆ ของข้าราชการในอำเภอนางน้อยลง และการตั้งอำเภอในที่ใดทำให้ที่นั้นได้รับการพัฒนาต่าง ๆ เป็นไปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการในอำเภอนางน้อยหรือนายอำเภอกับผู้นำหรือชาวบ้านในตำบลกระทุงดีกว่าในตำบลพิบูลย์ หรืออำเภออาจมีทัศนคติเชิงลบต่อผู้นำหรือชาวบ้านตำบลพิบูลย์ ก็เป็นไปได้ อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือ การผลักดันตั้งกึ่งอำเภอพิบูลย์ครั้งนี้เกิดจากชาวบ้านเป็นหลัก แสดงให้เห็นถึงพลัง ความเข้มแข็งของชาวบ้านในอีกมิติหนึ่ง

การตั้งกึ่งอำเภอพิบูลย์ได้รับประกาศราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2515 โดยมีเหตุผลอย่างเป็นทางการคือ เพราะมีอาณาเขตกว้างขวาง มีราษฎรมาก อยู่ห่างไกลจากอำเภอ เจ้าหน้าที่ออกตรวจตราดูแลความทุกข์สุขของราษฎรไม่ทั่วถึง สภาพท้องที่โดยทั่วไปเชื่อว่าจะเจริญต่อไปในอนาคต (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 89 ตอนที่ 130 29 สิงหาคม 2515) ต่อมาอีก 4 ปี ได้ยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ 30 สิงหาคม 2519 เหตุผลอย่างเป็นทางการคือ เพราะมีท้องที่กว้างขวาง มีชุมชนและชุมชมการค้าหนาแน่น มีสภาพเจริญขึ้นกว่าเดิมมาก สมควรยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองและความสะดวกของประชาชน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 93 ตอนที่ 109 8 กันยายน 2519)

ความจริงแล้วหลังจากตั้งกึ่งอำเภอผ่านไป 4 ปี พิบูลย์ไม่ได้เจริญเป็นชุมชมการค้าหนาแน่นมากกว่าเดิม ตรงข้าม ช่วงปี พ.ศ. 2514-2519 และหลังจากนั้นอย่างน้อยก่อน “ค่ายกรุงชิง” แรกในปี 2520 ยังเป็นช่วง “คุเดือด” การต่อสู้ยังเข้มข้น ชาวบ้านอยู่ในช่วงไม่ปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินมากกว่าเดิม อดีตข้าราชการด้านการศึกษาท่านหนึ่งเล่าว่า “ผมมาราชการที่พิบูลย์ปี 20 นายอำเภอพิบูลย์ลงไปอยู่ (หลบ, ทำงาน) ในรูดิน” (หลุมบังเกอร์) (จ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2553) สอดคล้องกับชาวบ้านท่านหนึ่งเล่าว่า “ช่วงคอมฯ สมัยนั้นอำเภอมียังเกอร์รอบ มีลวดหนามล้อมรอบ” (น (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2553) ด้วยสภาพแบบนี้เป็นไปได้ยากมากที่จะมีผู้ลงทุนทำการค้า คนอยากออก มากกว่าอยากเข้าเหตุผลที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นเหตุผล “สร้างภาพ” เหตุผลที่แท้จริงในการยกระดับเป็นอำเภอคือต้องการชนะ “คอมมิวนิสต์” โดยแย่งมวลชนแนวร่วมคอมฯ กลับมาอยู่กับฝ่ายรัฐ ให้ความสำคัญต่อชาวบ้านในพื้นที่ในการเข้าถึงการบริการจากรัฐ ด้วยนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ที่ถูกละเลยมาเป็นเวลานาน ขณะเดียวกันการปราบปรามคอมฯ ทำได้ง่ายขึ้น สามารถตัดถนนเข้าไปในป่า สนับสนุนให้ชาวบ้านเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตป่า เป็น “กันชน” ให้รัฐ เพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่ รวมทั้งงบประมาณต่าง ๆ สามารถ

ปฏิบัติการเชิงรุกได้ต่อเนื่อง ฯลฯ ทำให้ฝ่าย “คอมมิวนิสต์” เสียเปรียบ เหลียงพลั้ง และค่อยอ่อน ๆ กำลังลง

การตัดถนนเข้าไปในป่าและสนับสนุนให้ชาวบ้านตั้งชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การขยายตัวของชุมชนเข้าไปในพื้นที่ป่าเป็นไปอย่างรวดเร็ว ป่าที่เหลืออยู่ถูกทำลายจนเกือบเป็นสวนยางพาราเพิ่มขึ้น (ชวน เพชรแก้ว, 2547, หน้า 14) เมื่อประกอบกับการตัดไม้ทำลายป่ามาก่อนหน้าในยุคสัมปทานป่าไม้ ทำให้เหลือพื้นที่ป่าสมบูรณ์น้อยลงกว่าเดิมมาก และเป็นสาเหตุหนึ่งที่เกิดน้ำท่วม โคลนถล่มอย่างรุนแรงในเขตอำเภอพิปูนและพื้นที่อื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2531 (ดูบทที่ 6)

การตั้งกิ่งอำเภอและอำเภอพิปูน นอกจากเป็นกลยุทธ์ปราบ “คอมมิวนิสต์” ที่ประสบความสำเร็จ ชาวพิปูน และกระทุง (สองตำบลสมัยนั้น) ส่วนใหญ่มีความยินดี พระราชพุทธรังสี อายุ 83 ปี เจ้าอาวาสวัดธาตุน้อย ชาวพิปูนกล่าวว่า “ตั้งอำเภอมีความเหมาะสม นอกจากเรื่องคอมฯ แล้ว คนก็มากขึ้น การคมนาคมลำบาก ต้องผ่านเขา มาทางลำน้ำ ตั้งอำเภอทำให้พัฒนาขึ้น” (ร (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2553) นายเหื่อง จิตสว่าง อายุ 73 ปี ชาวกระทุง กล่าวว่า “ถ้าไม่ตั้งอำเภอ พิปูนไม่เจริญ ถนนหนทางสร้างขึ้นมากช่วงปราบคอมฯ” (เหื่อง จิตสว่าง, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2553) นายคล่อง ศรีพัฒน์ อายุ 62 ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ตำบลควนกลาง อำเภอพิปูน กล่าวว่า “ปี 15 ตั้งกิ่งอำเภอ คนพิปูนดีใจ คนได้อยู่ใกล้อำเภอ สาเหตุหลัก ๆ มาจากคอมฯ พิปูนพัฒนาขึ้นมากหลังจากนั้น จากมีถนนดินแดง มีลาดยาง ถนนดำเส้นแรก เส้นจากสี่แยกห้วยปรือ ฝักระทุง มาออกพิปูน” (คล่อง ศรีพัฒน์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2553)

พ.ศ. 2515 จึงเป็นปีสำคัญเพราะเป็นครั้งแรกที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนแทบทั้งหมด (ยกเว้นสามตำบลของอำเภอทุ่งใหญ่) ถูกแบ่งออกเป็นสองอำเภอ หลังจากอยู่ในอำนาจรัฐของอำเภอนวมมานานถึง 73 ปี (พ.ศ. 2442-2515) อย่างไรก็ดีตามแม้มีการแยกอำเภอพิปูนออกไปแล้ว อำเภอนวมยังมีประชากรมากเป็นอันดับสองของจังหวัดนครศรีธรรมราช รองจากอำเภอเมือง ดังเช่นในอดีต ดังสถิติในปี พ.ศ. 2529 อำเภอนวมมีประชากร 114,278 คน อำเภอเมืองมี 207,998 คน อำเภอที่มีประชากรรองลงมาคืออำเภอท่าศาลา มีประชากร 112,581 คน โดยอำเภอพิปูนซึ่งแยกจากอำเภอนวมมีประชากร 27,664 (ปี 2529) (สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวนครศรีธรรมราช, 2529, หน้า 166)

นอกจากตั้งอำเภอใหม่แล้ว วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2519 เวลา 10.25 น.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธียกข่อฟ้าอุโบสถวัดยางค้อม อำเภอพิปูน และวันเดียวกันเวลา 16.05 น. ได้เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธียกข่อฟ้าอุโบสถวัดมะนาวหวาน อำเภอนวม (สมัยนั้น) อันเป็นการ

ตอกย้ำให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของอำนาจรัฐในพื้นที่แห่งนี้ผ่านสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็น
สัญลักษณ์สำคัญของรัฐอีกด้วย

ภาพที่ 5-2 เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธียกช่อฟ้าอุโบสถวัดยางค้อม
(สายใจ ตระกูลสันติกุล, 2549, หน้า 26)

ภาพที่ 5-3 เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธียกข่อฟ้าอุโบสถวัดมะนาวหวาน (ทรงถวายยา และ
เวชภัณฑ์แก่พระครูสถิตวิหารธรรม (ท่านสอน) เจ้าอาวาส)
(สายใจ ตระกูลสันติ, 2549, หน้า 25)

หลังจากตั้งอำเภอ การต่อสู้อย่างเข้มข้นระหว่างรัฐและแนวร่วมกับคอมมิวนิสต์และ
แนวร่วมดำเนินต่อไป มีการสู้รบด้วยอาวุธทั้งในพื้นที่ป่า (นายเข้าตีคอมฯ) และพื้นที่ราบ
(คอมฯ เข้าตีนาย) แต่หลังจากตั้งอำเภอฝ่ายรัฐเริ่มได้เปรียบเนื่องจากสามารถแย่งมวลชนมาได้
ส่วนหนึ่ง การปราบปรามทำได้ง่ายขึ้น ประกอบกับรัฐได้ปรับกลยุทธ์ในการสู้รบจาก
“รบตามแบบ” มาเป็น “รบแบบจตุรยุทธ์” ตามแบบ “คอมมิวนิสต์” ด้วย โดยใช้ทหารรับจ้าง
“เสือพราน” และอาสาสมัครต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ทำให้ นายจ่านอง จงจิตร และนายจิตร จงจิตร ต้อง
ถอยร่นจากค่าย “ควนหินคก” ในพิปูนไปตั้งฐานที่ “กรุงชิง” อีกฝั่งเทือกเขาที่สามารถเชื่อมกับพิปูน
และค่ายใหญ่ “ช่องช้าง” ได้ “ค่ายกรุงชิง” เป็นค่ายที่แข็งแกร่ง แม้ว่าฝ่ายรัฐจะแข็งแกร่งขึ้นก็ตาม
แต่ไม่สามารถตีแตกได้ง่าย ๆ แต่ด้วย “ความประมาท” และการบริหารจัดการของผู้นำ ทำให้ต้อง
ประสบกับความพ่ายแพ้ ในปี พ.ศ. 2520 ใน “ยุทธการกรุงชิง” ครั้งนั้นรัฐต้องใช้เวลาประมาณ 3

เดือนจึงสามารถยึดได้ โดยโอบล้อมทั้งสองฝั่งเขา คือเข้ามาทั้งทางพิปูนและทางนพพิดำ ท่าเสา
จำนงค์ จงจิตร และสมาชิกได้ตัดสินใจ “ทิ้งค่าย” ถอยกลับไป “ค่ายใหญ่” บัญชร ชวาลศิลป์
หนึ่งในนายทหารที่อยู่ใกล้ชิดกับการปราบปรามในครั้งนั้นกล่าวถึงไว้ว่า

“ระหว่างปี พ.ศ. 2519-2521 อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาของการสู้รบที่รุนแรงที่สุดในพื้นที่ภาคใต้...ต้องระดมกำลังจากนอกพื้นที่มาช่วยทหารของกองทัพภาคที่ 4 เป็นครั้งแรกใน “ยุทธการกรุงชิง” มีทั้งทหารราบจากลพบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ นาวิกโยธินจากสตูล และ แดมด้วยทหารปืนใหญ่จากลพบุรีซึ่งเอามาทั้งปืนใหญ่ขนาด 105 และที่ใหญ่ที่สุดที่กองทัพไทยมีใช้ คือ ขนาด 155 มิลลิเมตร” (สหายช่วง และบัญชา ชวาลศิลป์, 2540, หน้า 354)

หลังจาก “ค่ายกรุงชิง” แดก รัฐก็วางแผนทยอยปราบปรามค่ายอื่น ๆ ไปเรื่อย ๆ
ทั่วภาคใต้แต่ไม่สามารถปราบปรามได้อย่างเด็ดขาด เพราะเน้นไปที่การใช้กำลังอาวุธ ความรุนแรง
ทำให้มีผู้เข้าร่วมกับ “คอมมิวนิสต์” ไม่ขาดสาย รัฐจึงเริ่มตระหนัก สรุบทบทเรียนต่าง ๆ จนถึง
จุดเปลี่ยนสำคัญคือ การออกนโยบายระดับชาติที่เรียกกันว่านโยบาย “66/23” ทำให้สหายส่วนหนึ่ง
ออกจากป่ามาเป็น “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” พลั้งของพรรคคอมมิวนิสต์ในระดับชาติค่อย ๆ อ่อนลง
จนไม่อาจสนับสนุนค่ายต่าง ๆ ได้ ขณะเดียวกัน “คอมมิวนิสต์” ที่เหลือก็ใช้การปราบปรามต่อไป
ด้านหนึ่ง “ปลอบ” ด้านหนึ่ง “ปราบ” ด้าน “ปราบ” จึงได้เปรียบมากขึ้น จนมาถึงจุดที่รัฐประเมิน
สถานการณ์ว่าถึงเวลา “แตกหัก” กับ “ค่ายใหญ่” ได้แล้ว เพราะรัฐเชื่อว่า “พื้นที่ซึ่งทางราชการและ
ผู้คนทั่วไปเข้าใจว่าเป็น “จุดแข็ง” ที่สุด “ฐานที่มั่น” อันเป็นศูนย์บัญชาการเป็นหัวใจของ พ.ค.ท.
ภาคใต้คือ “ค่ายช่องช้าง” ในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนั้นใครต่อใครพากันคิดว่า
ทหารทหารยึดที่นี่ได้เมื่อไร แปลว่า พ.ค.ท ภาคใต้แพ้เมื่อนั้น” (สหายช่วง และบัญชา ชวาลศิลป์,
2540, หน้า 387) “แผนยุทธการได้เริ่มเย็น 9” จึงเริ่มขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2524 โดยใช้ชื่อที่
เปิดเผยอย่างสวยงามว่า “โครงการพัฒนาลุ่มน้ำตาปี” แท้จริงงานหลักคือ การปราบปราม
“คอมมิวนิสต์”

“แผนยุทธการได้เริ่มเย็น 9” มีเป้าหมายหลักอยู่ที่ “ค่ายใหญ่” “508” ช่องช้าง แต่วางแผน
ขอบเขตไว้ที่ค่ายอื่น ๆ ที่อยู่รายรอบด้วย กล่าวคือ ที่ “ค่าย 511” บริเวณอำเภอกาญจนดิษฐ์
“ค่าย 514” บริเวณอำเภอเคียนซา “ค่าย 357” บริเวณบ้านนาสารต่ออำเภพิปูน จังหวัด
นครศรีธรรมราช และ “ค่าย 520” บริเวณอำเภอบ้านนาสารต่ออำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
แผนการบรรลุเป้าหมายทุกประการ การสู้รบทำให้ค่ายย่อยอื่น ๆ อ่อนกำลังลงเรื่อย ๆ จนสุดท้าย
เข้าตีค่ายช่องช้างในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525 และสามารถยึดพื้นที่ไปได้เรื่อย ๆ พร้อม ๆ
กับการตัดถนน ปรับปรุงถนนที่มีอยู่จนสามารถ “ยึดช่องช้าง” ได้อย่างเด็ดขาด ในเดือนเมษายน
ปีเดียวกัน รวมเวลาปฏิบัติการประมาณ 3 เดือน หลังจากนั้นคอมมิวนิสต์ในภาคใต้ก็อ่อนกำลัง

ในที่สุด (สหายช่วง และบัญชา ขวาลศิลป์, 2540, หน้า 459-518)

อย่างไรก็ตามในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน แม้ว่ายุค “คอมมิวนิสต์อย่างเป็นทางการ” ได้หมดสิ้นไปแล้ว ยังมีสหายและแนวร่วมอีกจำนวนหนึ่งที่แปรเปลี่ยนอุดมการณ์ มาเน้นการหาผลประโยชน์ในพื้นที่ มีการเรียกค่าคุ้มครอง เรียกค่าไถ่ รับจ้างฆ่าคน ผลประโยชน์ป่าไม้ ฯลฯ อยู่อย่างต่อเนื่องและแน่นอนมีเจ้าหน้าที่รัฐบางคนเกี่ยวข้องกับ “สหายสยาม” กล่าวว่า “ออกจากป่า หลายคนไม่เข้าใจ ไม่ปรับตัว เรียกค่าไถ่มั่ง ฆ่าคนมั่ง” (สหายสยาม, สัมภาษณ์, 30 กันยายน 2553) รัฐจึงยังคงปราบปรามอย่างต่อเนื่องและมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งรับพฤติกรรมไม่ได้ รวมตัวกันต่อสู้กับ “คอมแกลบ” กลุ่มนี้ ชาวบ้านกลุ่มนี้บางคนเป็น “สหาย” ที่ออกจากป่า บางคนเป็นแนวร่วมคอมมิวนิสต์ บางคนเป็นแนวร่วมรัฐที่เคยต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ฯลฯ แก่นนำชาวบ้านกลุ่มนี้ปัจจุบันเป็นกำนันตำบลหนึ่งในพื้นที่แล้วว่า

“ปี 29 คอมฯ มันแตกแล้ว มันยังมีผลประโยชน์ มีพวกแอบอ้าง ช่วงหลังเป็นคอมฯ ไม่มีอุดมการณ์ ช่วงแรกคอมฯ แย่งมวลชน มันไม่ฆ่าคน หรือฆ่าคนที่ทำความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน แต่ช่วงหลังเป็นกลุ่มผลประโยชน์ มันฆ่าคนดี ๆ มาก มันกล่าวหาต่าง ๆ นา ๆ ให้คนชดใช้เงินเกินความจริง มีครั้งหนึ่งมันยิงคนเสร็จยังเรียกญาติพี่น้องคนตายมาประชุม ศพยังตั้งอยู่ เราจับไม่ได้ รวมตัวกันได้ประมาณสี่สิบคน เราก็มีปืน ขอราชการมำกัน เราเหมือนหน่วยจรยุทธ ไม่รอให้มันมาทำ เราออกลาดตระเวน กลางวันนอน กลางคืนไปสู้กับมันในป่าเลย...ครั้งหนึ่งฝ่ายมันตายเจ็ดฝ่ายผมตายสาม...

...เราไม่ได้รับกับพรรค รับกับบุคคล ประกาศว่าห้ามพวกนี้เคลื่อนไหวในพื้นที่ ให้แยกให้ชัดเจนไหนคอมฯ คนของพรรค คนไหนมือปืน และชดเชยให้ญาติคนตายที่ไม่มีความผิด...มีแบบเราเพียงกลุ่มเดียวที่ทำแบบนี้ เราไม่กลัว ตอนหลังมันสู้เราไม่ได้ เราใจถึงกว่า...
(ร (นามสมมติ), สัมภาษณ์, ตุลาคม 2552)

การรวมตัวกันต่อสู้กับ “คอมแกลบ” ของชาวบ้าน ทำควบคู่กับการปฏิบัติการของรัฐ ดำเนินต่อไปจนถึงปีน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. 2531 ในช่วงหลัง ๆ จะเน้นไปทำงานด้านจิตวิทยามวลชน มากกว่าการปราบปรามด้วยอาวุธ เฝ้าระวังระแวดระวัง จับตาดูความเคลื่อนไหวของชาวบ้าน มีโครงการอบรมต่าง ๆ เพื่อสร้างอุดมการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในรูปแบบต่าง ๆ ประยงค์ วรรณรงค์ เล่าไว้เมื่อครั้งเดินทางกลับจากฐานที่ประเทศจีน ปี พ.ศ. 2528 เป็นเวลา 12 วันว่า

“บ้านเราในตอนนั้นกลิ่นไอคอมมิวนิสต์ยังกรุ่น ๆ อยู่ เขาคงทราบว่าผมกลับจากประเทศจีน ผมจึงได้รับการเชิญตัวเข้ารับการฝึกอบรมในโครงการร่มกล้าขาวได้ ณ ค่ายตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 ตำบลไสหรำ อำเภอลำปาง เป็นเวลา 5 วัน แต่พอครบกำหนด 5 วันแล้ว เขาก็ให้ผมอยู่ต่อเป็นวิทยากรเล่าประสบการณ์จากประเทศจีน อีก 2 รุ่น ๆ ละ 5 วัน รวมเวลาที่ผมต้องอยู่ที่ค่าย

ต.ช.ด. 15 วัน ผมจึงไม่แน่ใจว่าเขาให้ผมเป็นวิทยากรหรือเอาตัวไปกักไว้กันแน่” (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ข, หน้า 72)

จาก พ.ศ. 2512 ถึง พ.ศ. 2531 เกือบ 20 ปีที่ “ชาวนอกเขา” ดำรงอยู่ภายใต้บรรยากาศ “คอมมิวนิสต์” ที่มีความสลับซับซ้อนด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ชาวมุขชนปรับตัวในยุคคอมมิวนิสต์ในลักษณะแตกต่างกัน ส่วนหนึ่งเข้าร่วมและเป็นแนวร่วมกับคอมมิวนิสต์ ส่วนหนึ่งเป็นแนวร่วมกับรัฐ ส่วนหนึ่งต้องการอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนตามปกติโดยไม่ต้องเข้าร่วมกับฝ่ายไหน กลุ่มหลังนี้มีความลำบากใจมากที่สุด เพราะต้องอยู่ร่วมกับทั้งสองฝ่ายที่สู้รบและแย่งชิงมวลชนอยู่ ผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านเคารพรักและยืนอยู่ข้างชาวบ้าน (ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำบารมี) มีส่วนสำคัญมากในการรักษาความสมดุล ทั้งปกป้อง ดูแลชาวบ้าน ต้องคอยอธิบาย สื่อสารให้กับทั้งรัฐและคอมมิวนิสต์ ให้เข้าใจชาวบ้าน ขณะเดียวกันต้องสื่อสารกับชาวบ้านอีกทางหนึ่ง จนบางครั้งผู้นำเหล่านี้บางคนถูกเข้าใจผิดจากทั้งสองฝ่าย จนนำมาสู่การเสียชีวิตในที่สุด

อย่างไรก็ตามช่วงคอมมิวนิสต์ส่งผลให้ “ชาวนอกเขา” หล่อหลอมความคิด มีพัฒนาการไปอีกระดับหนึ่งกล่าวคือ “อุดมการณ์คอมมิวนิสต์” ทำให้ “ชาวนอกเขา” ได้ค้นตัว รับรู้ความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ การปฏิบัติที่ค้ำยประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่รัฐ การรับรู้ถึงแนวทางหลักการทางการเมืองแบบใหม่ในระดับสากล จึงไม่น่าแปลกใจเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 (ช่วงยังมีการต่อสู้เข้มข้น) ผู้ชนะการเลือกตั้งในเขต 2 ซึ่ง “ชาวนอกเขา” เป็นส่วนหนึ่งของเขตนี้ สองในสามคนสังกัดพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย คือ นายธานี ศักดิ์ศรีธรรม และนายอาคม สุวรรณนพ ส่วนอีกคนหนึ่ง คือ ร.ต.ท.ระบิล นานากุล จากพรรคกิจสังคม ซึ่งเป็นอดีตนายอำเภอที่ “ชาวนอกเขา” เคารพรัก ขณะที่ยังสองเขต คือ เขต 1 มีผู้แทนฯ 3 คน เขต 3 มีผู้แทนฯ 2 คน ทั้งหมดสังกัดพรรคประชาธิปไตย

ช่วงเวลายุค “คอมมิวนิสต์” นี้รัฐก็ได้ปรับตัวเช่นเดียวกัน โดยการสร้างทัศนคติต่าง ๆ ด้านหนึ่งต้องทำลาย “อุดมการณ์คอมมิวนิสต์” ขณะเดียวกันสร้างอุดมการณ์ตามแบบรัฐขึ้นมาใหม่ เน้นไปที่ความมั่นคงของรัฐ สร้างฐานมวลชนขึ้นมา สร้างการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แม้ว่าอุดมการณ์ของรัฐจะประสบความสำเร็จมากกว่า แต่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ได้ผสมผสานอยู่ภายใน ส่งผลให้ “ชาวนอกเขา” มีบุคลิกภาพ กล่าวพูดคุย กล่าวแสดงความคิดเห็น อย่างมีหลักการมากขึ้นกว่าเดิม ผู้นำท้องถิ่นหลายท่านในปัจจุบันต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า การผ่านช่วง “คอมมิวนิสต์” ของชาวนอกเขาทำให้ชาวบ้านมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำท้องถิ่นหลังปี พ.ศ. 2524 “สหาย” แนวร่วม ผู้นำมวลชนของรัฐและแนวร่วม หลายท่านได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือผู้นำกลุ่มต่าง ๆ และยังมีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ (ม (นามสมมติ) ; ส (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2553)

3. “เขาศูนย์”: “เวที” แห่งผลประโยชน์และความขัดแย้ง

ในประชุมบทกวีนิพนธ์สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เรื่องราวในภาคใต้
ปรีชา ชื้อสุวรรณ (2525, หน้า 221) ได้เขียนเรื่องสินแร่ภาคใต้ ตอนหนึ่งเขียนไว้ว่า

...“นครศรีธรรมราชแร่คายดิน
เขาศูนย์ขุดครีกรื่นดินแร่ใหม่
แดนฉวางสร้างข่าวแร่ลาวไกล
ยังเหมืองใหญ่อยู่ตอนร้อนพิบูลย์”...

จากที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ยุคสมัยแห่งความขัดแย้งนี้มีเหตุการณ์และปัจจัยต่าง ๆ
หลายอย่างทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมซับซ้อนมาก ภายใต้บรรยากาศที่ถูกกดทับจากอำนาจรัฐ
ที่ไม่เป็นธรรม นำมาสู่การต่อสู้ด้วยอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ขยายความซับซ้อนไปสู่ความขัดแย้ง
ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ช่วงเวลาเดียวกันนี้เกิดมีการพบ “ขุมทรัพย์” ที่เขาศูนย์เป็นทรัพยากร
ธรรมชาติที่นำไปสู่ระบบเศรษฐกิจ “พิเศษ” ในชุมชนไม่อยู่บนฐานวิธีการผลิตแบบเดิมแต่เป็น
พลังขับเคลื่อนให้ปัจเจกบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ เดินขึ้นไป “ขุดทอง” ช่วงเวลาสั้น ๆ ของประวัติศาสตร์
ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนประมาณ 10 กว่าปี ได้เกิดเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย เขาศูนย์
เปรียบเสมือน “เวที” ที่แต่ละคน แต่ละกลุ่มต่างเข้ามาสัมพันธ์ ส่งผลต่อชุมชนด้านต่าง ๆ
ในภาพรวม

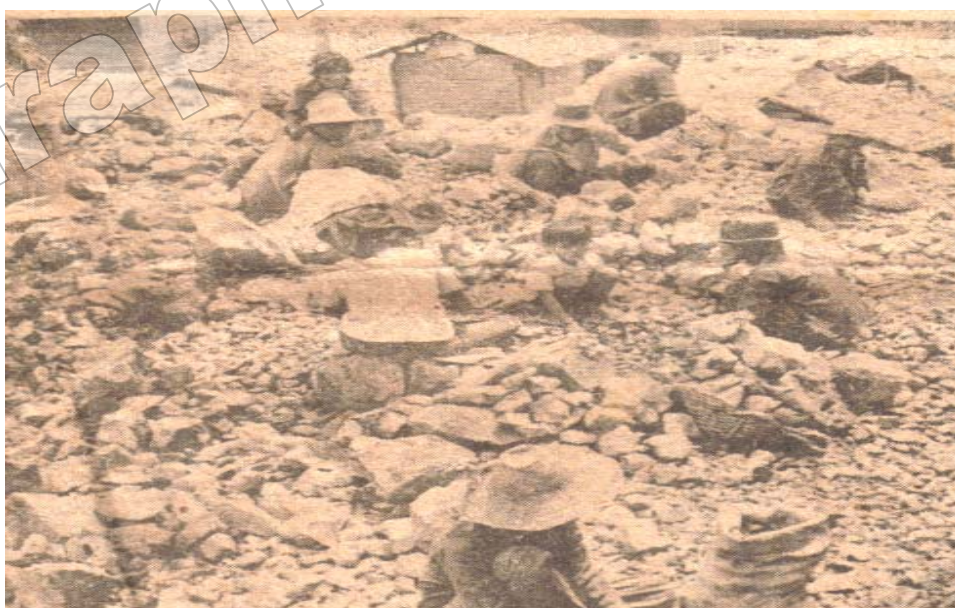

ภาพที่ 5-4 เขาศูนย์ช่วงเริ่มขุดแร่

จันทรา มาศสุพงศ์ (2546) ในโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางการพัฒนา
เขาสุนย์ ตำบลไม้เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
ได้กล่าวถึงประวัติและวิวัฒนาการการขุดแร่บนเขาสุนย์ระหว่าง ปี พ.ศ. 2512-2524 สรุปได้ดังนี้

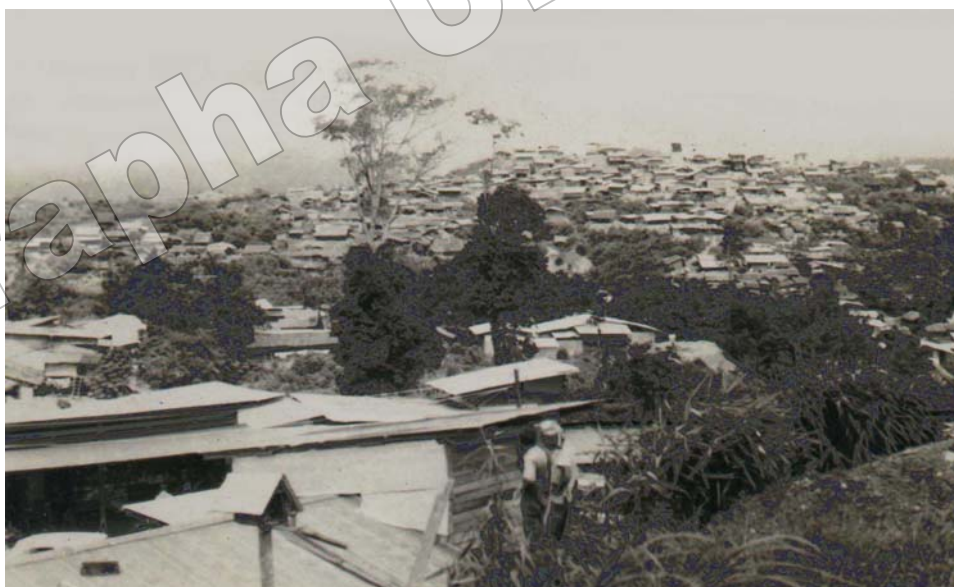
พ.ศ. 2512 เดือนพฤศจิกายน นายกริด คงศิลป์ ขุดหลุมปลูกยาพาราบนเขาสุนย์
พบก้อนหินสีดำ มีประกายแวววาวเมื่อกระทบแสง น้ำหนักมากกว่าหินธรรมดาขนาดเดียวกัน ชาวบ้าน
เรียกว่า “ลูกพลัด” ต่อมาพบว่าคือก้อนแร่พลูเฟรม อันเป็นที่ต้องการของตลาดโดยเฉพาะ
ต่างประเทศ นายกริดจึงชวนภรรยาและลูกขึ้นไปเก็บ โดยใช้จอบและชะแลงคุ้ยเขี่ย จากนั้นใช้ก้อน
ทุบแล้วตำด้วยครกเหล็กจนเป็นผงแร่ ใส่ปืนโต 4 ชั่นขึ้นรถไฟไปขายที่ตลาดคลองจัง (นาบอน)
พ่อค้ารับซื้อกิโลละ 38 บาท (ในขณะนั้นยางพาราราคากิโลกรัมละ 4 บาท) (ประยงค์ ธรรมรงค์,
2552 ข) ทำอยู่ประมาณ 1 สัปดาห์ ข่าวแพร่กระจายออกไป นายกริดจึงชวนญาติพี่น้อง เพื่อน ๆ
ขึ้นไปขุดแร่

ปี พ.ศ. 2513 คนในท้องถิ่นนับพันคนเริ่มหลั่งไหลเข้าไปขุดแร่ สมบูรณ์ มะศรี อายุ 75 ปี
กล่าวว่า “คนอำเภอลำปางขึ้น (เขาสุนย์) กันมาก คนที่อื่นมาทีหลัง” (สมบูรณ์ มะศรี, สัมภาษณ์,
20 พฤศจิกายน 2553) ชาวบ้านรู้ว่าผิดกฎหมายเพราะเขาสุนย์เป็นป่าสงวน แต่รัฐไม่ได้สนใจ
ไม่มีการให้ข้อมูล ชี้แจงหรือบริการใด ๆ จากอำเภอ นายอำเภอลำปางเคยรายงานต่อกระทรวง
มหาดไทยเช่นกัน แต่กระทรวงฯ แจ้งในทำนองว่า “ถ้าชาวบ้านเป็นคนพบแร่ ก็ให้ขุดกันไป
นายอำเภอดูแลให้ดีกว่าแล้วกัน” ชาวบ้านใช้เครื่องมือง่าย ๆ ในการขุดแร่ เช่น จอบ เสียม อีเตอร์
(ไอ้โหล้ง) ชะแลง ค้อน เป็นต้น นำแร่ไปขายกับพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น

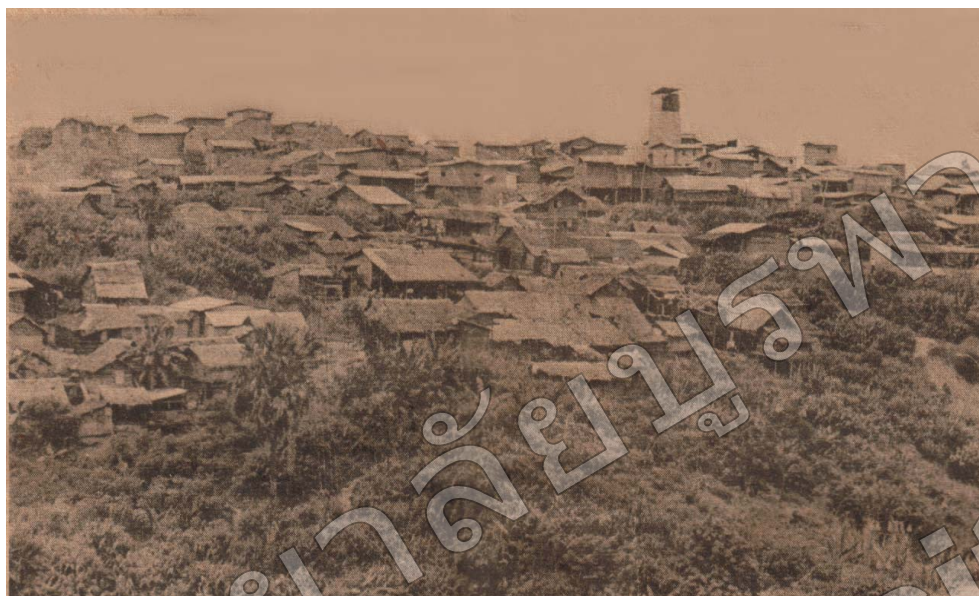

ภาพที่ 5-5 ชาวบ้านขุดแร่เขาสุนย์

ต่อมาปี พ.ศ. 2514 บริษัทวิสาหกิจสินแร่สยามอเมริกัน นำโดยนายอุดม เย็นฤดี ได้รับสัมปทานขุดแร่ถูกต้องตามกฎหมาย ได้ขออนุญาตทำสัมปทานครั้งแรกขึ้นเขาศูนย์ พบว่ามีชาวบ้านยึดพื้นที่ไปแล้ว บริษัทไม่อาจไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ได้นอกจากพลังชาวบ้านเองแล้วยังได้รับการสนับสนุนจาก “คอมมิวนิสต์” จนบริษัทต้องใช้กลยุทธ์นำ ร.ต.ท.ระบิล นานากุล อดีตนายอำเภอฉวางที่คอมมิวนิสต์ “นับถือ” และชาวฉวางให้ความเคารพ (ดูหัวข้อ 1) มาดำรงตำแหน่งผู้จัดการบริษัทฯ และได้เจรจากับ “คอมมิวนิสต์” ได้ข้อสรุปว่า บริษัทยินยอมให้ชาวบ้านขุดต่อไปในเขตสัมปทาน โดยให้เจ้าของหลุมแร่ลงทะเบียนกับบริษัทฯ เมื่อขุดแร่ได้ให้ขายกับบริษัทฯ ในเขตสัมปทานจึงมีการขุดแร่ทั้งของชาวบ้านและของบริษัทฯ โดยของบริษัทฯ เป็นเครื่องมือทันสมัยครบวงจร และเป็นต้นแบบให้เจ้าของหลุมอื่น ๆ ต่อมาในช่วงนี้มีคนจากภายนอกเข้ามา “ขุดทอง” จำนวนมาก มากกว่าหมื่นคน คาดกันว่ารวม ๆ แล้วคนต่างถิ่นมีมากถึงร้อยละ 70 ส่วนใหญ่มาจาก “ลุ่มน้ำปากพนัง” อำเภอชะอวด หัวไทร เขیرใหญ่ ปากพนัง ร่อนพิบูลย์ นอกจากนั้นยังคนต่างจังหวัด เช่น สุราษฎร์ธานี พัทลุง ตรัง กระบี่ พังงา ภูเก็ต สงขลา แพร่ เชียงใหม่ เชียงราย ฯลฯ รวมถึงจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขาศูนย์จึงกลายเป็นพื้นที่รวมคนทุกสารทิศ ทำให้บนเขาศูนย์หนาแน่นไปด้วยผู้คน จนรัฐต้องเข้าไปตั้งโรงเรียนรองรับบุตรหลานคนขุดแร่ในปี พ.ศ. 2514 และตั้งสถานีอนามัยใน พ.ศ. 2516

ภาพที่ 5-6 เขาศูนย์ช่วงหนาแน่น 1

ภาพที่ 5-7 เขาสุนัขช่วงหนาแน่น 2

ภาพที่ 5-8 “ชุดทอง” เขาสุนัข ชาวบ้านชุดแร่ผิวดิน

ภาพที่ 5-9 หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นกำลังสัมภาษณ์เจ้าของหลุมแร่

ด้วยความหนาแน่นของผู้คนจากต่างที่ ต่างวัฒนธรรมและขาดการจัดระเบียบ ทำให้สภาพความเป็นอยู่ขาดสุขอนามัยที่ดี สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม แต่นั่นก็ไม่เท่ากับการแก่งแย่งผลประโยชน์จากแร่ อาชญากรรมต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมากมาย เนื่องจาก “รัฐ” แทบไม่มีความหมาย ขณะเดียวกันมีเจ้าหน้าที่รัฐบางคนได้รับผลประโยชน์จากเขาสุณย์ จึง “เอาหูไปนา เอาตาไปไร่” ผลประโยชน์เฉพาะหน้าทำให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดไม่สนใจ “จัดการตัวเอง” อย่างยั่งยืน ต่างคนต่างฝ่ายไม่มีใครกลัวใครหรือต่างเป็น “ขาใหญ่” ด้วยกันทั้งนั้น การลักขโมย เรียกค่าคุ้มครอง ครอบครองที่ดิน ฯลฯ จึงเกิดขึ้นทั่วไปบนเขาสุณย์ แต่ที่มีความ “พิเศษ” คือ “พรรคคอมมิวนิสต์” อันเป็นองค์กรที่มี “การจัดระเบียบ” ทั้งด้าน “อุดมการณ์” และการปฏิบัติได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้สถานการณ์มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นไปอีก

หลังพบแร่ที่เขาสุณย์เป็นช่วงเดียวกับ “คอมมิวนิสต์” เริ่มเคลื่อนไหวในพื้นที่ เมื่อทราบเรื่อง “เขาสุณย์” “คอมมิวนิสต์” ได้เข้าไป “จัดระเบียบ” เขาสุณย์ ก่อน “รัฐ” ดังที่ประไฟ ความสุขอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 ตำบลไม้เรียง เล่าว่า “มีคอมมิวนิสต์เต็มเขาสุณย์ แต่คอมมิวนิสต์จะปฏิบัติหน้าที่เสมือนผู้ปกครอง ผู้ดูแล ผู้อำนวยการดูแลชาวบ้านและพร้อมจะให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจนได้ตลอดเวลา ชาวบ้านที่ถูกเอารัดเอาเปรียบหรือไม่ได้รับความยุติธรรมจะได้รับความช่วยเหลือทันที” (จินตรา มาสสุพงศ์, 2546, หน้า 132) แน่นนอนว่า “ผู้ถูกปกครอง” ย่อมต้อง “จ่ายภาษี” ประมาณปี พ.ศ 2515 จนถึงปิดเขาสุณย์ในปี พ.ศ 2524 บรรดาเจ้าของหลุมรายใหญ่ รายเล็ก หรือบรรดา “ขาใหญ่” “ขาเล็ก” ต่าง ๆ ต้อง “ส่งภาษี” แก่ “คอมมิวนิสต์” อย่างสม่ำเสมอ (บ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2553)

แต่ในประเด็นเดียวกันนี้ปัญญาชนชาวบ้านเห็นว่าที่ต้องยอมรับ “คอมมิวนิสต์” เพราะเกรงกลัวอิทธิพล อาจถึงขั้นต้องเสียชีวิต จึงต้องยอมถูก “คอมมิวนิสต์” “รีดไถ” หรือต้อง “ส่งส่วย” เพื่อความอยู่รอด

ช่วงที่แต่ละฝ่ายต่างมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างสลับซับซ้อนอยู่นี้ “คอมมิวนิสต์” ได้ปลุกฝังอุดมการณ์ต่าง ๆ ของ “พรรค” แก่ชาวบ้านไปด้วย อย่างไรก็ตาม “คอมมิวนิสต์” ก็ไม่สามารถดูแลความสงบได้โดยทั่วไปเพราะไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด ด้านหนึ่ง ชาวบ้าน “ขี้เล็ก” “ขี้ใหญ่” ต่างก็เป็น “อิสระ” อาชญากรรมยังเกิดขึ้นมากมายไม่มีแนวโน้มว่าจะลดลง จนสังคมไทยทั่วไป ได้รับรู้ถึง “แดนสนธยา” แห่งนี้จากสื่อมวลชน และการบอกเล่าปากต่อปาก ด้วยเหตุนี้หลังจากไม่สนใจ ล้าช้า “ตามไม่ทัน” มานาน รัฐเริ่มต้นตัว ตระหนักต่อ “เขาสุนัข” มากขึ้น เขาสุนัข ไม่ใช่เรื่องราวของ “ชาวบ้านไปขูดแระนำมาขาย” หรือ “มีบริษัทได้รับสัมปทาน ขูดแระถูกต้องตามกฎหมาย” อย่างที่รัฐเข้าใจ แต่เป็นแหล่งอาชญากรรมขั้นรุนแรง เป็นแหล่งเสพยา “คอมมิวนิสต์” เป็นแหล่ง “ส่วย” ของเจ้าหน้าที่รัฐและเป็นแหล่งที่ “คอมมิวนิสต์” อยู่เหนือรัฐ กระทบต่อความมั่นคงของรัฐในภาพรวม

ปี พ.ศ. 2517 รัฐดำเนินการจับกุม กวาดล้างอาชญากรรม อาชญากรรม เอ็ม.16 คาร์บิน เอช.เค. ได้นับร้อยกระบอก แต่ก็ไม่ได้ทำให้อาชญากรรมและ “คอมมิวนิสต์” ลดอิทธิพลลง หลังปี พ.ศ. 2519 เป็นช่วง “จุดเดือด” บนเขาสุนัข ทุกเงื่อนไข ปัจจัย ต่างผสมปนเปกันแยกไม่ออก ว่าคดีไหนขัดแย้งเรื่องการขูดแระ คดีไหนเป็นโจรผู้ร้ายธรรมดา คดีไหนเป็นการฆ่าล้างแค้น คดีไหนเกี่ยวข้องกับ “คอมมิวนิสต์” คดีไหนเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่รัฐ คดีไหนเป็นการต่อสู้ทาง อุดมการณ์ระหว่างรัฐกับ “คอมมิวนิสต์” ฯลฯ (จันทร์ภา มาศสุพงศ์, 2546, หน้า 140-143)

จนถึงจุดที่รัฐต้องเข้าไปจัดการโดยสั่งให้หยุดขูดแระบนเขาสุนัข เป็นการชั่วคราว เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม-1 มิถุนายน 2519 เพื่อให้ประชาชนที่ขูดแระได้มีบัตรอนุญาตที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยให้อยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งไปตั้งสำนักงานประจำบนเขาสุนัข และเก็บค่าภาคหลวงจากเจ้าของเจ้าของหลุมแร่ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ตรงข้ามกลับมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเพราะ “คอมมิวนิสต์” ปฏิบัติการเชิงรุกมากขึ้น ขณะที่รัฐนำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปใช้อำนาจทั้งปราบ “คอมมิวนิสต์” และแสวงหาผลประโยชน์ ปี พ.ศ. 2520-2524 บนเขาสุนัขจึงสู้รบกันหนัก คนต่างถิ่นเริ่มกลับภูมิลำเนาเดิม การต่อสู้ระหว่าง “คอมมิวนิสต์” กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ “คอมมิวนิสต์” ได้เปรียบ ด้วยอาวุธที่ทันสมัย และจิตวิทยามวลชนที่ดีกว่า บรรดาเจ้าของหลุม “ขี้ใหญ่” “ขี้เล็ก” ประชาชนทั่วไป เชื่อมมั่นใน “คอมมิวนิสต์” มากกว่าจนกระทั่ง “ความมั่นคง” ของรัฐมากขึ้น จนถึงจุดที่รัฐไม่อาจแก้ปัญหาแบบปกติได้ต่อไป ด้วยเหตุนี้ภายใต้นโยบายปราบปราม “คอมมิวนิสต์” จึงต้องใช้วิธีการ “หักดิบ”

โดยทหารกองทัพอากาศที่ 4 นำโดยพลโทจวน วรรณรัตน์ ได้สั่งปิดเขาสุณย์อย่างถาวร ห้ามมีการขุดแร่ และซื้อขายแร่อีกต่อไป อนุญาตแต่ที่มีสัมปทานถูกต้องเพียง 3 ราย และให้อยู่ในความควบคุมของทางการอย่างใกล้ชิด พวกชาวเหมืองที่ถูกปิดจะต้องลงจากเขาสุณย์ทั้งหมด (จันทร์รา มาศสุพงศ์, 2550, หน้า 141)

บัตรบุคคลในท้องถิ่น

ชื่อ นาม อายุ ปี

อยู่บ้านเลขที่ หมู่ ตำบล อำเภอ จังหวัด

บัตรประจำตัวประชาชนเลขที่

วันออกบัตร ปี. ค. ๒๕๒๐ บัตรหมดอายุ ปี. ค. ๒๕๓๒

นายอำเภอ

รัฐออกบัตรให้กับบุคคลในท้องถิ่นเพื่อแสดงตนหากมีการตรวจค้นในช่วง “คอมมิวนิสต์” บนเขาสุณย์

ข้อพึงปฏิบัติ

(๑) ให้พกบัตรมีตัวเล่มเมื่อออกจากบ้านไว้สำหรับแสดงตัวต่อเจ้าหน้าที่ควบคุมบัตรประจำตัวประชาชน หรือใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว หรือนับัตรประจำตัวอื่น (ถ้ามี)

(๒) เมื่อบัตรหมดอายุ ให้ไปต่ออายุบัตรภายใน ๓๐ วัน

ถ่ายบัตรหาย หรือ ขำรด หรือเปลี่ยนชื่อใหม่ ให้ไปขอมีบัตรภายใน ๑๕ วัน

ลายพิมพ์นิ้วมือซ้าย

รูปถ่าย

ภาพที่ 5-10 ตัวอย่างบัตรบุคคลในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามหลังจากสั่งปิดเขาสุณย์เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2524 แล้ว ยังมีชาวบ้านทำแร่ต่อไปโดยอ้างว่าต้องขายแร่ที่เก็บไว้ให้หมดก่อน ขณะเดียวกันก็ยังมีการระเบิดแร่กันอยู่

นอกจากนั้นชาวบ้านที่รับจ้างเหมืองแร่ประมาณ 700-800 คน ยังคงทำงาน โดยบอกว่า หากโรงเรียนเขาศูนย์ยังไม่ย้ายพวกตนก็จะยังอยู่บนเขาศูนย์ต่อไป รวมทั้งเจ้าหน้าที่ทางราชการ ก็ต้องลงก่อนชาวบ้านจึงจะลง เพราะยังมีที่พักสามารถอาศัยได้ ผ่านมาประมาณปี เมื่อพลโท หาญ ลีลาพันธ์ เข้ารับตำแหน่งแม่ทัพภาค 4 ต่อจากพลโทจวน วรรณรัตน์ ได้สั่งปิดเขาศูนย์ อย่างถาวรในวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2525 โดยให้กำลังทหารและตำรวจตระเวนชายแดน รื้อสิ่งก่อสร้างและขนสัมภาระของชาวบ้านลงจากเขาศูนย์และมิโนบายให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกิน และไม่กลับภูมิลำเนา โดยจัดสรรที่ทำกินที่ตำบลสุคีริน อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส ประมาณ 100 ครอบครัว (จันทร์ มาศสุพงศ์, 2550, หน้า 121-125) หลังจากนั้นเขาศูนย์จึงปิดตัวลงอย่างเป็นทางการ

จากการค้นพบแร่ด้วยความบังเอิญ ชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงเขาศูนย์ขุดคุ้ยแร่ตามมีตามเกิด เพียงหวังเพื่อได้เงินมาใช้ในครอบครัว ช่วงช่วงพรวราคาดคั่วและผ่านความลำบากมาจาก “วาทภัย05” แต่เริ่มมีมูลค่ามากกว่ายางพาราและสินค้าอื่น ๆ หลายสิบเท่า ไม่น่าเชื่อว่านี่คือ “สภาพเศรษฐกิจ” เขาศูนย์เมื่อช่วงปี พ.ศ. 2512-2524 ในบริบทสังคมไทย กล่าวคือ กลุ่มผู้รับซื้อขาย แร่ให้ข้อมูลว่าแต่ละวันมีเงินทุนหมุนเวียนมากกว่า 100 ล้านบาท ธนาคารไทยพาณิชย์ไปตั้งสาขา ทานพอ เจ้าของหลุมแต่ละคนมีสมุดบัญชีเงินฝาก 10-20 เล่ม ฝากแต่ละครั้งธนาคารธนาคารจะขีด เส้นคั่นไว้ช่วงละ 2 แสนบาท เดินทางขึ้นรถไฟไปกรุงเทพฯ แต่ครั้งบางคนพกเงินไม่ต่ำกว่า 500,000 บาท สำหรับชาวบ้านขุดแร่บางคน แต่ละวันมีเงินผ่านมือเป็นกระสอบ สมัยนั้นธนบัตร มีค่ามากที่สุดคือ 100 บาท 10 บาท 5 บาท และ 1 บาท ขายแร่แต่ละครั้งลำบาก ต้องช่วยกันนับเงินกัน ทั้งบ้านแล้วเอาใส่กระสอบ ไปฝากธนาคาร มีการลงหุ้น หุ้นละ 10 บาท ถึง 1,000 บาท หลุมใหญ่ ๆ หุ้นละ 10,000 เงินเดือนผู้จัดการบริษัทใหญ่ เดือนละ 8,000 บาท ผู้ช่วยเดือนละ 4,000 บาท วิศวกร เดือนละ 12,000 บาท กรรมกรรับจ้างรายวันมีอาหารกิน 3 มื้อ ทำหน้าที่ต่าง ๆ รายได้ประมาณ 200 บาทถึง 500 บาท แม้แต่เด็กเก็บแร่ยังได้วันละ 100 บาท ฯลฯ เมื่อเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจทั่วไป ในยุคนั้นโดยประมาณ ราคาทองคำบาทละ 380-420 บาท ข้าวสารอย่างดีราคาถึงละ 40 บาท (บนเขาศูนย์ 60 บาท) เงินเดือนข้าราชการเริ่มต้นที่ 1,250 บาท ดอกเบี้ยเงินกู้ที่ราคาสูงประมาณ ร้อยละ 75 สตางค์ ข้าวแกล้งจานละ 1-2 บาท (บนเขาศูนย์ 20 บาท, ตลาดทานพอ 10 บาท) น้ำแข็งเปล่า 10 สตางค์ มังคุดร้อยละ 5 บาท เงาะโรงเรียน 2 กิโลกรัม 5 บาท นักเรียนซื้ออาหาร กลางวันจานละ 50 สตางค์ (จันทร์ มาศสุพงศ์, 2550, หน้า 67-84) เงิน จึงสะพัดไปทั่ว เป็น “ยุคทอง” อย่างแท้จริง มีผู้คนมากกว่าสองหมื่นคนเกี่ยวข้องกับระบบนี้

ภาพที่ 5-11 ร้านค้าบนเขาศูนย์ของทุกอย่างบนเขาศูนย์แพงกว่าราคาปกติมาก

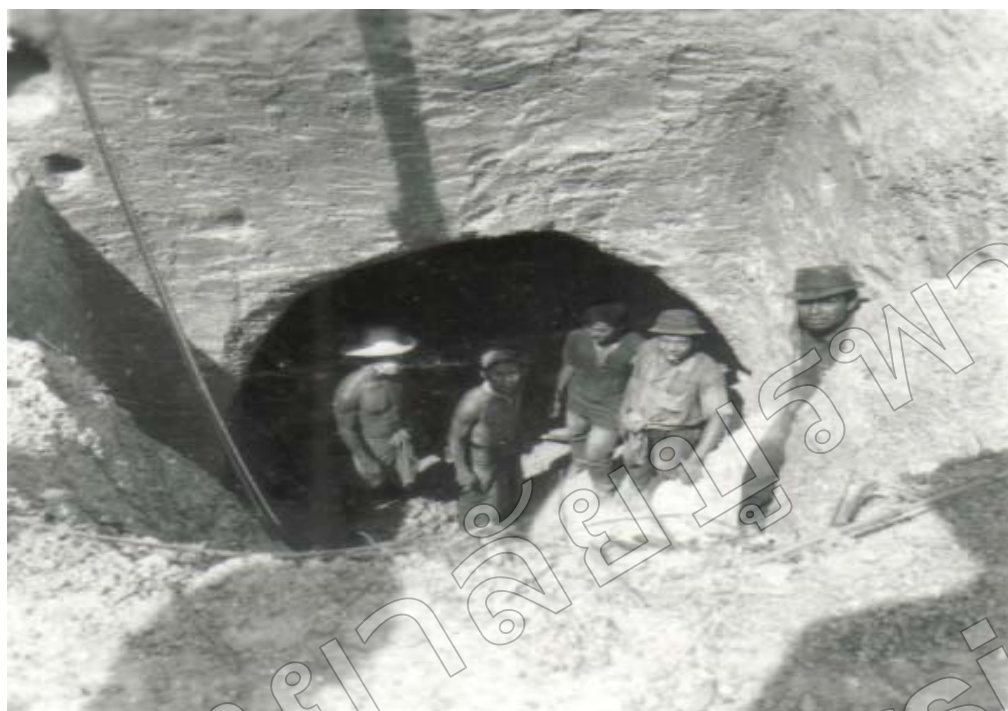
การ “ตื่นทอง” เริ่มจากคนในพื้นที่ขายไปสู่คนต่างพื้นที่ด้วยการ “ละเลยของรัฐ” ทำให้ชาวบ้านเข้าไปจับจองชุดแรก เนื่องจากไม่มีใครมีกรรมสิทธิ์ที่ชัดเจนใช้หลัก “คนมาก่อนได้ก่อน” แต่ด้วยผลประโยชน์มีมาก จึงมีการช่วงชิง แก่งแย่ง จึงต้องมี “ขาใหญ่” “ขาเล็ก” กลุ่มครอง แม้แต่บริษัทที่สัมปทานถูกต้องตามกฎหมายของรัฐไม่อาจ “ใช้กฎหมาย” ได้ชาวบ้านออกไปจากพื้นที่สัมปทานได้ ความ “พิเศษ” ของเขาศูนย์อยู่ที่ “คอมมิวนิสต์” ที่มีนโยบายต่อต้านรัฐสามารถ “ช่วงชิงการนำ” โดยการจัดระเบียบบนเขาศูนย์ได้ จนบริษัทที่ได้สัมปทานต้องนำดีดนายอำเภอ ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านและ “คอมมิวนิสต์” มา “เจรจา” และผลการเจรจายเป็นแบบ “วิน-วิน” ชาวบ้านชุดแรกในเขตสัมปทานได้ต่อไป แต่ต้องขายให้บริษัท พอใจกันทั้งสองฝ่าย

ความสัมพันธ์บนเขาศูนย์ในช่วงแรก ๆ จึงประกอบไปด้วยกลุ่มชาวบ้าน กลุ่มเจ้าของ หลุมแร่ พร้อม “ขาใหญ่” “ขาเล็ก” หรือ “นักเลงท้องถิ่น” ทำหน้าที่ “คุ้มครอง” หลุมแร่ต่าง ๆ บางครั้งก็ “เก็บค่าคุ้มครอง” จากหลุมอื่น ๆ สองกลุ่มนี้ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน กลุ่มบริษัท กลุ่มนี้มีจำนวนน้อยแต่ได้รับพื้นที่สัมปทานตามกฎหมายจำนวนมาก จึงซ้อนทับกับพื้นที่ของชาวบ้าน จนต้องเจรจากันดังกล่าว กลุ่ม “คอมมิวนิสต์” ด้านหนึ่งต้องการขาย “อุดมการณ์” ออกไป และปกป้องคุ้มครองชาวบ้านจากบริษัท นายทุน และรัฐ ที่ “กดขี่” เอาเปรียบชาวบ้าน ด้านหนึ่ง ได้รับผลประโยชน์จาก “หลุมแร่” ต่าง ๆ สำหรับกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐด้านหนึ่งเป็นผู้รักษากฎหมาย ด้านหนึ่งก็ได้รับผลประโยชน์เช่นเดียวกัน แต่การรักษากฎหมายนั้นไร้ประสิทธิภาพเป็นอย่างยิ่ง นอกจาก

กลุ่มเหล่านี้แล้วยังมีชาวบ้านที่ทำอาชีพอื่น ๆ อีกจำนวนมาก เช่น ขายของ ขายน้ำ ขายอาหาร ขับรถอาชีพบริการต่าง ๆ ฯลฯ และมีความสัมพันธ์กับ ตลาดท้องถิ่นทุกตลาดที่มีอยู่ ที่ใกล้ชิดที่สุดคือ ตลาดทานพอ ทำให้ตลาดเหล่านี้มีความเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการ “ปกครอง” ของ “คอมมิวนิสต์” แม้จะมีประสิทธิภาพมากกว่ารัฐ แต่ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำให้เกิด “คุณภาพชีวิต” ที่ดีและ “ความสงบ” ได้ เนื่องจากผลประโยชน์มหาศาล ทุกฝ่ายต่างมุ่งมากอบโกยเฉพาะหน้า ขาด “ความรู้” ทั้งด้านสุขอนามัย และขั้นตอนการปฏิบัติงาน ด้านระเบียบทางสังคม “คอมมิวนิสต์” ต้อง “รับศึก” กับรัฐในพื้นที่อื่น ๆ โดยเฉพาะในพินและเขตสุราษฎร์ธานี ทำให้ไม่สามารถจัดการได้ทั่วถึง ประกอบกับ “คอมมิวนิสต์” กับบรรดา “ชาใหญ่” “ชาเล็ก” เป็นลักษณะ “พันธมิตร” จับมือกันหลวม ๆ เพื่อผลประโยชน์มากกว่าจะ “จัดระเบียบ” การปกครองอย่างเป็นเรื่องเป็นราวตัวบุคคลระหว่างสองกลุ่มนี้ก็อาจช้อนทับกัน มี “ชาใหญ่” “ชาเล็ก” ที่เป็น “คอมแกลบ” ก็หลายคน ด้วยเหตุนี้ทำให้ “เขาสุนย์” กลายเป็น “ดินแดนมิถิณญู” อย่างแท้จริง

นอกจากที่อยู่ที่ยากลำบากขาดสุขอนามัยที่ดีแล้ว เขาสุนย์มีคนตายรายวันด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น หลุมพังทับ หินตกทับ ตกหลุมแร่ ขาดอากาศหายใจในหลุม ตกเขาตาย อุบัติเหตุจากระเบิด (ระเบิดแร่) โรคปอด หรือโรคซิลิโคสิส ฯลฯ การฆ่า เช่น จากการแย่งชิงผลประโยชน์จากหลุมแร่ และการขูดแแร่ จากการปล้นแร่ ขโมยแร่ จากปัญหาส่วนตัวนานับประการ จากทุจริตไม่ซื่อสัตย์ต่อเจ้าของหลุม จากปัญหา “คอมมิวนิสต์” (จันทรา มาศสุพงศ์, 2550, หน้า 129-130) จากศักดิ์ศรีของบรรดา “ชาใหญ่” “ชาเล็ก” ทั้งในและนอกพื้นที่ “เสื่ออยู่ถ้าเดียวกันไม่ได้” (บ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2553) ฯลฯ

ภาพที่ 5-12 การขุดแร่เขาคูนซ์ มีความเสี่ยงสูง

ภาพที่ 5-13 คนล้มตาย คนบาดเจ็บจากกระบวนการขุดแร่จำนวนมาก

เวลาผ่านไปการเป็น “ดินแดนมิกสัญญ์” ดังกล่าวกระทบต่อความรู้สึกของคนในพื้นที่ และสังคมไทยโดยภาพรวม ขณะเดียวกันก็กระทบต่อ “ศักดิ์ศรี” ของรัฐที่ปล่อยปะละเลยมาหลายปี จึงเข้ามาแก้ปัญหา แต่การแก้โดยในอำนาจปกติใช้นโยบายจากจังหวัด กระทรวงมหาดไทย เจ้าหน้าที่ตำรวจ กฎหมาย ทำได้ไม่ดีพอ เพราะแรงจูงใจจากผลประโยชน์มีมากและเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาคือ “ความบังเอิญ” ช่วงที่รัฐกำลังแก้ปัญหา “คอมมิวนิสต์” ในภาพรวมอยู่ ประกอบกับส่วนหนึ่งของปัญหา รัฐเห็นว่ามาจาก “คอมมิวนิสต์” และ “คอมมิวนิสต์” สามารถใช้ ผลประโยชน์จากเขาสวนมาเป็นปัจจัยในการสู้กับรัฐ ดังความเห็นของ พ.อ.บุญชร ชาวาศิลป์ นายทหารผู้ใกล้ชิดกับนโยบาย “ได้ร่มเย็น” ที่ว่า

“ก่อนหน้าที่ยังไม่มีคำสั่ง 66/23 ออกมา เรายังไม่ได้ตื่นตัวในเรื่องของเงื่อนไขสงคราม นี้นักมาก ทั้งที่มีอยู่ช่วงหนึ่งที่เรับนเขาสวนยักำลังเป็นแหล่งเงินแหล่งทอง ซึ่งตอนนั้นอาจกล่าว ได้ว่าสภาพของภาคใต้เหมือนยุคต้นทองของอเมริกาเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้วก็ได้ ผู้มีอิทธิพลเกิดขึ้น มากมายเพื่อแย่งผลประโยชน์อันมหาศาล...เป็นหม้อข้าวอีกใบหนึ่งของผู้มีอิทธิพลและ พ.อ.ท” (สหายช่วง และบุญชร ชาวาศิลป์, 2540, หน้า 403, 449)

ด้วยเหตุนี้รัฐจึงใช้นโยบาย “ปราบปรามคอมมิวนิสต์” กับเขาสวนยั จึงยุติปัญหาได้ ซึ่งในความจริงแล้วสาเหตุอื่น ๆ ส่งผลต่อการเกิด “มิกสัญญ์” ในเขาสวนยัมากกว่า “คอมมิวนิสต์”

“ปรากฏการณ์เขาสวนยั” แม้ว่าเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ประมาณสิบกว่าปี แต่ได้ส่งผลกระทบ ต่อชุมชนลุ่มน้ำตาปีตอนบนในภาพรวม ด้านหนึ่งมีชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่ เจ้าของหลุม และ ผู้รับซื้อแร่เป็นจำนวนมากมีเศรษฐกิจดีขึ้น ไปจนถึงร่ำรวย และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและ ต่อยอดธุรกิจมาจนถึงปัจจุบัน ด้านหนึ่งมีคุณภาพชีวิตที่แย่งด้านสุขภาพ และสูญเสียชีวิตคนใน ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ฯลฯ แม้จะเป็นเรื่อง “พิเศษ” แต่ “เขาสวนยั” เป็นอดีตที่ต่อเนื่องมาถึง ปัจจุบันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม เป็นทั้งความทรงจำที่หลากหลาย และ ที่สำคัญเป็น “บทเรียน” อันมีค่าต่อชาวชุมชนและสังคมไทยในภาพรวม

การดำรงอยู่ของชุมชนในยุคสมัยแห่งความขัดแย้ง

ยุคสมัยแห่งความขัดแย้งจาก “คอมมิวนิสต์” รัฐได้มีบทบาทมากขึ้นเรื่อย ๆ ก่อนปรับเปลี่ยนมาเป็นนโยบาย “66/23” รัฐใช้นโยบายขจัดให้สิ้นซาก ตามแนวคิดของ “สายเหยี่ยว”ทั้งหลาย แต่ขณะเดียวกันได้มีแนวคิด “การพัฒนา” อยู่ด้วย จากนั้นนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นในช่วงที่สังคมกำลังอยู่ในความขัดแย้ง รัฐได้นำการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานเข้ามา ด้านหนึ่งเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ด้านหนึ่งเป็นการดำเนินการตามนโยบายพัฒนาในภาพรวม นำไปสู่การเกิดถนนสำคัญในชุมชน ไฟฟ้า โรงเรียนมัธยมของรัฐและโรงพยาบาลรัฐ ฯลฯ

ชาวชุมชนส่วนใหญ่ตอบรับการพัฒนาในแง่บวก แต่รัฐก็ไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้อย่างเด็ดขาด กลับเพิ่มปัญหามากขึ้นจากการปราบปรามอย่างรุนแรง “การปราบไปพัฒนาไป” จึงไม่หลักประกันต่อ “ความสงบสุข” แต่อย่างใด หลังจากใช้นโยบาย “66/23” ปัญหาจึงได้คลี่คลายไประดับหนึ่ง การพัฒนาต่าง ๆ ได้ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง จากสาธารณูปโภคไปสู่การพัฒนาการเกษตร การพัฒนาชนบท การสนับสนุนการรวมกลุ่มมวลชนต่าง ๆ ของรัฐ ฯลฯ ชาวชุมชนจึงปรับตัวเข้าสู่ยุคการพัฒนาอย่างเต็มตัว อย่างไรก็ตามในการปรับตัวนี้ชาวชุมชนมิได้อ่อนอ่อนผ่อนตามนโยบายรัฐทั้งหมด ได้เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ลุกขึ้นไปกับรัฐและประสบความสำเร็จในยุคต่อ ๆ มา

การพัฒนาของรัฐไทยยุคใหม่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมา สำหรับชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนผ่านมาจนถึงยุค “คอมมิวนิสต์” แทบไม่มีการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ภาพภูมิวัฒนธรรมยังคงเป็นเช่นเดิมก่อนหน้านั้น การเป็นพื้นที่ “สีแดง” รัฐต้องใช้เวลาและทรัพยากรในการแก้ปัญหาอยู่ประมาณ 10 ปี จนเรื่อง “คอมมิวนิสต์” สร้างชาลง ความจริงแล้วรัฐได้ตระหนักถึงการต่อสู้กับ “คอมมิวนิสต์” โดยใช้การพัฒนาควบคู่กันไปแต่ก็ไม่ได้ทำอย่างชัดเจน เน้นไปที่การปราบก่อน ตามมาด้วยนโยบายการเมืองนำการทหารเป็นหลัก แม้ว่าในช่วง “คอมมิวนิสต์” รัฐได้ตั้งอำเภอพิปูน ตัดถนนหนทางบางสายเพื่อเชื่อมกับถนนเส้นหลักภายนอกหุบเขา และตัดถนนสายเล็ก ๆ ในพื้นที่ แต่ทั้งหมดเป็นเรื่องทางยุทธศาสตร์ ปราบ “คอมมิวนิสต์” ไม่ใช่การพัฒนาอย่างจริงจังโดยรัฐในความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตามในช่วง “คอมมิวนิสต์” ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนได้รับรู้ถึงการพัฒนารัฐยุคใหม่จริง ๆ หลังจากการตั้งโรงเรียนมัธยมของรัฐบาลแห่งแรกในอำเภอฉวาง คือโรงเรียนฉวางรัชดาภิเษก ในปี พ.ศ. 2514 หลังจากตั้งอำเภอพิปูนแล้ว ได้เกิดโรงเรียนมัธยมแห่งแรกในอำเภอพิปูนคือ โรงเรียนพิปูนสังฆรักษ์ประชาอุทิศ ในปี พ.ศ. 2516 ต่อมาได้ตั้งโรงเรียนช้างกลางประชานุกูล ในปี พ.ศ. 2521 เป็นต้น การเกิดโรงเรียนมัธยมของรัฐ ทำให้ลูกหลานชาวชุมชนส่วนใหญ่ต้องการเข้าเรียนโรงเรียนรัฐบาลมากกว่าเอกชน ด้วยความเชื่อว่ามีมาตรฐานดีกว่า และค่าเล่าเรียน ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ถูกกว่า ด้วยเหตุนี้ทำให้โรงเรียนราษฎร์หลายโรงค่อย ๆ ปิดตัวลง ระบบการศึกษาระดับมัธยมที่วางหลักสูตรจากรัฐผ่านกระทรวงศึกษาธิการ มีส่วนอย่างมากที่ทำให้ชุมชนเข้าสู่ “ยุคแผนพัฒนา” โคนรัฐอย่างเต็มตัวและทำให้ลูกหลานชาวชุมชนยุคหลัง ๆ ได้ซึมซับวิถีคิดและการปฏิบัติตามอุดมการณ์รัฐมากขึ้น

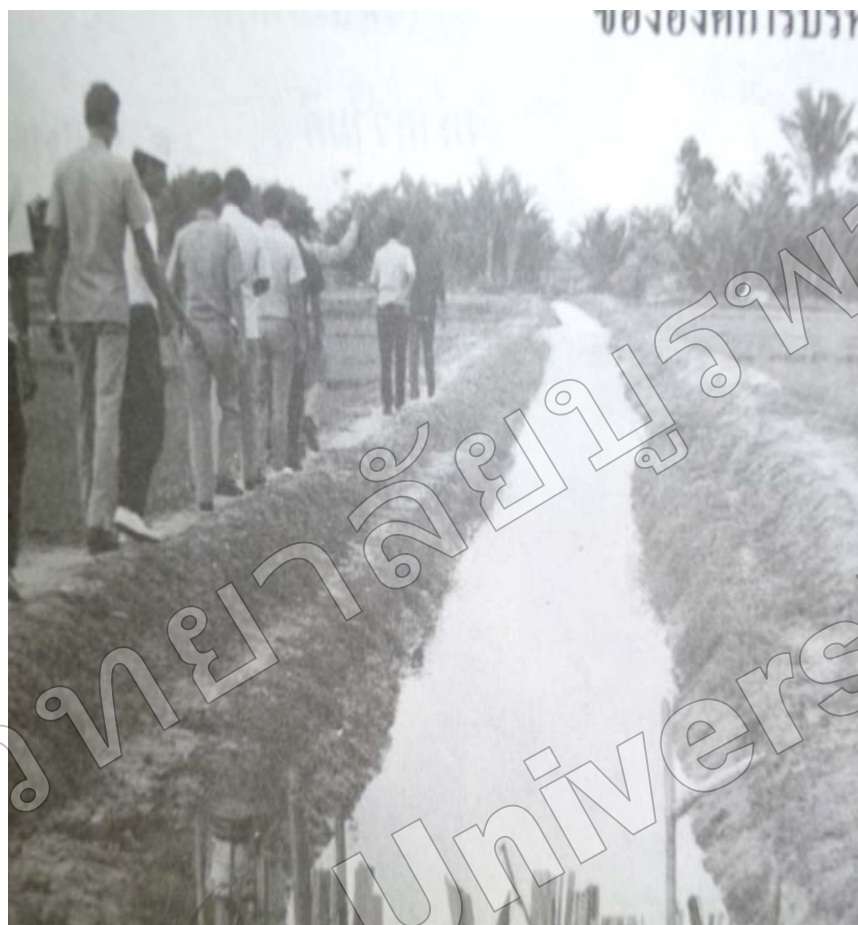
การรับรู้ถึงการพัฒนารัฐยุคใหม่ของรัฐที่สำคัญอีกอย่างของชาวชุมชนคือ การเกิดโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ประจำอำเภอฉวาง เปิดดำเนินการในปี พ.ศ. 2522 ทำให้ชาวชุมชน

เข้าถึงการบริการทางการแพทย์สมัยใหม่อย่างกว้างขวางขึ้นจากเดิมที่มี “บ้านหมอสมพร” ที่เดียว

นอกจากนั้นการพัฒนาของรัฐที่สำคัญมากคือ การสร้างถนน และถนนสำคัญที่เปิดสู่ภายนอกคือถนนสาย 41 หรือที่เรียกกันว่าถนนสายเอเชียที่สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2521 ทำให้มีถนนพาดผ่านตอนกลางของภาคได้จากจังหวัดชุมพรไปจนถึงพัทลุง และสามารถเชื่อมต่อไปถึงหัวอื่น ๆ ในภาคใต้ตอนล่างได้ ทำให้ชาวชุมชนสามารถตัดออกไปที่ถนนสาย 41 ได้โดยตรงจากอำเภอฉวาง อำเภอช้างกลาง และอำเภอถ้ำพรรณรา จากเดิมที่ต้องใช้ถนนเพชรเกษมที่ต้องอ้อมเป็นระยะทางไกล

สำหรับถนนภายในมีการปรับปรุงถนนสายหลักภายในคือถนนสายนคร-บ้านส้อง สะดวกสบายขึ้น สามารถเชื่อมไปได้ทุกจุดทั้งไปทางเวียงสระ สุราษฎร์ธานี และเข้าไปตัวเมือง นครศรีธรรมราช หรือจะเข้าถนนสาย 41 นอกจากนั้นถนนภายในตำบล หมู่บ้านก็ได้รับการพัฒนาสามารถเชื่อมออกมาที่ถนนสายหลักภายในได้ทุกตำบล หมู่บ้านไปจนถึงเขตภูเขาอำเภอพิปูน ถนนเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดจากยุคปราบปราม “คอมมิวนิสต์” และได้รับการพัฒนาต่อเนื่องในยุคหลัง ๆ

หลัง พ.ศ. 2524 เป็นต้นมาเป็นช่วงที่ยุค “คอมมิวนิสต์” สร้างหายนะ ความสงบสุขของชาวบ้านเริ่มกลับคืนมา คงไว้ซึ่งบาดแผลประทับอยู่ในชุมชนที่ยากจะเยียวยาภายในระยะเวลาอันสั้น ชาวชุมชนกลับมาดำเนินวิถีชีวิตแบบ “ปกติ” ได้อีกครั้ง อันเป็นช่วงเดียวกับที่จังหวัดนครศรีธรรมราชได้เริ่มพัฒนาชนบทอย่างจริงจังประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา สมัยผู้ว่าเนก สิทธิประศาสน์ อันอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2524-2529) ในยุคผู้ว่าเนก หน่วยงานรัฐได้กล่าวยกย่องท่านไว้ว่า “ผู้บุกเบิกศักราชใหม่ของการพัฒนาเมืองนคร” (สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวนครศรีธรรมราช, 2529, หน้า 7) ในยุคนี้นับประมาณด้านการพัฒนามากทั้งงบประมาณจังหวัด (กชช.) และงบการสร้างงานในชนบท (กชช.) รวมถึงงบประมาณองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช และงบช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยแบ่งโครงการออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ คือ ด้านการคมนาคมและสาธารณูปโภค ด้านส่งเสริมพัฒนาอาชีพ และด้านการศึกษาและส่งเสริมกิจการอื่น ๆ (สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวนครศรีธรรมราช, 2529, หน้า 38-57) โดยโครงการเหล่านี้กระจายไปทั่วจังหวัดหนึ่งในโครงการที่เข้าไปในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนที่เห็นเป็นรูปธรรมและน่าสนใจคือโครงการทำकु่งน้ำ และต่อท่อตลอดคลองในตำบลกระทุง อำเภอพิปูน โครงการนี้ได้รางวัลโครงการดีเด่นของ กชช. ในปี พ.ศ. 2529 อีกด้วย การเข้าทำโครงการนี้ในอำเภอพิปูนจึงมีความหมายมากกว่าการพัฒนาชนบททั่ว ๆ ไป ด้านหนึ่งเป็นการให้ความสำคัญการพัฒนาในพื้นที่นี้หลังผ่านยุค “คอมมิวนิสต์”

ภาพที่ 5-14 โครงการกสข. ตำบลกระทุง

นอกจากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แล้วในช่วงเวลานี้ (พ.ศ. 2524-2529) รัฐเน้นนโยบายให้หน่วยราชการวางระบบการส่งเสริมและพัฒนามุขชุมชนโดยให้ชาวบ้านจัดตั้งเป็นกลุ่มเป็นองค์กรขึ้นทำให้กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ที่รัฐเข้ามาจัดตั้งเกิดขึ้นในชุมชนจำนวนหนึ่ง เป็นกลุ่มองค์กรที่หลากหลายกว่ายุคก่อน ๆ ที่เน้นด้านอาชีพเป็นหลัก แต่ในยุคนี้มีด้านเศรษฐกิจที่กว้างขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ มีกลุ่มแม่บ้าน มีกลุ่มที่คอยสอดส่องดูแลด้านความมั่นคง เป็นต้น

จากยุคปราบ “คอมมิวนิสต์” มาจนถึงสิ้นสุดปีงบประมาณในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 หรือประมาณปี พ.ศ. 2512-2529 ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนอยู่ในยุค “คอมมิวนิสต์” ยุคแห่งความขัดแย้ง และ “ยุคพัฒนาของรัฐ” ไปพร้อม ๆ กัน ทำให้ด้านการพัฒนาจากรัฐทำได้ไม่เต็มที่เท่าไรนัก เพราะต้องไปเน้น “จัดการ” กับ “คอมมิวนิสต์” ช่วงเวลาหนึ่ง ช่วงที่ได้พัฒนาจริง ๆ จะเป็นหลัง พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา การดำรงอยู่ในยุคแห่งความขัดแย้งนี้มี “ทุกข์”

มากกว่า “สุข” “ทุกข์” จากภัยธรรมชาติ จากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ และผลประโยชน์ ชาวชุมชนสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินไปจำนวนมาก อาจมี “สุข” อยู่บ้างกับการมีโรงเรียนมัธยมของรัฐเกิดขึ้น มีโรงพยาบาลรัฐ มีถนนที่สะดวกขึ้นกว่าก่อน มีโครงการต่าง ๆ ของรัฐที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ และพื้นฐานทางสังคมที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ในยุคสมัยแห่งความทุกข์ยากและความขัดแย้งนี้ ชาวบ้านยังคงรวมตัวกันในเครือข่ายความร่วมมือชาวบ้านช่วยเหลือกันทำการผลิต โดยเฉพาะในสายเครือญาติ แม้ว่าจะไม่เหนียวแน่นดังเช่นอดีต เนื่องจากการเปลี่ยนมาเป็นยางกองทุน ทำให้การผลิตมีความซับซ้อน ต้องผูกพันนโยบายรัฐ ความรู้จาก “ผู้เชี่ยวชาญ” และระบบตลาด ประกอบกับมีเงินทุนสนับสนุนจากรัฐ ทำให้การผลิตต้องใช้เงินแทบทุกขั้นตอน การช่วยเหลือกันโดยไม่มีค่าจ้างในอดีต เปลี่ยนไปเป็นการจ้างมากขึ้น แต่การทำไร่ ทำนา และการช่วยเหลืออื่น ๆ ยังคง “ออกปาก” กันมากพอสมควรแม้ว่าจะมีการจ้างเป็นเงินมากกว่ายุคก่อนก็ตาม

จากที่ได้กล่าวไปในข้อ 2 ยังมีการรวมตัวกัน “ทางการเมือง” คือการเข้าร่วมในขบวนการต่อต้านการกดขี่ กดดันจากรัฐ โดยการเข้าร่วมและเป็นแนวร่วม “คอมมิวนิสต์” ขณะเดียวกันก็มีผู้เข้าร่วมกับรัฐ ต่อต้าน “คอมมิวนิสต์” “การเมือง” ในชุมชนจึงมีความเข้มข้นมาก นอกจากนั้นยังมีการรวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มเป็นองค์กรโดยการสนับสนุนและจัดการโดยรัฐอีกจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามมีการรวมตัวที่น่าสนใจควรกล่าวไว้เป็นการเฉพาะในที่นี้สองกรณีคือการรวมตัวสร้างเจดีย์ “พ่อท่านคล้าย” วัดธาตุน้อย และการก่อตัวของกลุ่มชาวสวนยางภายใต้การนำของประยงค์ รัตนรงค์

1. “เจดีย์วัดธาตุน้อย” ศรัทธา บารมี พ่อท่านคล้าย

ช่วง “เผด็จการ” บทบาทพ่อท่านคล้ายในการเป็นผู้นำสร้างสาธารณูปโภค

(ดูบทบาทด้านนี้ในบทที่ 4) แทบไม่ปรากฏให้เห็น ด้านหนึ่งเป็นเพราะบรรยากาศทางการเมืองและชาวบ้านเพิ่งสูญเสียจากวาทภัย แต่ด้านหนึ่งอาจเป็นเพราะท่านมีอายุมากแล้ว แต่ท่านยังเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวชุมชนทั้งในและนอกพื้นที่อย่างไม่เสื่อมคลาย ตรงข้ามบารมีกลับมีมากขึ้น ด้วยแรงศรัทธาด้านต่าง ๆ ทั้งวัตรปฏิบัติ ความสัมพันธ์กับผู้คนและ “อิทธิปาฏิหาริย์”

ในปี พ.ศ. 2502 พ่อท่านคล้ายรับนิมนต์ไปที่กว๊านพะเยา นายประคอง ช่วยพันธ์ ได้นำผอบทองคำมาถวาย โดยเล่าให้พ่อท่านคล้ายฟังว่า ได้ไปพบเจดีย์ที่ปรักหักพังองค์หนึ่ง ได้ขุดเจ็ยพบผอบทองคำที่มีกระดูกอยู่เต็ม เชื่อว่าเป็นพระธาตุ จึงนำมาเก็บไว้บูชา ต่อมาได้ฝันว่าพระธาตุนี้มีเจ้าของให้นำผอบนี้ไปให้เจ้าของ ตามที่ฝันบอกลักษณะผู้เป็นเจ้าของซึ่งมีลักษณะตรงกับพ่อท่านคล้าย (เป็นความเชื่อเฉพาะบุคคล) เมื่อพ่อท่านคล้ายรับผอบนั้นมาดู จึงเอาผ้าขาวมาปูละพาดเฉพาะพระธาตุ ส่วนผอบทองคำมอบกลับให้นายประคองไป เมื่อท่านกลับมาที่วัดจันดีจึงคิดจะสร้างเจดีย์สักองค์เพื่อเก็บพระธาตุไว้ภายใน

ก่อนเข้าพรรษาปี พ.ศ. 2504 พ่อท่านคล้ายต้องการสร้างเจดีย์ใหญ่เพื่อเก็บพระธาตุที่ได้มา ท่านมีความคิดที่น่าสนใจ กล่าวคือ “เจดีย์องค์นี้ให้ใช้รูปแบบเหมือนพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช แต่ให้มีขนาดเล็กกว่า อย่าให้เท่าของเขา เราเป็นคนธรรมดา พระบรมธาตุนั้น เจ้าเขาสร้าง” (ดำรงธรรม, 2552, หน้า 57-58) เจดีย์นี้จึงเป็น “(พระ) ธาตุน้อย” หมายถึง การเปรียบเทียบกับ “(พระ) ธาตุใหญ่” (พระบรมธาตุ) นั่นเอง ความคิดนี้แสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อพระบรมธาตุ นคร ต้องการเอาพระบรมธาตุเป็นต้นแบบ ขณะเดียวกันก็เป็นการอ่อนน้อมถ่อมตัว ไม่ต้องการ เทียบ “บารมี” กับพระบรมธาตุ

นอกจากนั้นความคิดนี้ยังมีนัยยะต้องการเชื่อมโยง “ชาวนอกเขา” กับ “เมืองนคร” อย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันเป็นการแสดงถึงตัวตนและการดำรงอยู่ของ “ชาวนอกเขา” ต่อ “เมืองนคร” อย่างเป็นรูปธรรมอีกด้วย ความจริงแล้ว “ชาวนอกเขา” ต่างก็เคารพ ศรัทธาพระบรมธาตุเมืองนครมาแต่โบราณ พระบรมธาตุคือศูนย์กลางกิจกรรมทางศาสนาของ “เมืองนคร” “ชาวนอกเขา” รวมถึงชาวชนบทอื่น ๆ ของเมืองนครจะต้องหาโอกาสมาสักการะให้ได้ในช่วงชีวิตหนึ่ง ถือเป็นมงคลแก่ชีวิต แต่ “ชาวนอกเขา” ไม่มีสิ่งที่แสดงเชิงสัญลักษณ์อย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันการถูกนิยามว่า “ชาวนอกเขา” เป็นความรู้สึกที่ถูกกดทับมานาน การสร้างเจดีย์ ธาตุน้อย ด้านหนึ่งเป็นการยอมรับการเชื่อมโยงกับเมืองนครผ่านพระบรมธาตุ ด้านหนึ่งเป็น “การตอบโต้” เพื่อให้เห็นถึงตัวตนและการดำรงอยู่อย่างมีเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี ความคิดของ พ่อท่านคล้ายจึงมาบรรจบกับความรู้สึกของชาวบ้านอย่างพอดี ด้วยเหตุนี้เมื่อประกอบกับความเคารพศรัทธาต่อพ่อท่านคล้าย การสร้างเจดีย์ธาตุน้อยจึงเป็นการรวมตัวชาวนอกเขาทุกกลุ่มอย่างแท้จริง

เดิมเจดีย์นี้จะสร้างที่วัดจันดี แต่เนื่องจากเป็นที่ต่ำมีน้ำหลาก น้ำท่วมแทบทุกปี จึงเปลี่ยน มาเป็นที่ป่าริมทางรถไฟ อันเป็นที่ดินที่ผู้ใหญ่กล้างมพร้อมถวายให้พ่อท่านคล้ายตั้งแต่ พ.ศ. 2483 เนื้อที่ 46 ไร่เศษ ทุนที่ใช้ในการก่อสร้างมาจากคนทุกกลุ่มทั้งในและนอกพื้นที่ ครูดำเนิน ขาวล้วน ได้เล็งถึงการร่วมแรงร่วมใจในการก่อสร้างไว้ว่า

“พ.ศ. 2504 พ่อท่านครั้นได้นำนักเรียนชาย-หญิง ชั้นม. 5-6 โรงเรียนพึ่งตนเองที่อยู่ ประจำวัดจันดี โดยครูเขียน รัตนบุรี ครูกัมพล พยัคติกุล นำนักเรียนไปทำการแผ้วถาง เก็บเศษ เศษท่อนไม้ในพื้นที่ส่วนที่ติดกับทางรถไฟ เป็นบริเวณกว้าง ประมาณ 6 ไร่เศษ เพื่อเตรียมที่ ก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ ตามความตั้งใจของพ่อท่าน การก่อสร้างเริ่มขุดดินวางฐานราก เมื่อ พ.ศ. 2504 โดยขอแรงของนักเรียนและประชาชนที่มาหาพ่อท่าน ขุดฐานรากเจดีย์เป็นรูปวงกลม ขุดลึก ประมาณ 2 เมตรเศษ ลักษณะดินชั้นล่างเป็นดินลูกรัง ดอกเส้าเข็มด้วนเส้าเข็มไม้แดง เทคอนกรีต ทับหัวเส้าเข็มกับหินก้อนใหญ่ที่การรถไฟนำมาเทไว้ให้ข้างทางรถไฟด้านหน้า นักเรียนประชาชน

ช่วยกันขนมาที่ก่อสร้างแล้ววางเรียงทับเสาเข็มคอนกรีต ทับหน้าประมาณครึ่งเมตร ต่อจากนั้น
ตั้งคานคอนกรีตเสริมเหล็กวางรถไฟผ่านแท่งฐานแผ่วงกลมออกไปเชื่อมโยง ถึงตัวคานรอบนอก
และตั้งคานชอย เพื่อความแข็งแรง (ตามคำแนะนำวิศวกรรถไฟที่มาช่วยดูแลการก่อสร้างไม่มี
แบบแปลนการก่อสร้าง) โดยพ่อท่านครั้นเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างด้วยแรงงานของประชาชนที่มา
กราบไหว้พ่อท่าน...พระธาตุเจดีย์องค์นี้จำลองแบบพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช เพียงย่อส่วนลง
มาคือสูง 70 เมตร (35 วา) ฐานสี่เหลี่ยมรอบนอก 72 เมตร เป็นเจดีย์ ทรงลังกา ปล้องโหนดนับได้
43 ปล้องต่อมานายก๊วย ชาวอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้จัดทำยอดพระธาตุทองคำ ใช้ทองคำ
หนัก 450 บาท มาถวาย” (ดำรงธรรม, 2552, หน้า 58)

เจดีย์ธาตุน้อยได้วางศิลาฤกษ์ในวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2505 โดยมีพ่อท่านคล้ายเป็น
ประธานฝ่ายสงฆ์ และพล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดชเป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ นำสังเกตว่า
ขุนพันธรักษ์ราชเดช มีความเคารพ ศรัทธาต่อพ่อท่านคล้ายมาก ลูกชายคนหนึ่งของท่านได้เข้าพิธี
อุปสมบทโดยมีพ่อท่านคล้ายเป็นอุปัชฌาย์ แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างสองท่านนี้
การสร้างเจดีย์นี้ดำเนินการ โดยใช้แรงงานประชาชนเป็นหลัก เงินทุนมาจากการบริจาค มากบ้าง
น้อยบ้าง ตามกำลัง ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับวาทภัย การก่อสร้างจึงค่อยเป็น
ค่อยไป ผ่านไปประมาณ 9 ปีจนพ่อท่านคล้ายมรณภาพในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2513 การก่อสร้าง
ก็ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ทางผู้เกี่ยวข้องได้นำร่างพ่อท่านคล้ายบรรจุโลงแก้วมาไว้ที่เจดีย์ให้ประชาชน
เคารพ อีก 8 ปีต่อมา พ.ศ. 2521 ทายาทของผู้ใหญ่กลับงามพร้อม ผู้บริจาคที่ดิน ทำเรื่องขอสร้างวัด
ทางกรมศาสนาก่อนุญาตจนกลายมาเป็นวัดธาตุน้อย หรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า “วัดเจดีย์”
(พ่อท่านคล้าย) ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน

ภาพที่ 5-15 พ่อท่านคล้ายกับขุนพันธรักษ์ (คนขวา) ในวันวางศิลาฤกษ์วัดธาตุน้อย
(ดำรงธรรม, 2552, หน้า 57)

2. การก่อตัวกลุ่มสวนยางไม้เรียง

ก่อน “วาทภัย05” ชาวบ้านยังคงทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยมียางพันธุ์ดั้งเดิมเป็นอาชีพเสริม โดยหลังสงครามโลกครั้งที่สองค่อย ๆ มีบทบาทเป็นอาชีพหลักมากขึ้น หลังวาทภัยชาวบ้านเปลี่ยนมาเป็น “ยางกองทุน” เข้าสู่ยุคพืชพาณิชย์อย่างเต็มตัว ช่วงหลังวาทภัยเป็นช่วงเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมเริ่มดำเนินการ แต่ “ชาวนอกเขา” ต้องเผชิญกับ “เผด็จการ” และความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองอยู่หลายปี ทำให้ “การพัฒนา” ล่าช้ากว่าที่ควรจะเป็นอย่างไรก็ตามในช่วงแผนพัฒนาฯและนโยบายต่อสู้กับ “คอมมิวนิสต์” รัฐได้สนับสนุนให้ชาวบ้านตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมา หนึ่งในนั้นคือกลุ่มอาชีพในตำบลต่าง ๆ และที่มีแทบทุกตำบลคือ กลุ่มชาวนา

ช่วงแรก ๆ ยังไม่มีกลุ่มทำสวน แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่ชาวบ้านทำนาเป็นหลักแม้ว่าจะมีสวนต่าง ๆ แต่ยังไม่คิดว่าเป็นอาชีพหลัก กลุ่มชาวนาในยุคแรก ๆ นั้น รัฐไม่ได้ช่วยเหลืออะไรมาก ส่วนใหญ่เป็นการให้คำปรึกษา แนะนำการทำนาแบบ “เกษตรสมัยใหม่” หลังชาวบ้านปลูก “ยางกองทุน” มาถึงปี พ.ศ. 2509 มีชาวสวนยางกลุ่มหนึ่งในตำบลไม้เรียง (ประมาณ 60 คน) นำโดย ประยงค์ ธรรมรงค์ ได้คิดร่วมกันว่า ตอนนี้พวกเขาปลูก “ยางกองทุน” อยู่แต่ละวันเน้นไปที่ทำสวนเป็นหลัก มากกว่าการทำนา การปลูกยางพันธุ์ใหม่ต้อง “รับจ้างตัวเอง” เพื่อเอาทุนมาใช้ พวกเขาจึง “ลงแขก” กันทำสวนยาง ทำให้เกิดกลุ่มทำสวนยางขึ้นแบบ “ไม่เป็นทางการ” โดยยังรวมกับกลุ่มชาวนาเดิม แต่เน้นมาที่ทำสวนยางเป็นหลัก กลุ่มนี้ยังร่วมกันทำงานเรื่อย ๆ จนถึงปี พ.ศ. 2512 เมื่อมีการพบแรกที่เขาศูนย์ กลุ่มต่าง ๆ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการหยุดทำกิจกรรมร่วมกันหมด ประยงค์ ธรรมรงค์ เล่าถึงบรรยากาศช่วงนั้นว่า

“กลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งมาหายไปหมด กลุ่มชาวนา กลุ่มชาวสวนของเราก็หยุด ทุกกลุ่มมีแต่ชื่อ แต่ไม่มีกิจกรรม ทุกคนคิดว่ารวยแน่ ๆ ตัวใครตัวมันกันหมด แม้แต่ในวัด (วัดไม้เรียง วัดหาดสูง) กิจกรรมวิปัสสนาที่เคยทำ ๆ กันมาหายไปหมด วัดทำหน้าที่หลักคือ เผาศพ คนเข้าวัดมีแต่คนแก่ ๆ คนทำงาน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ขึ้นเขาศูนย์หมด” (ประยงค์ ธรรมรงค์, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2553)

หลังปิดเขาศูนย์ปี พ.ศ. 2524 (สมัยพลโทจวน วรรณรัตน์) สถานการณ์ความขัดแย้งเริ่มเข้าสู่สภาวะปกติ แต่ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับเขาศูนย์หลายคนมีความสับสน กังวลใจเนื่องจากทั้งอาชีพเดิมไปประมาณ 10 กว่าปี บางคนที่เก็บเงินไว้ได้ก็ตั้งหลักได้เร็ว คนที่ทำงานรับจ้างและไม่มีเงินเก็บต้องกลับมาตั้งหลักใหม่ ขณะเดียวกันสภาพสังคมรอบ ๆ เขาศูนย์ยังอยู่ในสภาพเลวร้าย คนที่ปรับตัวไม่ได้ก็หันไปปล้นจี้ ลักเล็กขโมยน้อย จับคนเรียกค่าไถ่ การพนัน ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้รัฐไม่ได้เข้ามารับผิดชอบ หรือช่วยเหลือแต่อย่างใด

ด้วยปัญหาดังกล่าวแกนนำชาวบ้านรอบ ๆ เขาศูนย์ได้ประชุม ปรึกษาหารือกันหลายครั้ง จึงได้ข้อสรุปว่า “พวกเราจะต้องร่วมมือกันจะต้องคลี่คลายสถานการณ์ให้เร็วที่สุด เพราะที่อื่นเขาพัฒนาจนเจริญก้าวหน้าไปไกลแล้ว เรายังจมปลักอยู่กับความวุ่นวายไม่หยุด จะรอให้คนภายนอกมาช่วยแก้ก็ยังไม่เห็นตัวตนชัดเจนนัก” (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ก, หน้า 53) จึงเริ่มต้นจากการขอแยกหมู่บ้านใหม่ บริเวณเขาศูนย์จาก “ชายขอบ” ของหมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง มาเป็นหมู่ 9 (บ้านตรอกไม้แดง) ตำบลไม้เรียง ทำให้การร่วมมือกันดำเนินการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและชาวบ้านทำได้สะดวกขึ้น ประยงค์ ธรรมรงค์ ได้บันทึกลักษณะการทำงานของชาวบ้านไว้อย่างน่าสนใจว่า

“คนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวติดกันทั้งหมดจึงพูดคุยกันง่ายประกอบกับผู้ใหญ่ใหม่ หมู่บ้านใหม่ จึงมีความขยันในการประชุม ผมในฐานะผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพยายามจัดงาน

คิดกิจกรรมขึ้นมาเสนอในที่ประชุมทุกครั้งที่มีการประชุม เพื่อให้ในที่ประชุมมีสาระและให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการพิจารณา เรื่องอะไรที่ได้ข้อสรุปก็เอามาลงสู่การปฏิบัติ เรื่องอะไรที่ยังสรุปไม่ได้ก็ฝากเป็นการบ้านให้ทุกคนไปคิดกันต่อแล้วนำมาเสนอในการประชุมครั้งต่อไป เรื่องใดที่นำไปปฏิบัติแล้วก็รายงานความก้าวหน้าในทุกคนได้รับทราบอย่างต่อเนื่อง”

(ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ก, หน้า 55)

การรวมตัวกันและมีความตั้งใจจริงในการทำงานดังกล่าวทำให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทบทวนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง จนมาถึงการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพครั้งสำคัญ กล่าวคือ

“ในปีเดียวกันนี้เอง (2524) ผมได้เสนอการจัดตั้งหน่วยเกษตรกรรมที่ 2 ขึ้น ในหมู่ที่ 9 เพราะตอนนั้น...เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรรมทำนาไม้เรียงประมาณ 60 กว่าคน แต่สมาชิกในหมู่ที่ 9 มีอาชีพหลักทำสวนยาง มีคนทำนาอยู่บ้าง ไม่กี่ครอบครัว แต่นักก็เป็นอาชีพรอง ทำให้สมาชิกที่เป็นชาวสวนยางไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร...(เรา) เน้นเรื่องการพัฒนาการทำสวนยาง และได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอทางด้านเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำยางแผ่น มีจักรรีดตะกวด เครื่องกรอง ตาซัง และอื่น ๆ ที่จำเป็น” (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ก, หน้า 55)

การรวมตัวของชาวบ้านในครั้งนี้แม้ว่าได้รับการสนับสนุนและรับรองจากรัฐ เนื่องจากเป็นช่วงที่รัฐส่งเสริม สนับสนุนการรวมกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2524-2529) ซึ่งในช่วงนี้มีกลุ่มต่าง ๆ ได้รับการจัดตั้งโดยรัฐจำนวนหนึ่ง แต่ “กลุ่มสวนยางไม้เรียง” ไม่ได้เป็น “กลุ่มจัดตั้ง” เนื่องจากชาวบ้านต้องการแก้ปัญหาชีวิตของตัวเอง ภายใต้งานใจ ของสถานการณ์ในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มของชาวไม้เรียงดังกล่าวเป็น “กลุ่มแบบใหม่” มีลักษณะ “เป็นทางการ” มากขึ้น มีรูปแบบการจัดการแบบใหม่ตามเงื่อนไขของรัฐ ประเด็นสำคัญคือ เป็นการรวมกลุ่มด้านอาชีพเพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมในระบบตลาด อันเป็นมิติใหม่ในการรวมตัวของชาวบ้าน

“กลุ่มสวนยางไม้เรียง” มีวิสัยคิดในการจัดการตัวเองเพื่อต้องการ “ต่อสู้” “ต่อรอง” กับตลาดและนายทุน รวมถึง “ทำทนาย” ทักษะคติของนายทุนและรัฐต่อศักยภาพของชาวบ้านอีกด้วย ไม่ใช่เพียงแต่การขายผลผลิตที่ยุติธรรมเท่านั้น แต่เป็นความรู้สึกลึกซึ้งด้าน “ศักดิ์ศรี” อีกด้วย กลุ่มเห็นว่าชาวสวนยางรายย่อยที่ผ่านมาไม่ได้พัฒนาขึ้นมากนัก นอกจากมี “ยางกองทุน” เป็นยางพันธุ์ดี แต่เมื่อนายยางแผ่นไปขายต้อง ถามพ่อค้าว่า “วันนี้ยางเกรดไหน” “ให้ราคาเท่าไร” “แล้วได้กี่กิโล” ฯลฯ เป็นความรู้สึกที่อัดอั้นกับสภาพดังกล่าว จึงได้รวมกลุ่มกันโดยคิดว่าต้องทำเพื่อแก้ปัญหาให้ได้ กล่าวคือ กำหนดคุณภาพให้ได้ตรงกับความต้องการตลาด กำหนดราคาขายเองตามต้นทุน และได้กำไรที่เหมาะสม และกำหนดน้ำหนักจากกลุ่มเอง

ความคิดและความรู้สึกดังกล่าวเป็น “ความเปลี่ยนแปลงทางจิตสำนึก” ที่เกิดจากการมองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวบ้านกับพ่อค้า นายทุน สิ่งที่ตัวเองและกลุ่มเผชิญอยู่นั้น คือการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้า นายทุน และมีความปรารถนาจะก้าวออกไปจากสภาพนั้น โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิด ความรู้ แสวงหาเครือข่ายใหม่ ๆ ที่สามารถทำให้กลุ่มเข้มแข็งขึ้น เมื่อเกิดความมั่นใจในระดับหนึ่งแล้ว จึงนำมาสู่การปฏิบัติการจริง

บันทึกของประยงค์ รัตนรงค์ และคำสัมภาษณ์ ต่อไปนี้แสดงให้เห็นถึงความคิด ความรู้สึก ความรู้ กลยุทธ์ ความมุ่งมั่น ความอดทน รวมถึงการสรุปทบทวนในการจัดการกลุ่ม กล่าวคือ

“...ในช่วงเริ่มต้นเรามีแนวคิด “ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับประโยชน์ ร่วมกันรับผิดชอบ” แต่ทำไม่สำเร็จ เพราะการร่วมกันทำโดยคนจำนวนมาก แต่ละระดับของคนยังแตกต่างกัน ความขัดข้องที่แนวคิดไม่ตรงกัน มีการได้เปรียบเสียเปรียบกัน เกิดความยุ่งยาก แก้ไม่ได้ในที่สุดต้องเลิก...แต่ด้วยนิสัยที่ไม่ค่อยยอมแพ้อะไรง่าย ๆ จึงสรุปว่าปัญหาอยู่ที่ “ร่วมกันทำ” จึงต้องแก้ที่สาเหตุ จึงกำหนดแนวคิดใหม่ว่า “ร่วมกันคิด ร่วมกันเรียนรู้ แยกกันทำ รวมกันขาย” วิธีนี้ทุกคนเห็นด้วย สมาชิกจำนวน 62 คน มาเข้าฝึกอบรมการทำยางแผ่นชั้นดี เพราะทุกคนยอมรับว่าปัญหาอยู่ที่คุณภาพ ไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ถ้าทำให้คุณภาพดีราคาจะดีขึ้นด้วย การฝึกอบรมเริ่มตั้งแต่การฝึกกรีดยางที่ถูกวิธี และเอาน้ำยางมาทำยางแผ่นชั้นดี ใช้เวลา 2 วันทุกคนสามารถทำยางแผ่นชั้น 1 ได้หมด หลังจากนั้นก็ให้ต่างคนต่างไปทำยางแผ่นชั้นดีของตัวเอง 15 วันจึงเอายางมารวมกันขาย มีเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล เป็นคนกลาง ตรวจสอบคุณภาพยางและเชิญพ่อค้ามาประมูล แต่ก็ผิดหวังอีก เพราะตอนฝึกอบรมทุกคนทำได้ดี แต่พอไปทำ บางคนไม่จริงจัง ไม่รับผิดชอบ หรืออาจจะขึ้นอยู่กับอารมณ์ก็ได้ วันไหนอารมณ์ดีก็ทำยางชั้น 1 ได้ วันไหนอารมณ์เสียก็จะออกมาเป็นยางชั้น 3 ชั้น 4 แต่เวลาเอามารวมกันขายก็ยากได้ราคาเท่าคนอื่น ๆ พ่อค้าผู้ประมูลก็เอายางที่ไม่ดีมาเป็นเงื่อนไขกดราคาลงมา ทำให้ผู้ทำดีอยู่แล้วเสียดายใจครั้งต่อไปก็ไม่ยอมนำมาขายรวมกลุ่ม ในที่สุดกลุ่มก็ต้องเลิกไปอีกครั้ง...

...ด้วยความอดทน ความตั้งใจ และการไม่ยอมแพ้ ผู้นำจำนวน 11 คนกลับมาคิดกันต่อ ทบทวนความล้มเหลว 2 ครั้งที่ผ่านมาได้ข้อสรุปว่า เรื่องคุณภาพยังเป็นเรื่องสำคัญ ที่ผ่านมารายังใช้วิธีแก้ไม่ตรงจุด ความเป็นจริงน้ำยางสดที่ออกมาจากต้นยางมีความบริสุทธิ์เหมือนกันหมด มีปัญหาอยู่ที่ขั้นตอนการผลิต ถ้าต่างคนต่างทำเพียงประมาณ 20 คน ก็จะออกมาไม่น้อยกว่า 10 เกรด ทางแก้ที่ถูกต้องน่าจะเอาน้ำยางสดมารวมกัน แล้วทำด้วยคน ๆ เดียว จึงจะออกมาเป็นเกรดเดียวตามที่ตลาดต้องการ...

...คนที่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้มีเพียง 12 คน รวมทั้งผม ทั้ง ๆ ที่ชาวสวนยางในตำบลไม่เรียงมีถึงพันกว่าครอบครัว ผมจึงวางแผนสร้างความมั่นใจให้กับแกนนำทั้ง 11 คน

โดยวิธีการเสริมความรู้ด้านวิชาการ และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาบวกกับประสบการณ์ และ ภูมิปัญญาที่ทุกคนมีอยู่และก็โชคดีที่ได้รับความร่วมมือจากคุณอุบล เทวฤทธิ์ ผู้อำนวยการการ สอนยางนาบอน และคุณเดชา มีสวน นักวิชาการหนุ่มไฟแรง ทั้ง 2 ท่านเชียร์พวกเราเต็มที่ เพราะ เห็นฝีมือตอนทำยางส่งเข้าประกวดในงานปีใหม่ อำเภอลาวาง ซึ่งทั้งสองท่านเป็นคณะกรรมการ ตัดสินด้วย และยางที่ได้รับที่ 1-2-3 ของทุกปีก็อยู่ในกลุ่มของ 12 คนนี้เสมอมา การที่ทั้งสองท่าน ได้รับปากยืนยันให้การสนับสนุนเต็มที่ทำให้พวกเราที่มีความมั่นใจมากขึ้น แต่การนำชมโรงงาน ยางแผ่นผึ่งแห้ง (Airdry Sheed) ผู้อำนวยการบอกว่าโรงงานนี้ดัดแปลงมาจากของเก่าจึงไม่ได้ มาตรฐาน แต่ตอนนี้โรงงานของพ่อค้าที่ตลาดนาบอนได้ทำการผลิตแล้วเป็นโรงงานที่ทันสมัย น่าศึกษา...จึงได้ประสานกับคุณวีระศักดิ์ ช่วยพงษ์ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรอำเภอลาวาง ผู้รับผิดชอบตำบลไม้เรียง ขอให้ทางเกษตรอำเภอทำหนังสือขออนุญาตโรงงานยางอบแห้งของบริษัท นาบอนรับเบอร์ ตามที่ผ.อ. องค์การสวนยางแนะนำ พอทางบริษัทฯ ตอบรับก็ขอให้คุณวีระศักดิ์ นำทีม 12 คนไปดูงาน ผมเดาว่าการที่เขาให้ดูอาจจะเกรงใจเจ้าหน้าที่เกษตรก็ได้ พวกเราอาจไม่ได้ รายละเอียดมากนัก ขอให้พวกเราแบ่งหน้าที่กัน เตรียมสมุดปากกาให้พร้อมจดบันทึกสิ่งที่ได้เห็น ผมเองรับผิดชอบด้าน โครงสร้างของโรงงานและระบบการทำงาน อีกคนศึกษาวิธีการจัดซื้อน้ำยาง อีกคนดูขั้นตอนการแปรรูป อีกคนดูการคัดคุณภาพ อีกคนดูการบริหารจัดการ และอื่น ๆ ซึ่งทุกคน ตั้งใจทำหน้าที่ของตัวเองอย่างเข้มแข็ง สิ่งที่ผมคาดคิดก็ไม่ได้คิด เพราะผมคาดว่า การขออนุญาตจากภาค ธุรกิจในครั้งนี้เราอาจแค่ได้ดู ได้เห็นเท่านั้น ส่วนรายละเอียดอื่นก็คงจะไม่ได้อะไรมากนัก คือ เขาบอกว่ายินดีให้ดูอย่างเต็มที่ แต่รายละเอียดต้องถามผู้จัดการและวันนี้ผู้จัดการไม่อยู่เขาจึง ไม่สามารถให้รายละเอียดได้ พวกเราก็ตีใจกันที่ได้เห็นสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของ พวกเรา แต่ความเจริญก้าวหน้าไปอยู่ที่พ่อค้า...

...ตอนขากลับผมสังเกตเห็นทุกคนซึมไม่คุยกันครั้นเครื่องเหมือนตอนขาไป ผมจึงเอ่ย ทำลายความเงียบขึ้นก่อนที่เห็นวันนี้แล้วเรารู้สึกอย่างไร ทุกคนมองตากันแล้วมีคนหนึ่งเอ่ยขึ้นว่า สงสัยจะหมดหวังเพราะเขาบอกว่าเราต้องลงทุน 11 ล้าน (ค่าเงินปี 2524) ผมบอกว่าใช่ผมก็ได้ยิน อย่างนั้น แต่ผมก็ถามว่ากำลังผลิตของเขาได้วันละเท่าไร เขาบอกว่ากำลังผลิตวันละ 10 ตัน แต่เรา 12 คน มียางรวมกันเท่าไร เราก็ตีสร้างย่อส่วนลงมาให้พอดีกับผลผลิตของเราก็คงได้ ไม่เป็นไรวันนี้ เรากลับบ้านกันก่อน แต่พรุ่งนี้ขอให้ทุกคนมาพบกันอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับสมุดที่ทุกคนได้บันทึก มาตามหน้าที่ของแต่ละคนมาด้วย...

...ตอนบ่ายของวันรุ่งขึ้นทุกคนมาพร้อมเพียงกันตามนัด หน้าตาเบิกบานเป็นปกติ ไม่เครียดเหมือนตอนขากลับเมื่อวาน เพราะทุกคนพบทางออกแล้วว่าเราไม่ควรไปเลียนแบบเขา ที่เราต้องไปดูก็เพื่อการเรียนรู้ในการปรับแนวคิดเท่านั้น ผมทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตภาพตามที่แต่ละคน

รายงานเสร็จสิ้น ก็ได้ภาพโรงงานพอครา ๆ มาภาพหนึ่ง แต่การที่จะกำหนดขนาดไหน เท่าไรต้องใช้ข้อมูลอีกชุดหนึ่ง เริ่มจากข้อมูลพื้นที่สวนยางของแต่ละคนว่ามีพื้นที่ปลูกยางรวมกันทั้งหมดกี่ไร่ ไร่หนึ่งได้น้ำยางวันละกี่กิโล จะต้องสร้างโรงงานกำลังผลิตวันละเท่าไรจึงจะเหมาะสม ผมมีหน้าที่รวบรวมข้อมูลทุกด้านที่คิดว่าจำเป็นมาวิเคราะห์ ทำแผนการผลิต เขียนแปลน โรงงานแบบชาวบ้านให้พออธิบายกับทุกคนเข้าใจได้ปฏิบัติได้...

...มาถึงตรงนี้ผมสามารถหาคำตอบมาได้แล้ว 2 คำถาม คือ จะทำอะไร ทำไม่ถึงต้องทำ แต่ยังมีคำถามอีก 3 คำถามที่ผมจะต้องหาคำตอบคือ วิธีทำ ทำอย่างไร ต้องใช้เงินเท่าไร ได้เงินมาจากไหน ผมตัดสินใจไม่ปวดหัวเรื่องเงินคิดว่าวิธีทำที่เหมาะสมพร้อมที่จะปฏิบัติได้ จึงเริ่มจากวัตถุดิบ ตามข้อมูลของทั้ง 12 คน...(พบว่า) โรงงานขนาดนี้น่าจะใช้เงินไม่เกิน 600,000 บาท เฉลี่ยคนละ 50,000 น่าจะอยู่ในขีดความสามารถปฏิบัติได้ แต่พอคิดต่อไปถึงเรื่องการตลาดที่ได้ข้อมูลมาว่ายางประเภทนี้ต้องขายไปต่างประเทศจึงต้องขายครั้งหนึ่ง 20 ตัน คือ 1 ตู้คอนเทนเนอร์ ถ้าผลิตได้วันละ 500 กิโลต้องใช้เวลารั้ง 40 วัน ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะเราไม่มีเงินหมุนเวียนที่จะสต็อกยางได้...ที่ประชุมสรุปว่าต้องทำให้ได้ถึง 1,500 กิโล และขายเดือนละ 2 ครั้ง แต่พอคิดถึงการลงทุน โรงงานขนาด 1.5 ตันต้องใช้ทุนไม่ต่ำกว่า 1 ล้านบาท คน 12 คน ก็รับไม่ไหวอีก มีผู้เสนอว่าต้องเพิ่มคน...จึงให้ทั้ง 12 คน ไปขยายผลกับคนที่มีความรู้ มีเหตุผลพอที่จะคุยกันรู้เรื่อง เพราะหลายคนเป็นห่วงว่าพอคนเยอะขึ้นปัญหาก็จะเยอะตามมา...

...การนัดประชุมครั้งใหม่มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 37 คน มีการชี้แจงความเป็นมาวิธีการดำเนินงานและคาดว่าปัญหาอะไรที่เกิดขึ้น มีการวางแผน ป้องกันปัญหา วิธีแก้ปัญหาไว้อย่างไร ทุกคนรู้สึกตื่นเต้นกับการที่ต้องลงทุนถึง 1 ล้านบาท เพราะเงิน 1 ล้านบาทสมัยนั้นใหญ่มากสำหรับเกษตรกรรายย่อย แต่ทุกคนเห็นว่าเป็นต้องทำ...แต่มีคำถามสำคัญ...เขาถามว่าถ้าเราลงทุนดำเนินการไปแล้วเกิดปัญหาเหมือนที่คนจีนถูกไว้ในวันที่เราไปดูงานเขาว่า “คนไทยหุ่นกันไม่ได้ เพราะจะมีการโกงกัน ทะเลาะกัน ในที่สุดก็แตกกัน” “ราชการก็ไม่เห็นด้วยบอกว่าถ้าเราจะตั้งโรงงานมันเกินกำลังชาวบ้านเป็นหน้าที่ของนายทุน พ่อค้า ปลอ่ยให้พ่อค้าเขาทำ ราชการประณามตลอดเวลา ไม่เชื่อชาวบ้าน ดูถูกชาวบ้าน” (น (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2553)

...ถ้าเกิดปัญหาขึ้นจริงเราจะแก้กันอย่างไร ผมตอบว่า...เตรียมทางเลือกไว้ 2 ทาง คือติดต่อกับพ่อค้าไว้แล้วว่าถ้าทำไม่ได้เขาจะซื้อกิจการเราในราคาหนึ่งล้านห้าแสนบาท โดยให้เราเป็นลูกจ้างเขาต่อไป วิธีที่ 2 คือถ้าเราไม่ยอมเป็น “จิ้งจอก” เขาหาวิธีเผาโรงงาน โดยที่ไม่ติดคุก เพราะเราจะประกันไฟไว้ 1.5 ล้านบาท สิ่งที่ทำให้ผมขนลุกในครั้งนั้นคือทุกคนประกาศเป็นเสียงเดียวกันว่าเราจะต้องทำให้ได้...ยังมีอีกหลายขั้นตอนที่จำเป็นก็ก็ต้องทำให้เป็นนิติบุคคล เพราะเกี่ยวกับเรื่องเงิน เรื่องทรัพย์สินจะต้องมีกฎหมายรองรับที่ประชุมได้ลงมติขอจดทะเบียน

เป็นกลุ่มเกษตรกร เพราะอย่างไรเสียพวกเราก็ไม่ใช่พ่อค้า ถึงทำเป็นธุรกิจ-อุตสาหกรรม เราก็อยู่ในภาพของเกษตรกรจะภูมิใจกว่า ว่าเกษตรกร (สามารถทำธุรกิจได้ แต่ไม่ง่ายเหมือนที่คิด พอไปขอจดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกร ทางจังหวัดก็ไม่ยอมจดทะเบียนให้ เขาอ้างว่า ถึงปี 2526 กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดนครศรีธรรมราชทั้งหมด 126 กลุ่ม ล้มเกือบหมดแล้ว ถ้าให้จดทะเบียนเพิ่มขึ้นอีก กลัวจะเพิ่มสถิติการล้มมากกว่า...

...พวกเรารู้สึกเหมือนถูกตบหน้าอย่างแรง เขาบอกว่าเราต้องล้มทั้งที่ยังไม่ทันได้ลงมือทำเลย ทำให้ทุกคนมีความเข้มแข็งมากขึ้น จับมือกันแน่นมากขึ้น...พอดีในช่วงนั้นมีการจัดจังหวัดเคลื่อนที่มาที่วัดไม้เรียง ผมจึงถือโอกาสเข้าหาผู้ว่าฯ หรือเรื่องการจดทะเบียนกลุ่มเกษตรกร ผมเล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมา ท่านเอก สิริประศาสน์ ผู้ว่าฯ สมัยนั้น ได้สั่งให้เกษตรจังหวัดไปดำเนินการตามขั้นตอนดูก่อน ถ้าเป็นความตั้งใจของเกษตรกรให้เขาจดทะเบียนได้...คำสั่งผู้ว่าฯ ศักดิ์สิทธิ์มาก ประมาณ 5 วันหลังจากนั้นผมได้รับหนังสือจากเกษตรอำเภอฉวางให้นัดประชุมสมาชิกกลุ่มยาง พวกเรา 37 คน พร้อมเพรียงตามวันนัด ฝ่ายราชการก็มีผู้ช่วยเกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ สหกรณ์อำเภอ เริ่มต้นผู้ช่วยเกษตรจังหวัดให้เกษตรอำเภอได้ชี้แจงถึงการจดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกรนิติบุคคลตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 141 พ.ศ. 2515 เป็นกลุ่มเกษตรกรระดับตำบล...ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้จดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง..เริ่มก่อตั้งขึ้น (เป็นทางการ) ในเดือนมกราคม 2527 โดยสมาชิก 37 คน มีคณะกรรมการบริหาร 5 คน...

...หลังจากยื่นขอจดทะเบียนแล้วพวกเราไม่ได้รู้ว่าจะอนุมัติหรือไม่ ก็เริ่มดำเนินการทำแผนปฏิบัติทันที มีการนัดประชุมชี้แจงแผนงานกำหนดหุ้นขึ้นมา 20,000 หุ้นละ 50 บาท เพื่อระดมทุน 1 ล้านบาท ตามแผนการก่อสร้างอาคาร โรงงานเป็นเงิน 250,000 เครื่องจักรอุปกรณ์ 250,000 ทุนหมุนเวียน 500,000 เรียกหุ้นครั้งแรก 25 % เป็นค่าก่อสร้างโรงงานในเดือนกุมภาพันธ์ 2527 โดยให้ทางกลุ่มเปิดบัญชีไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาตานพอ แล้วสมาชิกที่จองหุ้นไว้แล้ว นำเงิน 25 % ไปเข้าบัญชี ปรากฏว่าถึงวันนัด สมาชิกได้นำเงินไปเข้าบัญชีได้ครบ 250,000 ในวันเดียว

...ใช้เวลาประมาณ 4 เดือน ในการก่อสร้างโรงงาน ผมใช้วิธีจ้างสมาชิกผู้ถือหุ้นเป็นคนงาน ใครมีความถนัดด้านไหนทำตามความถนัด คนที่ผูกเหล็กได้ก็ผู้เหล็ก คนที่สามารถวางแบบได้ก็ติดตั้งแบบ คนที่ไม่มีความรู้เรื่องช่างก็ทำหน้าที่ผสมปูน ขนปูน ขุดดิน โดยคิดค่าแรงงานรายวัน ตามอัตราค่าแรงงานท้องถิ่น การทำงานจึงรวดเร็วคล่องตัวเพราะทุกคนตั้งใจทำเต็มที่ที่มีความรู้สึกเหมือนทำงานของตัวเอง ผิดกับการรับจ้างทำงานอื่น ๆ ผลงานที่ออกมาจึงเรียบร้อยสมบูรณ์ อาคารโรงงานขนาดกว้าง 16 เมตร ยาว 28 เมตร พร้อมด้วยห้องอบยาง 3 ห้อง สร้างเสร็จภายใน 4 เดือน ในวงเงิน 250,000 บาท...

...ก่อนที่โรงงานจะสร้างเสร็จมีการเรียกหุ้นครั้งที่ 2 อีก 25 % เป็นเงิน 250,000 บาท เพื่อเป็นค่าเครื่องจักร อุปกรณ์ภายใน สมาชิกมีความตึกคักพอสมควร เพราะเห็นความก้าวหน้า ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สมาชิกที่สมัครมาเป็นคนงานไม่ค่อยเท่าไร แต่สมาชิกอื่นที่ไม่ได้เป็นคนงานก็มีการแวะเวียนมาเยี่ยมชมบ่อยขึ้น วันที่ 1 มิถุนายน 2527 ช่วงกำลังติดตั้งเครื่องจักรอยู่ เกษตรอำเภอฉวาง และพนักงานการเกษตรประจำตำบลไม่เรียงได้นำใบทะเบียนกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม่เรียงมามอบให้ทำให้ทุกคนตื่นเต้นมีกำลังใจและมั่นใจมากขึ้น...

...การติดตั้งเครื่องจักรและอุปกรณ์ใช้เวลาประมาณ 3 เดือน เงินจำนวน 25,000 บาท ก็หมดลงโดยได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ยังไม่ครบถ้วน แต่พอนัดประชุมชี้แจงเรื่องบไม่พอ จะต้องเรียกหุ้นครั้งที่ 3 หลายคนก็เริ่มบ่นว่าหมดตัวแล้วต้องขอผ่อนผัน ผมสังเกตอาการต่าง ๆ แล้วมั่นใจว่าไม่ได้หมดเงินหรอก เพียงแต่ความมั่นใจลดลงต่างหาก เพราะลงทุนไปมากแล้วไม่แน่ใจว่าจะทำตามหวังได้หรือไม่ ผมจึงสรุปในที่ประชุมว่าตอนนี้เรามีเครื่องจักรอุปกรณ์อยู่แล้วส่วนหนึ่ง แม้จะไม่ครบตามจำนวนที่กำหนดก็สามารถทดลองได้แล้ว ห้องอบเราก็ทดลองแล้วเห็นว่ามีความพร้อมในการใช้งาน เริ่มแรกคณะกรรมการทั้ง 5 คนจะต้องเป็นผู้เลี้ยงเอาน้ำยางของคณะกรรมการทุกคนมา และกรรมการทุกคนจึงมาเป็นคนงานด้วย...

...วันที่ 20 ตุลาคม 2527 เป็นวันที่เปิดการทดลองผลิตยางแผ่นผึ่งแห้งของกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม่เรียง คณะกรรมการทั้ง 5 คน เป็นผู้ที่มีฝีมืออยู่แล้วในการทำยางแผ่นชั้นดี แต่ในครั้งนี้งานตำราด้วย เอาตามหลักวิชาการและใช้เทคโนโลยีโดยเคร่งครัด พร้อมด้วยใจจดใจจ่อกับผลที่จะออกมา พอถึงวันที่ 4 ของการทดลอง ยางวันแรกก็ออกมาพวกเราดีใจมากเพราะไม่มีอะไรที่ผิดพลาดเลย ยางที่ออกมาถูกต้องตรงตามหลักวิชาการที่ได้ศึกษามาจึงได้นำยางเกือบ 100 แผ่นไปห้องคัดการสวนยางเพื่อทดสอบคุณภาพ พอเห็นแผ่นยางเท่านั้น ทั้งผอ. อุบล และคุณเดชา ถึงกับเปล่งเสียง โอ้โฮ ออกมาพร้อมกัน เพราะคาดไม่ถึงว่าการทดลองวันแรกจะผ่านมาตรฐานได้ทันที พวกเราดีใจมากรีบกลับมาบอกสมาชิกให้นำน้ำยางมาส่งโรงงานได้เลย พร้อมกับรับสมัครคนงาน 5 คน เข้ามาฝึกงานโดยให้คณะกรรมการทั้ง 5 คน ประกบฝึกงานตัวต่อตัว ประมาณ 3 วันคนงานทั้ง 5 คนก็สามารถทำได้คณะกรรมการก็ถอยออกไปดูห่าง ๆ...

...พอสามารถโชว์สิ่งแปลกใหม่ให้ทุกคนเห็นได้ ก็สร้างความมั่นใจให้สมาชิกและสมาชิกก็เห็นความขลุกขลักเนื่องจากอุปกรณ์ไม่พอ ผมจึงถือโอกาสเรียกหุ้นครั้งที่ 3 อีก 20% สมาชิกก็สามารถชำระได้ตามกำหนด เพราะความมั่นใจเกิดขึ้นแล้ว ขั้นต่อไปผมต้องเตรียมเรื่องการตลาด เพราะคณะกรรมการได้มอบหมายให้ผมทำหน้าที่เป็นผู้จัดการอีกตำแหน่งหนึ่ง แต่ผมก็คือคนกริดยางเหมือนกัน ไม่มีความรู้ด้านการตลาด เพียงแต่ผมมั่นใจว่าความรู้สามารถพัฒนาได้ พอต้องรับผิดชอบเรื่องนี้ผมต้องเตรียมความพร้อมเพราะยางจะออกมาทุกวัน อันดับแรกผมก็ไป

ปรึกษาที่องค์กรสวนยาง ก็ได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่องค์กรฯ ว่าที่นี่เป็นระบบราชการ ไม่ค่อยสะดวกในการทำธุรกิจ น่าจะต้องติดต่อกับพ่อค้ามากกว่า ผมก็นำตัวอย่างที่เราผลิตได้ ไปเสนอขายกับบริษัทนาบอนรับเบอร์ที่เราเคยไปดูงาน โกหย่วน (คุณยศ พันธุ์พิพัฒน์) เจ้าของ บริษัทฯ เห็นยางของเรารู้สึกตื่นเต้นเพราะไม่คิดว่าชาวบ้านจะทำได้ รีบต้อนรับอย่างเต็มที่ เขาจับมือผมแล้วบอกว่าเรามาเป็นเครือข่ายกันนะ มีอะไรให้เขาช่วยก็บอกไม่ต้องเกรงใจ และคุยกันเรื่องการซื้อขาย ราคาซื้อขายครั้งแรก ๆ นี้ราคาจะสูงกว่ายางรมควันชั้น 1 ที่ประกาศตลาดกลางหาดใหญ่ กิโลละ 40 สตางค์และถ้าวาง ๆ ก็ส่งคนงานไปฝึกการคัดตึงเขาจะฝึกให้ฟรี...

...การซื้อขายยางในช่วงแรกก็ขายให้กับบริษัทนาบอนรับเบอร์ พร้อมกับส่งคนงานไปฝึกเรื่องการคัดเกรด การอัดก้อนการหีบห่อ การมาร์คหัทส จนถึงสิ้นปีการผลิตคือเดือนมีนาคมของ ปี2528 ในช่วงนั้นเราก็ต้องขอบคุณโกหย่วน บริษัทนาบอนรับเบอร์ที่ให้การแนะนำทุกเรื่องจนเราสามารถจัดการทุกเรื่องได้เข้าที่เข้าทาง เพราะครั้งแรกพวกเรามีความกลัวหลายเรื่อง เช่น การสั่งซื้อ น้ำกรดฟอร์มิค เราต้องซื้อผ่านเขา พอเราซื้อมากขึ้นเขาก็แนะนำให้เราสั่งโดยตรงจากผู้นำเข้า ถุงพลาสติกใส่ก้อนยาง เริ่มต้นก็ต้องสั่งซื้อผ่านเขา พอมากขึ้นเขาก็แนะนำให้สั่งทำโดยตรงจากโรงงาน...

...จากนั้นผมก็กลายเป็นเจ้าแกล่นหนึ่งที่ได้เข้าร่วมประชุมสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องยาง อยู่บ่อย ๆ ก็ได้พบกับเจ้าแกล่นอื่น ๆ กว้างขวางมากขึ้น บางครั้งในการเข้าประชุมพบปะกับพ่อค้า ยางรายใหญ่ ๆ โกหย่วน มักจะไม้ทับผมอยู่บ่อย เช่น การแนะนำให้คนอื่นรู้จักผม โดยบอกว่าผมเป็นลูกศิษย์เขา แต่ตอนนี้เก่งกว่าอาจารย์แล้ว ผมก็ต้องพยายามวางตัวให้คนอื่นเห็นว่า ถึงแม้ผมเรียนรู้จากเขาในบางเรื่อง แต่ผมก็ไม่ได้อยู่ในอาณัติเขา ระยะเวลาที่เห็นว่าเขาทำตัวเป็นเพื่อนกับผมมากขึ้น

... หลังจากปิดบัญชีประจำปี 31 มีนาคม 2528 พบว่าราคายางที่เราขายได้ เพียงได้ต้นทุน เท่านั้นไม่ได้กำไรเลย บวกกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานปรากฏว่าขาดทุนเล็กน้อย จึงได้ปรึกษาหา หรือกันว่าต้องมีการก้าวต่อ แคน้อยไม่รอด จึงได้ข้อสรุปว่า...ถ้าได้อีก (ก.ก.) ละ 2 บาทนั้น คือกำไร แต่ยอดการผลิตต้องถึงวันละ 2 ตันด้วยกันจึงจะคุ้มทุนและทำกำไรได้...จึงกำหนดเรียกหุ้นที่ยังเหลืออยู่ 50% เป็น 2 งวด คืองวดแรก 30% ในเดือนมิถุนายน 2528 เป็นทุนหมุนเวียน งวดที่ 2 ในเดือนกันยายน 20% เป็นค่าต่อเติมห้องอบเพิ่มอีก 1 ห้อง และอุปกรณ์เพิ่มเติม...

...เรื่องการตลาดได้ให้ญาติที่อยู่กรุงเทพฯ สืบหาบริษัทผู้ส่งออกยางต่างประเทศ ที่อยู่ในประเทศไทยทั้งหมด ปรากฏว่าได้มา 14 บริษัท ผมจึงเอาตัวอย่างยางอบแห้งที่เราผลิตได้ ดัดขนาด 10X10 ซม. ใส่ถุงพลาสติก เสนอขายไปทั้ง 14 บริษัท หลังจากนั้น 1 สัปดาห์ มี 6 บริษัท ติดต่อขอซื้อยาง ก่อนหน้านั้นผมได้เตรียมเงินใจไว้แล้วว่าจะคุยกับเขาอย่างไร พอเขามาเจรจา

เราก็เสนอเงื่อนไขว่าคุณภาพตามตัวอย่างเรารับรองคุณภาพ รับรองน้ำหนัก ราคา กำหนดกัน ทุกครั้งที่เสนอขาย โดยเอาราคายกเว้นขั้น 1 ที่ประกาศตลาดกลางหาใหญ่ บวกด้วย 2.40 บาท เป็นราคาขั้นต่ำให้ประมูลกันทางโทรศัพท์ที่ใครให้ราคาสูงและอยู่ในเงื่อนไข กลุ่มจะขายคนนั้น และราคาที่ตกลงกันเป็นราคาหน้าโรงงาน ผู้ประมูลได้ต้องส่งรถมารับยางที่โรงงาน ทางกลุ่ม มีหน้าที่ขนยางขึ้นรถ ตรวจสอบความถูกต้องระหว่างกลุ่มกับผู้ขับรถ เป็นอันเสร็จสิ้นความ รับผิดชอบของกลุ่ม แต่ก่อนที่ส่งรถมารับยาง ผู้ซื้อต้องโอนเงินเต็มจำนวนที่ซื้อขายกันเข้าบัญชีของกลุ่มก่อนไม่น้อยกว่า 2 วัน ผมบอกเขาตรง ๆ แบบชื่อ ๆ ว่า ผมไม่มีความรู้ความชำนาญเรื่อง การค้าขายมาก่อน การมารับผิดชอบงานส่วนร่วมจึงต้องป้องกันตัวไว้ก่อน ทั้ง 6 บริษัทที่ทยอยมา ติดต่อเขาเข้าใจและรับได้...

...พอเตรียมความพร้อมเสร็จผมก็แจ้งทาง โกหยวน (บริษัทนาบอนรับเบอร์) ที่เคยซื้อขาย กันมาก่อนตามเงื่อนไขที่เสนอกับบริษัทอื่นพร้อมกับชี้แจงรายละเอียดว่าในช่วงที่ผ่านมาปิดบัญชี แล้วพบว่ากลุ่มขาดทุนจึงต้องปรับวิธีขายใหม่เพื่อความอยู่รอด เขาคงรู้แต่แรกแล้วว่าอะไร เป็นอะไร จึงบอกว่าไม่เป็นไรแล้วแต่ทางเราสะดวก ถึงไม่ซื้อขายยางก็ยังเป็นเพื่อนกันได้ (ประยงค์ วัฒนรงค์, 2552 ก, หน้า 55-66)

จากนั้นมาการดำเนินงานด้านการผลิตยางของกลุ่มก็ประสบความสำเร็จมาด้วยดี ปลายปี พ.ศ. 2528 กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียงเริ่มมีชื่อเสียงจากความสามารถส่งยางอบแห้ง ไปขายต่างประเทศได้ 100% โดยผ่านพ่อค้าผู้ส่งออกที่กรุงเทพฯ นำมาสู่ความเชื่อมั่นในกลุ่ม ชาวบ้านทั่วไปว่าชาวบ้านก็สามารถทำได้อย่างเช่นพ่อค้ายางทุนในระบบตลาดได้ ราชการจากที่เคย “สงสัย” ก็หันมายอมรับและนำมาประชาสัมพันธ์ให้สังคมทั่วไปรับรู้มากขึ้น แน่นนอนว่าส่วนหนึ่ง ถูกนำไปกล่าวอ้างถึงความสำเร็จของระบบราชการที่สนับสนุนด้านต่าง ๆ ทั้งที่ความจริงแล้ว ความสำเร็จเกิดจากชาวบ้านแทบทั้งหมด รัฐสนับสนุนเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำไปตามหน้าที่เท่านั้น

การต่อสู้ของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนไม้เรียงและความสำเร็จในครั้งนี้ทำให้กลุ่มและ ชาวบ้านเกษตรกรชาวสวนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกจังหวัดเข้ามาศึกษาและดูงานมากขึ้น จนถึงปลายปี พ.ศ. 2529 มีกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยาง 4 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรทำสวนยาง ยางค่อม ตำบลยางค่อม อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มเกษตรกรทำสวนสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มเกษตรกรทำสวนดลิ่งชัน ตำบลดลิ่งชัน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และกลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านนาสาร ตำบลบ้านนาสาร อำเภอนาสารจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีความตั้งใจใช้วิธีของกลุ่มไม้เรียงในการดำเนินงาน ขอเป็น สมาชิกกับกลุ่มไม้เรียง โดยจะรวบรวมน้ำยางสดมาส่งที่กลุ่มไม้เรียง เมื่อมีการปรึกษาหารือกัน ได้ข้อสรุปว่าน่าจะขายไปตั้งโรงงานในพื้นที่ของตัวเองดีกว่า โดยกลุ่มไม้เรียงยินดีแลกเปลี่ยน

ข้อมูล ประสบการณ์และฝึกคนงานให้จนทั้ง 4 กลุ่มสามารถสร้างโรงงานได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2530 และทั้ง 4 กลุ่มได้เป็นเครือข่ายใกล้ชิดมาจนถึงปัจจุบัน

การเชื่อมต่อกลุ่มเชื่อมหมู่บ้าน ตำบล ดังกล่าว เป็นลักษณะพิเศษของชุมชนในภาคใต้ ตั้งแต่อดีตที่มีลักษณะเป็นชุมชนเครือข่าย (Network Community) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, 2541) แม้ว่าการเชื่อมเครือข่ายในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกัน อดีตมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกัน และกันระหว่างหมู่บ้านผ่านวัฒนธรรม เกล็ด ดอง ญาติ เพื่อน เป็นหลัก แต่ปัจจุบันมีปัจจัยอื่น ๆ ประกอบเข้ามาเช่นระบบการจัดการสมัยใหม่ (ผู้วิจัยจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ 6) แต่สามารถเห็นถึงร่องรอยการเชื่อมต่อจากอดีตถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

กลุ่มไม้เรียงและเครือข่ายกลายเป็น “ต้นแบบ” หนึ่งของการรวมกลุ่มเกษตรกรในประเทศไทย และมีชื่อเสียงในระดับนานาชาติ มีกิจกรรมและเรื่องราวต่าง ๆ มากมายที่น่าสนใจ (ผู้วิจัยจะกล่าวถึงพัฒนาการกลุ่มสวนยางไม้เรียงในบทที่ 6 ข้อ 3.1) ทำให้ประยงค์ รัตนรงค์ และกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียงได้รับรางวัลมากมายจนถึงรางวัลที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ “รางวัลแมกไซไซ” ในปี พ.ศ. 2547

การปรับเปลี่ยนรูปแบบเครือข่ายชุมชน

ช่วง พ.ศ. 2505 ถึง พ.ศ. 2530 เป็นช่วงที่ชาวชุมชนเข้าสู่การผลิตยางพาราที่แตกต่างจากเดิม “ยางกองทุน” เป็นผลรวมขององค์ความรู้พัฒนา ทั้งความรู้การเกษตรสมัยใหม่ การบริหารจัดการ โดยรัฐ และการผนึกแน่นมากขึ้นกับตลาดทุน ทั้งหมดนี้ทำให้รัฐเข้ามาสัมพันธ์กับชุมชนมากกว่าเดิม ชุมชนต้องพึ่งรัฐมากขึ้น เงิน มีความสำคัญต่อการผลิตและชีวิตประจำวันยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งชาวชุมชนยังมีการทำนา ยังมีการผลิตแบบยังชีพ ยุคนี้จึงเป็นยุครอยต่อเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ หากการเมืองสามารถจัดการความสมดุลได้ชุมชนสามารถเปลี่ยนผ่านยุคสมัยอย่างสงบสุขพอสมควร แต่เหตุการณ์กลับตรงข้าม การเมืองแบบเผด็จการที่ยาวนาน กดดันชาวชุมชนอย่างหนัก ทำให้ส่วนหนึ่งต้องหันไปหาอุดมการณ์และการเคลื่อนไหวของ “คอมมิวนิสต์” อันเป็นนัยยะเพื่อต่อต้าน “รัฐเผด็จการ” จนนำมาสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างรัฐกับชาวชุมชน และระหว่างชาวชุมชนด้วยกัน จนสามารถคลี่คลายไปได้ในระดับหนึ่งหลัง พ.ศ. 2524 ทั้งหมดนี้ทำให้รูปแบบเครือข่ายชุมชนจากอดีตได้ปรับเปลี่ยนเพื่อการดำรงอยู่ในยุคสมัยแห่งความขัดแย้งนี้

เครือข่ายแนวนอนที่สำคัญคือเครือข่ายความร่วมมือชาวบ้านทำหน้าที่น้อยลง การแลกเปลี่ยนแรงงานจากการ “ออกปาก” แม้จะยังมีอยู่แต่เริ่มน้อยลง เพราะชาวบ้านต่างมีงานของตัวเอง เงินทุนจากกองทุนฯ ทำให้ชาวบ้านสามารถนำเงินไปจ้างงาน ซื้อปัจจัยการผลิตต่าง ๆ

ตามคำแนะนำตามองค์ความรู้ยางกองทุน แน่แน่นอนว่าล้วนต้องพึ่งพาองค์ความรู้การเกษตรสมัยใหม่ ปัจจัยการผลิตทุกอย่างต้องนำมาจากข้างนอก รัฐบาลพ่อค้าจึงสำคัญกว่าเพื่อนบ้านในเครือข่ายเดิม ชาวบ้านจึงมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น หันไปเชื่อมเครือข่ายกับรัฐ และพ่อค้าอีกทางหนึ่งเพื่อการผลิตที่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตามในด้านสังคม ประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านยังคงเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเช่นเดิม แต่เนื่องจากเรื่องสำคัญที่สุดคือ ด้านเศรษฐกิจที่แต่ละครอบครัวต่างลดการพึ่งพากันเองลง ความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ ก็ลดน้อยลงตามไปด้วย

เครือข่ายความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างชาวบ้านกับรัฐและทุน ด้านหนึ่งทำให้ชาวบ้านได้โอกาสในการพัฒนาตัวเองเข้าสู่การผลิตแบบใหม่ เข้าถึงแหล่งทุนได้มากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ชาวบ้านเสียเปรียบตกอยู่ในอำนาจของรัฐมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งอำนาจทางความรู้ เจ้าหน้าที่ราชการทั้งจากอำเภอและจากกองทุนฯ ขณะเดียวกันเสียเปรียบพ่อค้าในตลาดที่ต้องไปซื้อหาปัจจัยการผลิต นอกจากนั้นในช่วงรอผลผลิต เงินทุนจากกองทุนไม่เพียงพอต่อการยังชีพในภาพรวม การกู้หนี้ ยืมสินจึงมีมากขึ้นในยุคนี้ ทั้งการเป็นหนี้กับธนาคาร เป็นหนี้กับนายทุนท้องถิ่น และเป็นหนี้กับพ่อค้าในตลาด เมื่อได้รับผลผลิตแล้วบางคนก็ยังเป็นหนี้ต่อเนื่องเพราะรายได้กับรายจ่ายทุกด้านไม่สมดุลกัน กลับต้องเป็นหนี้สะสมไปเรื่อย ๆ ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังการจัดทำข้อมูลของชาวบ้านตำบลไม้เรียงพบว่าในปี พ.ศ. 2539 ชาวชุมชนไม้เรียงเป็นหนี้ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์ในยอดรวมมากพอสมควรเมื่อมองย้อนหลังไปพบว่าหนี้เพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2552 ก, หน้า 93)

รัฐและทุนในยุคนี้จึงเข้มแข็งขึ้นยิ่งเมื่อเกิดปัจจัยแทรกซ้อนคือ “คอมมิวนิสต์” ทำให้รัฐยิ่งเข้ามาจัดการกับชุมชนมากขึ้น เมื่อรัฐได้ “ชัยชนะ” ความเข้มแข็งของรัฐยิ่งมากขึ้นไปอีก สามารถนำนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ เข้ามาอย่างเต็มที่และสามารถทำให้ชาวชุมชนยอมรับได้ในภาพรวม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับรัฐและทุนยุคนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่ายแนวตั้งแบบใหม่ที่รัฐและทุนมีอำนาจเหนือชาวบ้าน และเป็นการแลกเปลี่ยนที่ชาวบ้านเสียเปรียบ

อย่างไรก็ตามในช่วงความขัดแย้งกับ “คอมมิวนิสต์” ทำให้เกิดเครือข่ายคอมมิวนิสต์ขึ้นเต็มพื้นที่ เครือข่ายนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเครือข่ายความร่วมมือชาวบ้าน (เครือข่ายญาติ) จำนวนมากเช่นกัน นอกจากนั้นยังกระจายไปสู่ชาวบ้านในวงกว้าง แม้ว่าในทางยุทธศาสตร์จะพ่ายแพ้ แต่ในทางความคิด อุดมการณ์ “คอมมิวนิสต์” ดังดำรงอยู่ในตัวชาวบ้านไม่น้อย

นอกจากนั้นในยุคนี้มีองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ชาวบ้านสามารถเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นจากสถาบันการศึกษา จากข่าวสาร หนังสือ หน่วยงานรัฐ จากเอกชน ฯลฯ ทำให้เครือข่ายความร่วมมือชาวบ้านสามารถสะสมองค์ความรู้ และมีบางส่วนสามารถหล่อหลอมความคิดและการปฏิบัติ หันกลับมารวมเป็นเครือข่ายความร่วมมือชาวบ้านแบบแนวนอนอีกครั้งเพื่อตอบโต้กับเครือข่ายรัฐและทุน

ที่ครอบงำชุมชนอยู่ เครือข่ายความร่วมมือชาวบ้านยุคใหม่นี้แตกต่างจากอดีตเป็นการผสานกันระหว่างภูมิปัญญาจากอดีตกับองค์ความรู้ใหม่ในปัจจุบัน เมื่อประกอบกับ “ตัวตน” ของ “ชาวนอกเขา” และการผ่านร้อนผ่านหนาวจาก “ยุคแห่งความขัดแย้ง” ทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือชาวบ้าน “คุณภาพใหม่” ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปตอนบน (ผู้วิจัยจะพิจารณารายละเอียดอีกครั้งในบทที่ 6 ข้อ 4 และบทสรุป)

ด้านเครือข่ายวัดหรือเครือข่ายหลวงพ่อ ชาวชุมชนยังเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเช่นเดิม วัดยังเป็นแหล่งรวมจิตใจและกิจกรรมทางสังคมประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะเครือข่ายพ่อท่านคล้าย ยังมีความผูกพันหนาแน่นกว่าเดิม หลังจากพ่อท่านคล้ายได้มรณภาพไปแล้วในปี พ.ศ. 2513 พ่อท่านคล้ายได้กลายเป็นสัญลักษณ์ในการเป็น “ศูนย์กลาง” ในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านจิตใจ ยิ่งในยุคสมัยของความขัดแย้ง มีความไม่ปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สินมาก ชาวบ้านต่างก็ “นิมนต์” พ่อท่านคล้ายมาอยู่ในจิตใจกันแทบทุกคน โดยผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น รูปเคารพ รูปถ่าย เหรียญ เครื่องราง ของขลังฯ ทั้งที่เกี่ยวกับพ่อท่านคล้ายโดยตรงและโดยอ้อม ที่น่าสนใจคือทุกฝ่ายทั้งที่เป็นคู่ขัดแย้งโดยตรงโดยอ้อม และชาวบ้านทั่วไปต่างก็มีพ่อท่านคล้ายคุ้มครองทั้งสิน เจ้าหน้าที่รัฐตั้งแต่ทหาร ตำรวจ ไปถึงเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก็มีเหรียญ (หรืออื่น ๆ) พ่อท่านคล้ายห้อยคอ “คอมมิวนิสต์” ก็มี “ขาลึก” “ขาลูญ” บนเขาสุณย์ ก็มี คนชุดแร่ ก็มี คนจะไป ขโมยแร่ ก็มี คนกริดยง ทำนาก็มี พระตามวัดต่าง ๆ ก็มี ฯลฯ คนที่ไม่มีสิ่งที่เป็นวัตถุ ก็นึกถึง บนบาน เป็นต้น

พ่อท่านคล้ายในยุคนี้จึงเป็น “คนศูนย์กลาง” ที่เปลี่ยนหน้าที่ไปจากยุคก่อนบางส่วน กล่าวคือ เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านเป็นศูนย์กลางในด้านความเคารพ นับถือ เป็นพระปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เป็นสื่อกลางระหว่างศาสนากับชาวบ้านได้มีประสิทธิภาพ ประกอบกับเป็นพระที่ชาวบ้านเชื่อว่า มี “อิทธิปาฏิหาริย์” ยิ่งทำให้ท่านโดดเด่นเป็นอย่างมาก (เช่นเดียวกับพ่อท่านกลาย ผู้เป็นอาจารย์ในยุคก่อนหน้า) ท่านจึงเป็นศูนย์กลางด้านจิตใจในขณะที่มีชีวิตอยู่ นอกจากนั้นท่านยังเป็นศูนย์กลางในเป็นผู้นำในด้านการพัฒนาชุมชนที่ไม่เคยมีใครทำได้เช่นท่านในประวัติศาสตร์ของชุมชนรอบประมาณร้อยปีที่ผ่านมา

หลังพ่อท่านคล้ายมรณภาพ ท่านยังคงเป็นศูนย์กลางด้านจิตใจเช่นเดิม แต่ได้เปลี่ยนจากตัวตนที่มีชีวิตอยู่ สามารถ “จับต้องได้” มาเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนต่าง ๆ แต่ยังคง “ศักดิ์สิทธิ์” เช่นเดิม พร้อมทั้งเรื่องราวเล่าขานจากรุ่นสู่รุ่น ที่ไม่จบสิ้น สัญลักษณ์ต่าง ๆ จึงถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องตามวาระต่าง ๆ ทั้งเรื่องส่วนตัว ส่วนรวม บทบาทการเป็นผู้นำชุมชนด้านการพัฒนาโดยตรงได้หมดไป เพราะยุคนี้เป็นยุคที่การพัฒนาถูกสถาปนาโดยอำนาจรัฐเป็นส่วนใหญ่ ชาวชุมชนอาจมีการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาชุมชนโดยใช้พ่อท่านคล้ายเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นขวัญ กำลังใจให้ทำงาน

สำเร็จไปด้วยดีบทบาทในการเป็นสัญลักษณ์นี้ได้ดำรงอยู่ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (ผู้วิจัยจะกล่าวถึงอีกครั้งในบทที่ 6)

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University